

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної та початкової освіти імені Валентини Волошиної

Кафедра дошкільної освіти

К В А Л І Ф І К А Ц І Й Н А Р О Б О Т А

**на тему: «ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ
ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Студентки 2 курсу МДПЛЗ групи
Освітньої програми:
Дошкільна освіта. Логопедія
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістр
Трач Тетяни В'ячеславівни

Науковий керівник: Перетяга Л.Є.,
доктор педагогічних наук, професор

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2025 рік

АНОТАЦІЯ

Назва кваліфікаційної роботи: Формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. Автор: Трач Тетяна Вячеславівна.

У кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку (5-7 років) засобами ігрової діяльності.

Доведено комплексність комунікативної компетентності, що об'єднує мовленнєві, соціально-перцептивні та інтерактивно-прагматичні компоненти. Констатувальний експеримент виявив у більшості дітей низький рівень навичок спільної діяльності, аргументації та конструктивного вирішення конфліктів.

На формувальному етапі було впроваджено авторську програму «У світі дружнього спілкування». Її основу склали педагогічні умови: реалізація трьох цільових модулів, створення комунікативно-насиченого середовища, роль педагога-фасилітатора та диференційований підхід.

Результати експерименту підтвердили ефективність методики: частка дітей з високим рівнем комунікативних навичок зросла з 10% до 30%, а з низьким – скоротилася з 40% до 10%. Найбільший прогрес зафіксовано в кооперації, аргументації та вирішенні конфліктів. Методика рекомендована для впровадження в ЗДО.

Ключові слова: комунікативні навички, комунікативна компетентність, діти старшого дошкільного віку, ігрова діяльність, педагогічні умови.

ABSTRACT

Title of the Qualification Work: Formation of communication skills in older preschool children through play activities. Author: Trach Tetiana Vyacheslavivna.

The qualification work theoretically substantiates and experimentally verifies the pedagogical conditions for the formation of communication skills in older preschool children (5-7 years) through play activities.

The complexity of communicative competence, which combines speech, social-perceptual and interactive-pragmatic components, has been proven. The ascertaining experiment revealed that most children have a low level of skills in joint activity, argumentation and constructive conflict resolution.

At the formative stage, the author's program «In the world of friendly communication» was implemented. It was based on pedagogical conditions: the implementation of three target modules, the creation of a communicatively saturated environment, the role of a teacher-facilitator and a differentiated approach.

The results of the experiment confirmed the effectiveness of the method: the proportion of children with a high level of communication skills increased from 10% to 30%, and with a low level decreased from 40% to 10%. The greatest progress was recorded in cooperation, argumentation and conflict resolution. The method is recommended for implementation in early childhood education.

Keywords: communication skills, communicative competence, older preschool children, play activity, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	11
1.1. Психолого-педагогічна сутність понять «комунікативна компетентність», «комунікативні навички», «ігрова діяльність»	11
1.2. Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку	24
1.3. Педагогічні умови формування комунікативної компетенції та навичок у процесі ігрової діяльності	36
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	47
2.1. Діагностики рівня сформованості комунікативних навичок (констатувальний етап експерименту)	47
2.2. Реалізація педагогічних умов для розвитку комунікативних навичок в процесі ігрової діяльності (формувальний етап експерименту)	72
2.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи (підсумковий етап)	75
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	101

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах сьогодення, враховуючи зміни пріоритетності у сферах освіти та у вихованні дітей старшого дошкільного віку, зростає потреба у розробці інноваційних методів і підходів до розвитку комунікативних навичок у дошкільників. У цьому полі використання ігрової діяльності є унікальним та водночас важливим елементом, який сприяє формуванню у діток здатність взаємодіяти між собою, вирішувати конфлікти, проявляти ініціативність, виражати емоції. Володіння даними навичками передбачає сформованість комунікативної компетентності.

Розвиток комунікативних навичок в процесі гри є актуальним напрямом педагогічної діяльності, яка здійснює реалізацію ключових завдань Державного стандарту дошкільної освіти України [54].

У Базовому компоненті дошкільної освіти України (2021р.) акцентовано увагу на здійсненні освітнього процесу в ЗДО з опорою на особистісно-орієнтований, компетентісний, діяльнісний та інтегрований підходи, які мають забезпечити якісно новий рівень навчання, виховання, і розвитку дітей дошкільного віку відповідно до міжнародних стандартів освіти [1].

Відповідно до Стандарту дошкільної освіти головним проголошено компетентісний підхід, оскільки «компетентність – це динамічна комбінація цінностей та ставлень, знань, умінь та навичок, які визначають здатність скористатися знаннями або шукати інші знання, що й характеризує важливішу життєву компетентність, здатність особи успішно розв’язувати життєві проблеми, провадити подальшу навчальну та професійну діяльність, реалізувати освіту впродовж життя» [1, с. 3].

Провідні науковці в галузі дошкільної освіти конкретизують, що комунікативна компетентність є однією з головних фундаментальних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного періоду дитини. Саме тому вчені приділяють чималу увагу розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Проблематика, пов’язана з розвитком

комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку не є новою. Вона вивчалася дослідниками наукової думки і сучасними науковцями в різних аспектах: психологічному, психолінгвістичному, лінгвістичному, педагогічному, лінгводидактичному.

Формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку – важлива тематика педагогіки та психології, яку вивчали та досліджували як українські, так і зарубіжні вчені. Проблема формування комунікативних навичок у дошкільників знайшла своє відображення в передових педагогічних системах минулого (Е.Еріксон, Ж.Піаже, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.).

Важливий внесок у вивчення взаємозв'язку гри та комунікації зробили й зарубіжні дослідники, зокрема, У.Бакан, Т.Хан у контексті розвитку комунікативної компетентності за допомогою ігор, М.-Л.Чень, Т.-Х.Лю, які досліджували поєднання комунікативного підходу з ігровим навчанням для розвитку навички спілкування, а також М.Дагада, Г.Мвінса, які акцентують увагу на ігровій діяльності у розвитку соціальних навичок.

Серед сучасних науковців проблема ця проблема стала предметом вивчення А.Богуш (дослідження розвитку мовлення і комунікативних навичок у дітей), Н.Михайленко (дослідження ігрової діяльності та мовленнєвого розвитку дітей), О.Савченко (приділяла увагу вивченні питань розвитку дошкільної освіти), Важливого значення набуває дослідження комунікативної компетентності серед дітей старшого дошкільного віку, яке характеризується, з однієї сторони, активним включенням дитини в групову комунікативну взаємодію з однолітками, з іншої – збагаченням мовного досвіду при спілкування з дорослими, що сприяє формуванню комунікативної готовності до шкільного періоду навчання й подальшої соціалізації дитини в житті (К.Островська, Ю.Приходько, Т.Сак, Л.Фомічова та ін.).

Будь-яка сфера життєдіяльності дитини дошкільного віку наповнена ігровою діяльністю. Дослідники зазначають, що процес навчання дошкільників потрібно здійснювати «специфічними формами і методами

освітньо-виховної роботи з широким використанням дидактичних ігор, наочно-предметних занять, різних форм практичної й образотворчої діяльності дітей». Дидактична гра є водночас видом ігрової діяльності і формою організації взаємодії дорослого з дитиною, що зумовлює її своєрідність.

Проблема розвитку ігрової діяльності дітей докладно розглядалась в працях сучасних українських науковців Н.Гавриш, А.Богущ, К.Колеснік, Т.Поніманської та ін.

Враховуючи ознайомлення з результатами теоретичного аналізу самої проблеми формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку і практичним досвідом засвідчило, що багато педагогів говорять в своїх працях про чималі труднощі, що виникають у певної частини дітей при складанні оповідань і розповідей з особистого досвіду, за картиною чи серією картин; переказуванні художніх творів; виконанні творчих завдань, які пов'язані з фантазією дитини і полягають в завершенні чи продовженні певної історії та ін. Адже, через низький рівень зв'язного монологічного мовлення у дошкільників – нерозвинене комунікативне мовлення та не сформована комунікативна поведінка.

Протиріччя, які виникають під час формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку можуть вирішені шляхом впровадження в педагогічну діяльність нових перспективних методів і прийомів, розробка нових систем, які б сприяли розвитку комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

З огляду на викладене, дана проблема потребує детального розгляду та глибокого вивчення, що й зумовило вибір теми нашого дослідження: **«Формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності».**

Об'єктом дослідження – процес формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку у процесі ігрової діяльності у ЗДО.

Метою дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності у ЗДО.

Гіпотезою дослідження стало припущення про те, що формування комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку буде ефективним за умов використання в освітньому процесі ЗДО різних видів ігор як провідного виду діяльності дошкільників, які сприяють закріпленню комунікативних навичок, розвитку творчого мислення та фантазії дошкільників, розвивають вміння діяти цілеспрямовано та вчать правильно формувати свої думки.

Відповідно до мети та гіпотези були визначені такі **завдання дослідження**:

1. Вивчити теоретичні основи формування комунікативних навичок у дітей дошкільного віку; уточнити зміст понять «комунікативна компетентність».
2. Визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.
3. Дослідити вплив ігрової діяльності на розвиток комунікативних навичок.
4. Оцінити ефективність запропонованої методики у практичній діяльності вихователів.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз основних понять, порівняння та їх синтез, систематизація та узагальнення матеріалу, наукових джерел стосовно обраної теми; вивчення передового педагогічного досвіду, освітянських документів, програм навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку) були використані з метою формування елементарних комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку; *емпіричні* (діагностичні вправи, спостереження, бесіда, анкетування, констатувальний,

формувальний та підсумковий етапи експерименту) були застосовані з метою виявлення у дітей старшого дошкільного віку рівнів сформованості комунікативної компетентності; *методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження* (аналіз і синтез отриманих результатів дослідження; математична обробка результатів; графічне і табличне подання результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота проводилась на базі ЗДО «Подоряночка» м.Вінниця.

Наукова новизна полягає у тому, що дане дослідження комплексно розкриває педагогічні умови формування комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку через ігрову діяльність, уточнює роль інтерактивних методик і методичних умов у створенні комунікативного середовища для дітей.

Практична значущість одержаних результатів полягає в розробці комплексної системи роботи з формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. Розроблені практичні рекомендації, які можуть бути використані вихователями ЗДО для організації ігрової діяльності, яка сприятиме розвитку навичок комунікації у дітей, покращуватиме їх взаємодію між собою, формуватиме культуру спілкування. Матеріали даної роботи можуть бути використані при проведенні тренінгів, семінарів, консультацій з вихователями і батьками для допомоги у формуванні і розвитку комунікативних навичок. Отримані результати можуть стати фундаментом для подальшого вивчення впливу гри на розвиток комунікативних навичок дошкільників, а також для створення нових методик і підходів.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної роботи були апробовані шляхом виступу та публікації тез доповідей на всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Основні положення та результати дослідження були представлені на таких наукових заходах:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Студентська конференція: інновації та традиції в освіті: історичний досвід і сучасні виклики розвитку дошкільної, початкової, мистецької освіти та культури» (м.Вінниця, 28 березня 2025 року).

2. XI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (м.Кам'янець-Подільський, 9-10 квітня 2025 року).

3. XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості в умовах взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї» (м.Умань, 24 вересня 2025 року).

За результатами участі в конференціях опубліковано 2 наукові статті:

1. Трач Т. Формування комунікативної компетентності у дошкільників в процесі ігрової діяльності. *Інновації та традиції в освіті: історичний досвід і сучасні виклики розвитку дошкільної, початкової, мистецької освіти та культури*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 2025 р.) / за ред. Н. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. С.110-114.

2. Трач Т. В. Особливості розвитку комунікативних навичок у старших дошкільників. Вісник Науково-дослідної лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в XXI столітті» : за матеріалами VII Всеукр. наук.-практ. конф. «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї» (24 верес. 2025 р.). Вип. XII / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [голов. ред. Іщенко Л. В., Л. П. Карнаух ; редкол.: О. В. Рябошапка, Т.В.Журавко]. – Умань : Візаві, 2025. С. 227–232.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (102 найменування), 5 додатків.

Робота містить 16 таблиць, 5 рисунків, з них – 5 діаграм. Загальний обсяг становить 159 сторінок. Основний зміст викладено на 88 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Психолого-педагогічна сутність понять «комунікативна компетентність», «комунікативні навички», «ігрова діяльність»

Формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку є складним, багатоаспектним і динамічним процесом, який ґрунтується на низці фундаментальних психолого-педагогічних категорій та становить ядро їх успішної соціалізації та підготовки до навчання в школі. Цей процес не відбувається спонтанно; він є результатом цілеспрямованої педагогічної діяльності, що враховує вікові особливості, індивідуальні потреби та закономірності розвитку дитини [58; 62; 68]. У контексті сучасної освітньої парадигми, яка орієнтована на компетентнісний підхід, закладений у Базовому компоненті дошкільної освіти [1; 55; 56], комунікація розглядається не просто як обмін інформацією, а як складна соціальна взаємодія, що вимагає від дитини цілого спектру умінь, знань і навичок. Для глибокого розуміння внутрішніх механізмів, психологічного змісту та педагогічних умов ефективного формування комунікативних здібностей у старших дошкільників необхідно чітко окреслити, диференціювати та розкрити змістовну сутність ключових понять дослідження, які складають його концептуальний апарат: «комунікативна компетентність», «комунікативні навички» та «ігрова діяльність». Саме категорії, перебуваючи у тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості, визначають теоретичні та методичні засади подальшого дослідження, дозволяючи не лише оперувати науковими термінами, але й вибудовувати цілісну модель педагогічного впливу, спрямованого на розвиток комунікативного потенціалу дитини в найбільш природному для неї середовищі – ігровій діяльності.

У сучасній педагогічній науці, орієнтованій на компетентнісний підхід, який став домінуючим у світовій та вітчизняній освітній практиці згідно з концепціями Нової української школи [30], поняття «компетентність» займає центральне місце, виступаючи інтегрованою характеристикою особистості. На противагу традиційному знаннєвому підходу, компетентність розглядається не як проста сума засвоєних інформаційних одиниць, а як комплексне утворення, що органічно поєднує в собі знання, уміння, навички, ціннісні ставлення, а також здатність та готовність мобілізувати та ефективно застосовувати цей багаж у різноманітних, часто нестандартних, життєвих та навчальних ситуаціях [5; 15; 67]. Ця позиція знаходить своє пряме підтвердження в ключових державних документах: як зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти, компетентність визначається саме як «динамічна комбінація цінностей та ставлень, знань, умінь та навичок... що характеризує здатність особи успішно розв'язувати життєві проблеми» [1, с. 3]. Акцент на динамічності підкреслює постійний розвиток та трансформацію цієї якості впродовж життя, а орієнтація на розв'язання проблем виводить її на рівень практичної, життєвої значущості.

В межах цієї парадигми комунікативна компетентність виокремлюється як один із найважливіших ключових видів компетентності, що формується вже на найраніших етапах онтогенезу, адже саме спілкуванні є тим фундаментом, на якому будується вся подальша соціалізація, навчання та розвиток особистості дитини. Це комплексна, багатокomпонентна особистісна якість, яка охоплює не лише технічний аспект мовлення (правильність вимови, граматики), але, що найважливіше, – здатність дитини до ефективної, цілеспрямованої та соціально прийнятної взаємодії з оточуючими в різноманітних ситуаціях соціального контексту. Як зазначає А.Богущ, комунікативна компетентність передбачає «комунікативну адекватність» – вміння будувати висловлювання відповідно до конкретної комунікативної ситуації, мети спілкування, соціального статусу та особливостей партнера [3, с. 45; 4]. І.Брушневська та Ю.Рібцун розширюють це визначення, розглядаючи

комунікативну компетентність як «систему внутрішніх ресурсів», необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [6, с. 10]. До цих ресурсів вони відносять не лише мовленнєві засоби, але й психологічні механізми сприйняття, розуміння та прогнозування поведінки інших людей.

Структура комунікативної компетентності дитини старшого дошкільного віку, згідно з аналізом праць численних учених [9; 48; 61; 66; 69; 78], включає кілька взаємопов'язаних та взаємообумовлених компонентів:

1. Мовленнєвий (лінгвістичний) компонент: є структурним ядром комунікативної компетентності та передбачає комплексне володіння дитиною основними підсистемами рідної мови. На фонетичному рівні це виявляється у чіткій та артикуляційно правильній вимові всіх звуків рідної мови, здатності до звукового аналізу та синтезу, що є важливою передумовою для успішного оволодіння грамотою [3; 26]. Лексичний аспект передбачає наявність достатнього обсягу активного та пасивного словникового запасу, який не лише охоплює побутову лексику, але й включає абстрактні поняття, слова-узагальнення, антоніми та синоніми, що дозволяє дитині точно і різнобічно висловлювати свої думки, враження та почуття [4; 40]. Граматичний лад проявляється у вмінні правильно будувати складнопідрядні речення, використовувати службові частини мови, узгоджувати слова в роді, числі та відмінку, що забезпечує мовленнєву цілісність і розумність висловлювань [23; 65; 70]. Однак, лінгвістичний компонент не обмежується лише правильністю мови; його вищою ланкою є комунікативно-діяльнісна складова, яка реалізується у двох основних формах. Монологічне мовлення демонструє здатність дитини до створення самостійних, розгорнутих і логічно структурованих висловлювань різних типів: опису (характеристика предмета або явища), розповіді (виклад подій у часовій послідовності) та міркування (обґрунтування думки з елементарними причинно-наслідковими зв'язками) [2; 65; 82]. Саме в монологі найяскравіше проявляється ступінь сформованості внутрішнього плану мовленнєвої діяльності. Діалогічне мовлення відображає

соціальну зрілість комунікації і вимагає від дошкільника вміння не тільки формулювати власні репліки, але й адекватно реагувати на слова партнера, дотримуючись законів черговості, підтримуючи та розвиваючи тему спілкування, висловлюючи згоду або аргументовано заперечуючи, ставлячи питання та даючи відповіді на них [6; 48; 72]. Таким чином, мовленнєвий компонент, поєднуючи в собі технічну правильність та комунікативну функціональність, дійсно виступає фундаментальною основою та основним інструментом, без якого будь-яка ефективна міжособистісна взаємодія стає неможливою, що підтверджується дослідженнями в галузі онтолінгвістики та психолінгвістики [3; 63; 76].

2. Соціально-перцептивний компонент: є найбільш тонкою та психологічно складною складовою комунікативної компетентності, оскільки охоплює здатність дитини не просто сприймати зовнішні ознаки партнера по спілкуванню, але й інтерпретувати їх у соціальному контексті, формуючи адекватний образ співрозмовника. Цей компонент передбачає цілий комплекс психічних процесів, спрямованих на «зчитування» та розуміння внутрішнього стану іншої людини. На рівні невербальної перцепції дитина старшого дошкільного віку вчиться розпізнавати та коректно тлумачити емоційні стани за допомогою міміки (радість, сум, злість, здивування), жестів (запрошення, відмова, незгода), пантоміміки (пози, постава) та інтонаційних особливостей мовлення (тембр, гучність, темп) [9; 61; 74; 77]. Ця здатність є фундаментом для виникнення емпатії – зворотного емоційного резонансу, коли дитина не лише розуміє, але й починає співпереживати почуттям іншого, що є ключовим для формування моральних якостей особистості [7; 74; 80]. Крім того, соціально-перцептивний компонент включає розвиток соціального інтелекту, тобто здатності розуміти наміри, мотиви та потреби партнера в процесі взаємодії. Це дозволяє дошкільняті не тільки реагувати на вже відбулу дію, але й передбачати ймовірну поведінку співрозмовника, будувати гіпотези про причини його вчинків і відповідно до цього вибудовувати власну комунікативну стратегію [8; 61; 90]. Наприклад, дитина, яка бачить, що її

одноліток розгублений або засмучений, може припинити нав'язувати гру і запропонувати допомогу або співрозмову. Ця здатність формується в активній спільній діяльності та грі, де діти постійно стикаються з необхідністю координувати свої дії з планами інших [51; 66; 81]. Важливо підкреслити, що соціальна перцепція безпосередньо пов'язана з розвитком рефлексії – здатності дитини усвідомлювати, як її власні слова та вчинки сприймаються оточуючими, і корегувати їх відповідно до соціальної ситуації. Таким чином, соціально-перцептивний компонент виступає основою для ефективної комунікації, сприяючи глибокому розумінню партнера, створенню атмосфери довіри та взаєморозуміння, а також запобігаючи виникненню комунікативних бар'єрів і конфліктів [52; 53; 84]. Його сформованість є індикатором соціальної зрілості дитини та її готовності до складних форм групової взаємодії в шкільному середовищі.

3. Інтерактивний та комунікативно-прагматичний компонент: є вершиною розвитку комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме він безпосередньо реалізує усі набуті мовленнєві та соціально-перцептивні навички у реальній практичній діяльності. Цей компонент відповідає за операційну сторону спілкування – ефективну організацію спільної діяльності та досягнення комунікативних цілей у процесі міжособистісної взаємодії [85; 86]. Його формування відображає здатність дитини не просто говорити та розуміти, але й діяти спільно, використовуючи мовлення як інструмент соціального впливу та координації. На практиці це проявляється в комплексі конкретних умінь. По-перше, це вміння управляти комунікативним процесом: ініціювати розмову з урахуванням контексту та настрою партнера, використовуючи адекватні вербальні («Знаєш, що я бачив?») та невербальні (легкий дотик, контакт очей) засоби; ефективно підтримувати діалог, розвиваючи тему, задаючи уточнюючі питання та демонструючи активне слухання (техніки «авансування» розмови); а також коректно закінчувати комунікацію, підводячи підсумки або плавно виходячи з неї [50; 66; 78; 87; 88].

По-друге, ключовим аспектом є прагматична орієнтація – здатність використовувати мовлення для досягнення конкретних цілей у соціальному контексті. Це включає вміння переконливо аргументувати свою позицію («Давай будувати вежу з широкої основи, тоді вона не впаде»), висловлювати прохання, відмову або пропозицію у соціально прийнятній формі, а також адаптувати стиль спілкування залежно від ситуації та партнера (наприклад, використовуючи більш прості конструкції в спілкуванні з молодшою дитиною) [89; 90]. Найвищим проявом інтерактивного компонента є вміння конструктивного вирішення конфліктів, що неминуче виникають у групі однолітків. Це передбачає здатність ідентифікувати проблему («Ми обидва хочемо одну й ту саму ляльку»), висловлювати свої почуття без агресії («Я розлютився, коли ти забрав м'яч без дозволу»), пропонувати альтернативні рішення («Можна грати по черзі») та йти на компроміс [45; 48; 66]. Формування цієї здатності тісно пов'язане з розвитком емоційного інтелекту та соціальної перцепції. Інтерактивно-прагматичний компонент інтегрує всі інші аспекти комунікативної компетентності, перетворюючи їх на інструмент соціальної практики. Саме ця здатність – не просто спілкуватися, а ефективно взаємодіяти, домовлятися та спільно досягати цілей – є ключовою для успішної соціалізації дитини, формування її як члена колективу та подальшого життєвого успіху в суспільстві, що підтверджується дослідженнями в галузі соціальної педагогіки та психології розвитку [47; 78; 90].

Таким чином, комунікативна компетентність у старшому дошкільному віці являє собою інтегровану якість особистості, що синтезує в собі мовленнєві здібності, соціальну чутливість та практичні навички взаємодії, що в сукупності забезпечує дитині успішність соціалізації, ефективне навчання та становить надійний фундамент для подальшого життєвого та професійного становлення.

У контексті нашого дослідження необхідно провести чітку методологічну межу між поняттями «комунікативна компетентність» та «комунікативні навички», оскільки вони, будучи тісно взаємопов'язаними,

знаходяться на різних рівнях абстракції та виконують різні функції в структурі особистісних якостей дитини. Як справедливо зазначають дослідники у галузі педагогіки вищої школи та методології психолого-педагогічних досліджень, «комунікативна компетентність» є інтегральною, цілісною характеристикою особистості, що відображає її здатність до ефективної взаємодії в соціумі [10; 49; 92]. Це комплексне утворення, синергетична сукупність знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, соціального досвіду та психологічних якостей (таких як толерантність, емпатія, соціальна чутливість), які разом узяті визначають готовність та здатність дитини до успішного вирішення комунікативних завдань у різних сферах життєдіяльності [5; 44; 67; 79].

На противагу цьому, поняття «комунікативні навички» є значно більш конкретним, операційним та інструментальним. Згідно з психолого-педагогічним підходом, навички визначаються як автоматизовані компоненти свідомої діяльності, що виробляються в результаті вправ та багаторазового повторення і сприяють швидкому, точному та ефективному виконанню певних операцій [49; 71; 93]. У контексті нашого дослідження, комунікативні навички розглядаються саме як сформовані на практиці, доведені до певного ступеня автоматизації способи виконання окремих комунікативних дій та операцій, які засвоєні дитиною та забезпечують їй технологічну основу для успішності в спілкуванні [6; 42; 78].

Співвідношення цих категорій можна представити як співвідношення цілого та його частин, системи та її елементів. Комунікативна компетентність як система формується, розвивається та проявляється виключно через опанування, інтеграцію та координоване застосування окремих комунікативних навичок [94]. До базових комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку, згідно з дослідженнями сучасних учених, відносять:

1. Навички встановлення контакту: вербальні (звертання за іменем, привітання) та невербальні (встановлення зорового контакту, усмішка, адекватна дистанція) [6; 41; 75].

2. Навички активного слухання: вміння слухати, не перебиваючи, демонструвати зацікавленість (кивання, підтверджувальні репліки «Так», «Розумію»), задавати уточнюючі питання [48; 90].

3. Навички побудови діалогу: вміння логічно формулювати питання, давати розгорнуті відповіді, висловлювати та аргументувати свою думку, передавати й приймати емоційно забарвлені репліки [6; 38; 61].

4. Навички побудови зв'язного монологічного висловлювання: вміння будувати розповідь, опис чи переказ, дотримуючись логічної послідовності, використовуючи прості зв'язкові засоби [65; 82].

5. Навички використання невербальних засобів комунікації: адекватне використання жестів, міміки, інтонації для посилення або змінення змісту вербального повідомлення [9; 74].

6. Навички ефективної взаємодії в групі: вміння пропонувати ідеї, розподіляти ролі, координувати дії, враховувати думку партнера, приходити до компромісу та конструктивно вирішувати конфлікти, що виникають [66; 78; 90].

Ієрархічна залежність між цими поняттями очевидна: навички є «будівельними блоками» компетентності. Без сформованих окремих навичок неможливо сформувати цілісну компетентність. Водночас, саме рівень розвитку компетентності як системної якості визначає, наскільки гнучко, творчо та ситуативно адекватно дитина зможе застосовувати свій арсенал навичок у реальних, часто нестандартних, умовах спілкування [36; 37; 96]. Таким чином, процес формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності є, по суті, процесом послідовного опанування, автоматизації та інтеграції конкретних комунікативних навичок у єдину, функціональну систему, здатну до саморозвитку та адаптації.

Формування комунікативних навичок є практичною основою для розвитку комунікативної компетентності в цілому. Іншими словами,

комунікативна компетентність як система формується через опанування, автоматизацію та інтеграцію окремих комунікативних навичок.

Ігрова діяльність є провідним видом діяльності дитини дошкільного віку і виконує виняткову роль у її розвитку [99]. Згідно з теорією діяльності, гра – це форма активності, в якій дитина не лише відтворює навколишню дійсність, але і творчо її переосмислює. Як зазначали класики психології (Л.Виготський, Д.Ельконін), гра має соціальне походження і є школою життя для дитини.

З наукової точки зору, гра характеризується низкою специфічних ознак:

1. Наявність уявної (умовної) ситуації, яка створюється за допомогою ігрових сюжетів і ролей, є фундаментальною, визначальною ознакою ігрової діяльності, що відрізняє її від будь-яких інших форм поведінки дитини. Згідно з культурно-історичною теорією Л.Виготського та розвиненими її ідеями в працях Д.Ельконіна, саме уявна ситуація становить «квазіпростір» розвитку дитини, в якому вона отримує унікальну можливість для творчого освоєння соціальної дійсності [28]. Ця ситуація не є простим копіюванням реальності; це завжди її творче переосмислення та активне перетворення, коли звичайна паличка може стати могутнім мечем, стілець – каретою для принцеси, а килим у груповій кімнаті – бурхливим океаном. Психологічний механізм цього процесу полягає в тому, що через прийняття ролі («Я буду лікарем», «Я – водій автобуса») та дотримання системи уявних умов, що з нею пов'язані, дитина добровільно підпорядковує свою безпосередню поведінку системі правил, які впливають з цієї ролі [28; 35]. Лікар «мусить» бути уважним і турботливим, водій – обережним і відповідальним. Таким чином, уявна ситуація виконує дві ключові функції. По-перше, вона дозволяє дитині відтворювати дії дорослих та складні системи соціальних відносин між ними у знаково-символічній, «згорнутій» формі, доступній для її розуміння та маніпулювання. Дитина не може справді керувати автобусом, але в ігровій ситуації, обертаючи «кермо» з обруча, вона освоює сенс професійної діяльності водія, його взаємодію з пасажиром та відповідальність за їхню «безпеку» [59].

По-друге, і що особливо важливо для формування комунікативних навичок, уявна ситуація створює «безпечний полігон» для комунікативного експериментування. У межах ролі дитина отримує санкцію на використання певних мовленнєвих штампів, інтонацій та моделей поведінки, які у звичайному житті можуть бути їй недоступні. Вона вправляється у веденні професійного діалогу («лікар» розпитує «пацієнта»), вчить мовні кліше («Ласкаво просимо до нашого ресторану!»), навчається аргументувати свою позицію в рамках ігрового сюжету («Нам потрібно рятуватися, тому що насувається шторм!») [16; 34; 59]. Ця умовність звільняє дитину від страху помилитися і створює потужну внутрішню мотивацію для вступання в комунікацію, оскільки мовлення стає не самоціллю, а необхідним засобом розвитку сюжету та реалізації обраної ролі. Таким чином, уявна ситуація виступає тим психологічним механізмом, який перетворює гру на потужний каталізатор не лише інтелектуального, але й, що найважливіше, комунікативного та соціально-емоційного розвитку дитини старшого дошкільного віку.

2. Добровільність та активність учасників є принциповою відмінністю ігрової діяльності від навчальних занять, що регламентуються дорослим. Саме ця риза формує потужну внутрішню мотивацію, яка є рушійною силою розвитку дитини в грі. На відміну від зовнішньої мотивації, що часто супроводжує навчання (потреба отримати схвалення, уникнути негативних наслідків), гра породжує внутрішню мотивацію – бажання діяти заради самої процесуальної діяльності, отримання задоволення від процесу [32; 33; 59]. Дитина грає не тому, що «так треба», а тому, що їй цікаво, цією діяльністю керують її власні потреби в пізнанні, самореалізації та спілкуванні. Ця добровільність забезпечує високий рівень психологічної свободи, що розкриває творчий потенціал дитини та робить гру найбільш ефективним середовищем для формування нових психічних утворень, зокрема й комунікативної компетентності. Активність дитини в грі має надзвичайно продуктивний характер – вона не просто маніпулює предметами, а активно

перетворює дійсність, конструює нові смисли та відносини, що є важливою передумовою творчого мислення [73].

3. Емоційна забарвленість гри є її невід'ємною характеристикою, що пронизує всі компоненти ігрової діяльності. Сильні емоційні переживання в грі виникають як результат глибокої включеності дитини в уявну ситуацію та ідентифікації зі своєю роллю. Ці переживання мають джерелом внутрішній конфлікт між безпосереднім бажанням (зробити щось негайно) та правилами гри, що вимагають самоконтролю та відстрочки задоволення [25; 59]. Подолання цього конфлікту приносить дитині особливе емоційне задоволення, що є потужним підкріпленням для розвитку довільної поведінки. Емоційна складова гри виконує кілька важливих функцій: по-перше, вона служить індикатором особистої значимості ігрової діяльності для дитини; по-друге, інтенсифікує всі психічні процеси (увагу, пам'ять, мислення), що забезпечує їх особливу продуктивність у ігровому контексті; по-третє, створює сприятливі умови для розвитку емоційного інтелекту та емпатії, оскільки дитина вчиться розпізнавати та враховувати емоційні стани партнерів по грі [31].

4. Наявність правил, що регулюють поведінку дитини в грі, становить центральний момент у розвитку її свідомості та довільної поведінки. На відміну від правил повсякденного життя, що часто нав'язуються дорослим зовні, правила гри приймаються дитиною добровільно, оскільки вони впливають із логіки самої гри та обраної нею ролі [73]. Це перетворює їх на внутрішню потребу, а не зовнішній обмежувач. Механізм дії правил у грі має дві важливі особливості: по-перше, правила носять універсальний характер і поширюються на всіх учасників, що формує в дитини уявлення про справедливість та необхідність враховувати інтереси інших; по-друге, дотримання правил вимагає від дитини постійного самоконтролю, свідомого стримування безпосередніх імпульсів та підпорядкування своїх дій заданій меті [59]. Саме в цьому напруженні між «хочу» і «треба» і відбувається становлення довільної поведінки – здатності керувати своїми діями,

орієнтуючись на заданий зразок або правило. Таким чином, гра завдяки своїй добровільності, емоційності та наявності правил створює унікальне розвивальне середовище, де природним шляхом формуються найважливіші психічні функції та соціальні якості особистості.

У контексті нашого дослідження особливого значення набуває класифікація ігор, оскільки різні їх види мають різний потенціал у впливі на окремі аспекти комунікативного розвитку. Для цілеспрямованого формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку найбільш ефективними є ігри, що передбачають активну вербальну взаємодію, співпрацю та використання мовлення як основного засобу реалізації ігрового задуму [20; 21; 24]. Сюжетно-рольові ігри, які є провідним видом діяльності у дошкільному віці, створюють найбільш природне середовище для розвитку комунікації. У цих іграх діти, приймаючи на себе соціальні ролі (лікаря, продавця, мами, водія), відтворюють систему міжособистісних відносин, що вимагає від них постійного вербального та невербального спілкування для узгодження задумів, розподілу обов'язків, розвитку сюжету та вирішення виникаючих конфліктів [4; 19; 59]. Як зазначають Н.Гавриш та А.Богущ, саме в сюжетно-рольовій грі відбувається інтенсивне освоєння комунікативних штампів, соціально прийнятних форм звертання та висловлювання прохань, що є основою комунікативної адекватності [4]. Цей вид гри вимагає високого рівня домовленості, спільного планування та узгодження дій, що сприяє формуванню діалогічного мовлення та навичок кооперації [66].

Режисерські ігри, де дитина виступає як творець і постановник сценарію, керуючи діями іграшкових персонажів, мають особливе значення для розвитку мовлення як знакової системи. Проголошуючи репліки за різних персонажів, коментуючи їх дії та описуючи розвиток подій, дитина активно вправляється у побудові як діалогічних (взаємодія між персонажами), так і монологічних (оповідь, опис) форм мовлення [15; 23; 82]. Дослідження Л.Іщенко та Т.Журавко підкреслюють, що режисерська гра є унікальним полігоном для мовленнєвого експерименту, де дитина може без страху помилитися

відпрацьовувати складні мовленнєві конструкції та інтонаційну виразність [23]. Ця форма гри особливо важлива для дітей, які мають труднощі з публічним висловлюванням у великому колі однолітків.

Дидактичні ігри, що мають чітко визначену навчальну задачу та правила, створюють регламентоване, але водночас мотивоване середовище для відпрацювання конкретних мовленнєвих умінь. Згідно з дослідженнями О.Ковшар, спеціально розроблені дидактичні ігри спрямовані на розширення словникового запасу, вдосконалення граматичного ладу мовлення (наприклад, вправи на вживання прийменників, правильне узгодження слів), розвиток фонематичного слуху та зв'язного висловлювання [78]. Комунікативний потенціал цих ігор реалізується через необхідність чітко формулювати питання, давати точні відповіді, аргументувати свій вибір та взаємодіяти з партнерами за чіткими правилами, що формує навички комунікації в структурованому контексті [48; 78].

Ігри-драматизації, що базуються на готовому художньому сюжеті (казки, оповідання), вимагають від дітей не механічного заучування тексту, а творчого його відтворення, що включає точну передачу діалогів, використання виразної інтонації, міміки, жестів та пластики [16; 59]. Як зазначають О.Демченко та Н.Казьмірчук, цей вид діяльності є потужним засобом розвитку емоційної виразності мовлення, вміння «зчитувати» та передавати емоційні стани, що є ключовим для ефективної невербальної комунікації [16]. Ігри-драматизації тренують усі аспекти комунікації: мовленнєвий (обов'язковість дотримання тексту), соціально-перцептивний (розуміння мотивів і почуттів персонажа) та інтерактивний (узгодження дій з іншими «акторами») [16; 90].

Комплексне та цілеспрямоване використання різних видів ігор у освітньому процесі ЗДО забезпечує розвиток всіх структурних компонентів комунікативної компетентності, поєднуючи природну мотивацію дитини до гри з педагогічною спрямованістю на формування конкретних комунікативних навичок.

На думку Н.Гавриш та А.Богуш, саме в ігровій діяльності створюються найсприятливіші умови для розвитку мовлення та комунікації, оскільки гра є природним середовищем існування для дошкільника, де комунікація виникає як необхідна потреба [4; 13]. Дослідження Л.Іщенко та ін. підкреслюють, що гра є тим полігоном, на якому дитина експериментує з мовними формами, вправляється у побудові діалогів та вчиться керувати своєю мовленнєвою поведінкою відповідно до прийнятої ролі [23].

Отже, аналіз ключових понять дослідження дозволяє зробити висновок про їх тісний взаємозв'язок. Комунікативна компетентність виступає метою розвитку, інтегрованою якістю особистості. Комунікативні навички є операційними компонентами цієї компетентності, що формуються та відпрацьовуються в практичній діяльності. Ігрова діяльність, будучи провідною для дошкільного віку, створює найбільш природне, мотивоване та багатогранне середовище для виникнення комунікативних потреб та відпрацювання відповідних навичок. Використання потенціалу ігрової діяльності є оптимальним шляхом для ефективного формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

1.2. Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку

Старший дошкільний вік (5-7 років) є сенситивним періодом для інтенсивного розвитку комунікативних навичок, що обумовлено комплексом психофізіологічних, когнітивних та соціальних змін у розвитку дитини. Згідно з дослідженнями А.Богуш [3], саме на цьому етапі відбувається якісний перехід від ситуативно-ділового спілкування до позаситуативно-пізнавального та позаситуативно-особистісного, що суттєво розширює комунікативні можливості дитини. Психофізіологічні передумови цього процесу включають завершення основного етапу морфофункціонального дозрівання мозкових структур, відповідальних за мовленнєву діяльність,

зокрема, інтенсифікацію міжпівкульної взаємодії та формування спеціалізованих нейронних мереж, що забезпечують мовну продукцію та рецепцію [3; 71]. Когнітивні зміни характеризуються переходом від наочно-дієвого до наочно-образного та початків словесно-логічного мислення, що дозволяє дитині оперувати не лише конкретними предметами та їх образами, але й вербальними поняттями, встановлювати складні причинно-наслідкові зв'язки та будувати розгорнуті висловлювання [23; 63]. Соціальний контекст розвитку знаходить своє відображення у розширенні кола спілкування, ускладненні ігрової діяльності, що вимагає вдосконалення комунікативних стратегій, а також у формуванні перших стійких соціальних угруповань (ігрових груп, товариських об'єднань), де комунікація стає основним засобом координації спільних дій та встановлення міжособистісних відносин [59; 61]. Як зазначає А.Богущ, саме на цьому етапі спостерігається перехід від «ситуативно-ділового спілкування», обмеженого рамками безпосередньої предметно-практичної діяльності, до «позаситуативно-пізнавального», що проявляється у формуванні здатності до обміну думками, враженнями, гіпотезами щодо предметів і явищ, не присутніх у полі зору, та «позаситуативно-особистісного», спрямованого на обговорення внутрішніх станів, мотивів, ставлень та соціальних норм [3, с. 156-158]. Цей перехід суттєво розширює комунікативні можливості дитини, переводячи її на рівень абстрактного вербального мислення та глибокого соціального взаєморозуміння, що є вирішальним чинником успішної підготовки до шкільного навчання та подальшої соціалізації.

Психолінгвістичні особливості мовленнєвого розвитку в старшому дошкільному віку характеризуються якісними зрушеннями в усіх підсистемах мови, що свідчить про перехід від елементарного володіння мовленнєвими засобами до їх системного використання. Згідно з дослідженнями А.Богущ [3] та Л.Іщенко [23], спостерігається стрімке збагачення активного словникового запасу, який досягає 3000-4000 лексичних одиниць, причому це збагачення відбувається не лише за рахунок кількісного приросту, але й через якісні зміни

у структуруванні словника. Відбувається активна диференціація семантичних полів, формування полісемії, синонімічних та антонімічних рядів, що свідчить про глибше усвідомлення дитиною системного характеру лексики [3, с. 189-195; 23, с. 67-72].

Розвиток граматичного ладу мови характеризується освоєнням складних синтаксичних конструкцій, зокрема складнопідрядних речень із різними видами зв'язку, активним використанням службових частин мови (сполучників, прийменників), що дозволяє дитині точно виражати причинно-наслідкові, часові, умовні та інші відносини [23; 65]. Дослідження О.Степанової [65] показують, що до 7 років діти демонструють високий рівень граматичної правильності мовлення, хоча окремі труднощі можуть спостерігатися при освоєнні винятків із граматичних норм.

Особливого значення набуває розвиток смислового аспекту мовлення. Згідно з дослідженнями Н.Гавриш [13], у старшому дошкільному віку формується здатність до усвідомлення багатозначності слова, розуміння переносних значень, що свідчить про розвиток мовленнєвого мислення та образності. Дитина починає активно експериментувати з мовою, створюючи власні неологізми, що свідчить про творче засвоєння мовної системи [13; 63].

Дослідження Є.Соботович [63] свідчать, що у дітей 5-7 років розвивається здатність до усвідомлення мовленнєвої діяльності як об'єкта пізнання. Це проявляється в інтересі до звукової сторони мови (співзвуччя, ритми), увазі до значень слів, здатності аналізувати власне та чуже мовлення [63]. Діти починають задавати питання про походження слів, їх значення, демонструючи «філософське» ставлення до мови як до явища [3; 23].

Згідно з дослідженнями А.Богуш [3], до кінця старшого дошкільного віку в основному завершується формування фонематичного слуху та звуковимови, що є важливою передумовою для успішного оволодіння грамотою. Діти демонструють здатність до звукового аналізу та синтезу, усвідомлення звукової структури слова [3; 26].

Прагматичний аспект мовленнєвого розвитку характеризується розширенням комунікативних намірів дитини, здатністю враховувати характеристики слухача, адаптувати мовлення до різних ситуацій спілкування [6; 61]. Дослідження І.Брушневської [6] показують, що старші дошкільнята демонструють здатність використовувати мовлення для досягнення різних комунікативних цілей: інформування, переконання, втішення, що свідчить про розвиток комунікативної компетентності. Ефективність рольових ігор як інструменту розвитку комунікативної компетентності знаходить підтвердження в низці зарубіжних досліджень. Наприклад, дослідження Abdessallam Khamouja та його колег показало, що імпровізовані рольові ігри, де діти взаємодіють без попередньо підготовленого тексту, створюють автентичні ситуації для практики мови, сприяють подоланню мовного бар'єру, підвищують мовленнєву впевненість та стимулюють креативність і колективну взаємодію [91]. Аналогічні висновки щодо позитивного впливу рольових ігор на збагачення словникового запасу, створення невимушеної атмосфери та підвищення впевненості у спілкуванні представлені в роботі Arifiana Tri Wulandari та ін. [102].

Психолінгвістичні особливості мовленнєвого розвитку в старшому дошкільному віці свідчать про формування цілісної мовної системи, що включає розвинуті лексичні, граматичні, фонетичні та прагматичні компоненти, що створює необхідні передумови для успішного навчання у школі та подальшого мовленнєвого розвитку.

Соціально-комунікативний розвиток у старшому дошкільному віку характеризується інтенсивним становленням дитини як повноцінного суб'єкта спілкування, що проявляється у якісних змінах усіх аспектів її комунікативної діяльності. Згідно з дослідженнями І.Сенько та О.Шаповалової [61], у період від 5 до 7 років спостерігається критика перехід від егоцентричної позиції, коли дитина не здатна повною мірою враховувати точку зору співрозмовника, до здатності до справжньої децентрації – уміння не лише розуміти, але й враховувати позицію, думки, почуття та інтереси партнера по спілкуванню.

Цей перехід, який зачіпає фундаментальні основи соціальної перцепції, є результатом складної взаємодії когнітивного дозрівання (зокрема, розвитку операційного мислення) та накопичення соціального досвіду в групі однолітків [61; 66].

У практичному плані ці зміни виражаються у формуванні цілого спектра нових комунікативних умінь. Вміння ініціювати та підтримувати діалог знаходить своє відображення у здатності дитини не просто починати розмову, а робити це з урахуванням контексту та інтересів партнера, використовуючи адекватні вербальні («Ти бачив...», «Давай обговоримо...») та невербальні (зоровий контакт, посмішка) засоби. Підтримка діалогу перестає бути механічним обміном репліками і перетворюється на справжній обмін думками, що передбачає активне слухання, постановку уточнюючих питань, розвиток теми, запропонованої співрозмовником [6; 48].

Діти старшого дошкільного віку демонструють здатність застосовувати стратегії аргументації («Я вважаю, що треба робити саме так, тому що...»), переконання («Давай спробуємо ось цей спосіб, він кращий»), втішення («Не засмучуйся, у нас все вийде»), вирішення конфліктів («Давай підемо на компроміс») [57; 66; 78]. Це свідчить про розвиток комунікативної гнучкості та здатності вибирати оптимальний спосіб взаємодії залежно від мети спілкування. Ці знахідки узгоджуються з результатами міжнародних досліджень, які підтверджують ефективність ігрових методик для розвитку соціальної взаємодії. Зокрема, дослідження Гранта Мапоми Мвінси в Замбії засвідчило, що навчання через гру, зокрема використання традиційних ігор, сприяє не лише опануванню навчального змісту, а й розвитку впевненості в собі, стійкості, здатності до співпраці та агентності у дітей, що є ключовими компонентами соціальної компетентності [98].

Адаптація стилю спілкування до конкретної ситуації проявляється у диференційованому підході дитини до різних партнерів та контекстів. Дослідження показують, що старші дошкільнята істотно змінюють свою мовленнєву поведінку залежно від того, чи спілкуються вони з однолітком,

молодшою дитиною чи дорослим, а також від формальності/неформальності ситуації [61; 90]. Вони можуть використовувати більш прості конструкції та опікунський тон у спілкуванні з молодшими дітьми і більш складні, розгорнуті висловлювання при комунікації з дорослими. Діти не лише вдосконалюють технічні аспекти мовлення (словниковий запас, граматику), але й навчаються скоординовано використовувати мову, інтонацію, міміку, жести та позу для передачі єдиного комунікативного повідомлення [9; 16]. Ця здатність до синергії вербальних і невербальних сигналів є важливим показником комунікативної зрілості та соціальної компетентності.

Соціально-комунікативний розвиток у старшому дошкільному віці являє собою складний багатоаспектний процес, що веде до формування дитини як повноцінного учасника соціальної взаємодії, здатного до ефективного та адекватного спілкування в різноманітних життєвих ситуаціях. Цей процес є основою для подальшої успішної соціалізації та становлення особистості.

Розвиток зв'язного мовлення у старшому дошкільному віку досягає принципово нового якісного рівня, що проявляється у формуванні цілісних, структурно організованих мовленнєвих продуктів різних типів. Згідно з дослідженнями О.Степанової [65], а також даними А.Богущ [3] та Л.Іщенко [23], дитина 5-7 років демонструє здатність до створення розгорнутих монологічних висловлювань, що характеризуються внутрішньою логікою, структурною цілісністю та комунікативною завершеністю. Діти активно використовують засоби художньої виразності: епітети («пухнастий білий кіт», «смачний ароматний пиріг»), порівняння («сірка як попіл», «обличчя як місяць»), метафоричні вислови («дерева одягнені в снігові шуби»). Згідно з дослідженнями Н.Гавриш [13], такі описи свідчать не лише про розвиток мовлення, але й про формування образного мислення та здатності до сприйняття естетичних якостей об'єктів. Структура опису стає чітко організованою – дитина послідовно характеризує основні ознаки предмета,

використовуючи прості зв'язкові засоби («спочатку», «потім», «також») [65; 82].

Сюжетні розповіді демонструють розвиток наративних навичок високого рівня. Діти здатні будувати розповіді з чіткою структурною організацією, що включає:

- експозицію (представлення персонажів і обстановки);
- зав'язку (початок подій);
- розвиток дії;
- кульмінацію;
- розв'язку [65; 83].

Дослідження О.Чекан [82] показують, що старші дошкільнята використовують різноманітні способи розвитку сюжету, включаючи діалоги персонажів, опис їхніх переживань, елементи оповіді від першої особи. Важливим досягненням є здатність дотримуватися хронологічної послідовності подій та використовувати складніші форми мовленнєвого зв'язку («однак», «тим часом», «незважаючи на») [23; 65]. Діти демонструють уміння будувати елементарні причинно-наслідкові ланцюжки («Якщо піде дощ, то ми не зможемо гуляти, тому що промокнемо»), формулювати висновки на основі спостережень («Ця квітка зів'яла, значить їй не вистачало води»), висловлювати власні оцінки та аргументувати свою позицію [65; 71]. Дослідження Ткаченко та ін. [71] підкреслюють, що такі міркування свідчать про формування предикативної структури мислення та здатності до внутрішнього діалогу. Сучасні освітні технології, зокрема ігрові, відкривають нові можливості для формування навичок зв'язного мовлення та стимулювання мовленнєвої творчості. Дослідження Qiao Wang демонструє, що використання відеоігор (наприклад, The Sims 4) як основи для створення та презентації власних історій дозволяє студентам не лише тренувати нову лексику, а й активізувати навички побудови логічного оповідання, вміння структурувати події та реагувати на запитання аудиторії, що безпосередньо стосується розвитку монологічного мовлення [101].

Важливим аспектом є розвиток контекстуального мовлення – здатності будувати висловлювання з урахуванням інформації, яка не присутня в безпосередньому сприйнятті, але відома співрозмовнику з попереднього досвіду [3; 23]. Це свідчить про розвиток комунікативної чутливості та здатності до врахування позиції слухача. Розвиток зв'язного мовлення в старшому дошкільному віці характеризується переходом від ситуативного, фрагментарного висловлювання до створення цілісних, структурно організованих текстів різних типів, що свідчить про досягнення високого рівня мовленнєвого розвитку та створює необхідну основу для успішного навчання у школі.

Емоційно-експресивний компонент комунікації набуває в старшому дошкільному віці особливої значимості, що обумовлено комплексним розвитком емоційної сфери дитини. Дослідження О.Кочерги [31] свідчать про активний розвиток емоційного інтелекту, який проявляється у здатності не лише розпізнавати, але й адекватно інтерпретувати та реагувати на емоційні стани співрозмовників. Дитина старшого дошкільного віку демонструє здатність «зчитувати» емоції за допомогою міміки (розпізнавання основних емоційних виразів обличчя), жестикуляції (інтерпретація жестів, що супроводжують мовлення), інтонації (розрізнення емоційних відтінків у голосі співрозмовника) [31; 74]. Ця здатність є основою для формування емпатії – здатності співпереживати та розуміти почуття інших, що є важливим чинником успішної соціалізації. Паралельно відбувається розвиток власних експресивних можливостей дитини. Діти навчаються свідомо використовувати інтонаційну виразність для передачі емоційного змісту повідомлення: змінюють силу голосу (від шепоту до гучного вигуку), темп мовлення (пришвидшують для передачі хвилювання чи сповільнюють для створення напруження), мелодику (використовують підвищення тону для питань чи зниження для створення серйозності) [16; 59]. Міміка та жестикуляція стають більш диференційованими та відповідними змісту висловлювання. Дослідження показують, що діти 5-7 років здатні

координувати вербальні та невербальні засоби комунікації, створюючи цілісний емоційний образ [31; 59]. Ця здатність особливо яскраво проявляється в іграх-драматизаціях та сюжетно-рольових іграх, де дитина має передавати емоційний стан обраного персонажа. Важливу роль у розвитку емоційної виразності та невербальної комунікації відіграє педагогічна медіація в ігрових, проблемно-орієнтованих ситуаціях. Дослідження Francesca Granone та Enrico Pollarolo засвідчило, що цілеспрямоване використання вчителем мультимодальної медіації (жести, демонстрації, відкриті питання, гумор) під час ігрової діяльності дітей із кодинг-іграшкою значно підвищує їхню залученість і сприяє активному використанню як вербальних, так і невербальних засобів для вираження думок, співпраці та вирішення проблем [97].

Згідно з дослідженнями Л.Іщенко [23] та Ткаченко [71], у старшому дошкільному віці спостерігається активний розвиток словесно-логічного мислення, що дозволяє дитині оперувати не лише конкретними образами, але й абстрактними поняттями. Це проявляється у здатності до узагальнення – об'єднання предметів та явищ за істотними ознаками, аналізу – розчленування цілого на частини та виокремлення окремих ознак, та синтезу – об'єднання елементів у цілісну систему [23; 71]. Ці когнітивні досягнення безпосередньо впливають на комунікативні можливості дитини. Здатність до аналізу дозволяє розчленовувати складні комунікативні ситуації, виокремлюючи їх основні компоненти. Здатність до синтезу забезпечує побудову складних мовленнєвих конструкцій, об'єднання окремих думок у цілісне висловлювання. Узагальнення ж дозволяє оперувати абстрактними поняттями та категоріями, що є необхідною умовою для ведення міркувань, формулювання висновків та участі в дискусіях [71; 82]. Дослідження показують, що діти 6-7 років здатні будувати складні причинно-наслідкові ланцюжки, використовувати гіпотетичні міркування («якби... то»), що свідчить про розвиток логічного аспекту комунікації [23; 65].

Соціокультурний аспект розвитку комунікативних навичок відображає процес інтеграції дитини у соціум та засвоєння нею культурних норм спілкування. Дослідження Н.Вусик та Л.Перетяги [12] показують, що старші дошкільнята активно засвоюють соціальні норми і правила спілкування, що включає:

- використання етикетних формул (вітання, прощання, вибачення);
- дотримання черговості у діалозі;
- врахування соціального статусу співрозмовника;
- відповідність мовленнєвої поведінки ситуації спілкування [12; 39].

Формування комунікативної етики проявляється у здатності до ввічливого звертання, використання форм звертання на «Ви» до дорослих, усвідомлення необхідності дотримання певних правил у різних соціальних контекстах [12; 22]. Важливим аспектом є розвиток здатності до діалогу культур, що в умовах сучасного українського суспільства набуває особливої актуальності. Дослідження показують, що через засвоєння національних традицій, знайомство з українським фольклором, літературою та історією у дітей формується усвідомлення приналежності до певної культурної спільності, що знаходить відображення у мовленнєвій поведінці [12; 39].

Таким чином, емоційно-експресивний, когнітивний та соціокультурний аспекти розвитку комунікативних навичок у старшому дошкільному віці тісно взаємопов'язані та становлять єдину систему, що забезпечує ефективну комунікацію дитини у соціумі.

Відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти [1], який визначає державний стандарт якості дошкільної освіти в Україні, до кінця старшого дошкільного віку дитина має володіти комплексом комунікативних навичок, що є інтегральним показником її соціально-комунікативного розвитку. Цей комплекс, згідно з дослідженнями А.Богуш [3], І.Брушневської [6] та Л.Іщенко [23], формується в результаті цілеспрямованої педагогічної роботи та включає наступні ключові компоненти:

1. Здатність будувати діалог з різними партнерами передбачає не лише технічну вправність у веденні розмови, але й глибоке розуміння соціального контексту. Дослідження І.Сенько та О.Шаповалової [61] показують, що дитина 6-7 років повинна демонструвати здатність адаптувати стиль спілкування залежно від віку, статусу та індивідуальних особливостей співрозмовника. Це включає використання відповідного словникового запасу, інтонації, міміки та жестикуляції при спілкуванні з однолітками, молодшими дітьми, дорослими, педагогами [6; 48]. Важливим аспектом є вміння підтримувати зоровий контакт, демонструвати активне слухання через вербальні («так», «розумію») та невербальні (кивання) сигнали, а також дотримуватися черговості у діалозі [61; 78].

2. Уміння аргументувати свою позицію є показником розвитку логічного мислення та мовленнєвої компетентності. Згідно з дослідженнями О.Степанової [65] та Ткаченко [71], дитина старшого дошкільного віку повинна володіти здатністю формулювати власні думки, наводити обґрунтування своєї точки зору, використовувати елементарні логічні конструкції («тому що», «оскільки», «отже»). Ця здатність особливо важлива для успішного навчання у школі, де потрібно відповідати на питання, що вимагають обґрунтування, брати участь у обговореннях, захищати свою думку [65; 71].

3. Навички конструктивного вирішення конфліктів відображають соціальну зрілість дитини. Дослідження С.Шуляк [90] та Г.Стеценко [66] показують, що дитина має володіти стратегіями мирного вирішення суперечок, включаючи вміння:

- ідентифікувати причину конфлікту;
- висловлювати свої почуття та потреби без агресії;
- враховувати позицію та інтереси інших учасників конфлікту;
- запропонувати альтернативні варіанти вирішення ситуації;
- знаходити компромісні рішення [66; 90].

Здатність до емпатичного спілкування є основою морального розвитку та становлення соціальної компетентності. Дослідження О. Кочерги [31] та М. Федорової [74] підкреслюють важливість здатності дитини розпізнавати емоційні стани інших людей, співпереживати їм та проявляти турботу. Це включає вміння «зчитувати» емоції за мімікою, жестами, інтонацією, а також адекватно реагувати на них – втішати, допомагати, підтримувати [31; 74]. Ця здатність формується через розвиток емоційного інтелекту та соціальної чутливості.

Світовий досвід свідчить про те, що формування комунікативної компетентності є пріоритетом не лише для дошкільної, але й для вищої освіти, особливо в підготовці педагогічних кадрів. Міжнародні дослідження, такі як робота Ewa Sosnowska-Bielicz та Joanna Sala-Suszyńska в Польщі, виявляють зв'язок між комунікативною компетентністю майбутніх вихователів та їхнім психоемоційним станом, зокрема рівнем стресу та оптимізму, що вказує на необхідність поєднання професійної підготовки з психологічною підтримкою для ефективного розвитку комунікативних навичок [100]. Крім того, європейські вчені (M.Fernández-Raga, D.Aleksić, M.Markiewicz, H.Streit) розробили комплексну модель впровадження ігрового навчання (GBL) у вищій освіті, яка, незважаючи на певні труднощі, довела свою ефективність у підвищенні мотивації, залученості студентів та розвитку навичок співпраці [95].

Володіння культурними нормами вербальної та невербальної комунікації відображає ступінь соціалізації дитини та засвоєння нею етикетних норм. Дослідження Н.Вусик [12] та О.Каплуновської [25] показують, що дитина має знати і дотримуватися основних правил комунікативної етики:

- використання ввічливих форм звертання;
- дотримання дистанції у спілкуванні;
- адекватне використання жестикуляції та міміки;
- відповідність мовленнєвої поведінки ситуації спілкування [12; 25].

Отже, розвиток комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку являє собою складний, багатоаспектний процес, що охоплює психолінгвістичний (мовленнєвий), соціально-комунікативний (міжособистісний), емоційно-експресивний (емоційно-виразний) та когнітивний (пізнавальний) компоненти. Цей розвиток відбувається в єдності та взаємозв'язку всіх компонентів і є основою для успішної соціалізації дитини, формування її як суб'єкта спілкування та забезпечує готовність до подальшого навчання в школі, де комунікативні навички стають ключовим чинником успішності навчальної діяльності та соціальної адаптації. Дослідження Л.Коломієць [28; 29] та В.Деркач [17] підкреслюють важливість сформованості комунікативних навичок як необхідної умови забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

1.3. Педагогічні умови формування комунікативної компетенції та навичок у процесі ігрової діяльності

Ефективне формування комунікативної компетенції та навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності вимагає цілеспрямованого створення комплексу педагогічних умов, що забезпечують максимальну реалізацію потенціалу гри як провідної діяльності та основного механізму соціалізації дитини. Згідно з фундаментальними дослідженнями А.Богущ [3], Н.Гавриш [4] та Л.Іщенко [23], ці умови не є ізольованими заходами, а становлять цілісну систему взаємопов'язаних напрямів педагогічного впливу, що охоплюють організаційні, методичні, психологічні та предметно-середовищні аспекти освітнього процесу. Важливість створення таких умов підкреслюється у Базовому компоненті дошкільної освіти [1], де акцентовано увагу на необхідності забезпечення оптимального розвитку комунікативних здібностей як ключової компетентності сучасної особистості.

Структурування педагогічних умов, запропоноване цими науковцями, ґрунтується на системному підході до організації ігрової діяльності, що

враховує вікові особливості дітей старшого дошкільного віку, специфіку формування комунікативної компетенції та потенціал різних видів ігор як засобу комунікативного розвитку. Як зазначає А.Богуш, «гра є не лише формою організації життя дітей, але й потужним інструментом педагогічного впливу, що дозволяє створити природне середовище для формування комунікативних навичок» [3, с. 215]. Н.Гавриш та Л.Іщенко розширюють це положення, вказуючи на необхідність створення спеціальних педагогічних умов, що забезпечують поступовий перехід від елементарних комунікативних дій до складних форм мовленнєвої взаємодії [4; 23].

Особливість запропонованого підходу полягає в його комплексності та інтегрованості – кожна група умов не функціонує ізольовано, а знаходиться у тісному взаємозв'язку з іншими, створюючи єдине педагогічне поле, що сприяє природному та ефективному розвитку комунікативної компетенції. Це відповідає сучасним тенденціям дошкільної освіти, орієнтованим на створення цілісного освітнього середовища, що максимально сприяє розкриттю потенціалу кожної дитини [1; 18].

Структурування педагогічних умов за взаємопов'язаними напрямками дозволяє не тільки теоретично обґрунтувати, але й практично реалізувати комплексний підхід до формування комунікативної компетенції у дітей старшого дошкільного віку, перетворюючи ігрову діяльність на ефективний інструмент педагогічного впливу, що забезпечує природний та мотивований розвиток комунікативних навичок у різноманітних соціальних контекстах.

Перша група умов стосується організації предметно-розвивального середовища. Дослідження А.Богуш [3], Н.Гавриш [4] та авторів комплексної програми «Світ дитинства» [60] показують, що для ефективного розвитку комунікативних навичок необхідно цілеспрямовано створювати багатофункціональне ігрове середовище, що не лише дозволяє, але й активно стимулює комунікацію та спільну діяльність. Як зазначає Л.Іщенко, «предметне середовище виступає не пасивним фоном, а активним учасником педагогічного процесу, що може або сприяти, або перешкоджати розвитку

комунікативних здібностей» [23, с. 145]. Дослідження К.Колеснік [27] та О.Ковшар [78] доводять, що конструктори з великою кількістю деталей, модульні системи, тематичні набори для сюжетно-рольових ігор («Лікарня», «Магазин», «Кафе») створюють природну потребу в комунікації для узгодження дій, розподілу ролей та спільного вирішення ігрових завдань. Згідно з дослідженнями Л.Пушкар [59], саме в процесі спільного конструювання чи сюжетно-рольової гри діти найбільш природно опанують навички діалогу, вміння вислухати думку партнера та аргументувати свою позицію.

Автори програми «Дитина» [18] та Н.Гавриш [4] підкреслюють необхідність організації в груповому приміщенні спеціальних куточків для спілкування, обладнаних зручними меблями для групових ігор, м'якими килимками для колективного обговорення, ширмами для ігор-драматизацій. Дослідження О.Демченко [16] показують, що такі зони, оформлені з урахуванням принципів психологічного комфорту, знижують рівень тривожності у дітей і сприяють більш відкритому спілкуванню. Особливого значення набувають «куточки мовленнєвого розвитку», обладнані дзеркалами для роботи над мімікою та артикуляцією, наборами картинок для складання розповідей, аудіозаписами для розвитку слухового сприйняття [4; 23].

Використання інтерактивного обладнання, що заохочує до діалогу, є сучасною вимогою до організації предметно-розвивального середовища. Дослідження Л.Ткаченко [71] та Л.Перетяги [43; 46] доводять ефективність використання інтерактивних панелей, цифрових ігрових комплексів, що передбачають парну або групову взаємодію. Таке обладнання, як зазначають дослідники, створює мотивацію для комунікації, розвиває вміння працювати в команді, приймати спільні рішення [46; 71]. Важливо, що використання сучасних технологій має бути збалансованим з традиційними засобами і ретельно продуманим з методичної точки зору, щоб не замінити живого спілкування, а доповнювати його новими можливостями [43]. Створення спеціально організованого предметно-розвивального середовища, що інтегрує

традиційні та інноваційні засоби, є фундаментальною умовою ефективного формування комунікативної компетенції у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

Друга група умов пов'язана з професійною компетентністю педагога. Як зазначають Л.Пушкар та С.Парфілова [59], педагог у процесі формування комунікативних навичок має виступати не лише організатором, але й активним учасником ігрової діяльності, що моделює комунікативні ситуації та виступає носієм комунікативної культури. Ця позиція підкріплюється дослідженнями О.Ковшар [78] та Л.Перетяги [43], які доводять, що саме педагогічна майстерність вихователя є вирішальним чинником у створенні ефективного комунікативного середовища. Згідно з сучасними підходами, це включає комплекс професійних умінь і якостей. Дослідження А.Богуш [3] та Н.Гавриш [4] показують, що вихователь повинен вільно орієнтуватися в різноманітнях ігор, спрямованих на розвиток мовленнєвої взаємодії, та вміти адаптувати їх до конкретних педагогічних цілей. Це передбачає глибоке знання методики проведення сюжетно-рольових ігор, ігор-драматизацій, комунікативних тренінгів, дискусійних та проєктних ігор [16; 59]. Як зазначає О. Демченко, «педагог має бути не тільки режисером, але і сценаристом ігрового процесу, здатним гнучко змінювати сценарій відповідно до комунікативних потреб дітей» [16, с. 185].

Дослідження Л.Іщенко [23] та І.Брушневської [6] підкреслюють, що педагог повинен вміти моделювати такі ігрові контексти, які природним чином породжують у дітей потребу в вербальній взаємодії. Це можуть бути ситуації, що вимагають узгодження дій для досягнення спільної мети («рятувальна операція», «будівництво міста»), вирішення конфлікту між ігровими персонажами, спільного планування складного проєкту [6; 82]. Важливим аспектом є вміння педагога ставити відкриті питання, що стимулюють міркування та обмін думками, а не потребують однослівних відповідей [23; 78].

Дослідження С.Шуляк [90] та О.Переворської [48] показують, що педагог повинен діагностувати рівень розвитку комунікативних навичок кожної дитини, виявляти індивідуальні комунікативні бар'єри (сором'язливість, агресія, егоцентризм) та планувати корекційні заходи. Це включає підбір ігрових ролей відповідно до комунікативних можливостей дитини, створення ситуацій успіху для маловпевнених дітей, залучення замкнених дітей до колективної взаємодії через допоміжні ролі [48; 90]. Як зазначає О.Ковшар, «індивідуальний підхід у комунікативному розвитку – це не лише врахування особливостей, але й створення умов для подолання комунікативних труднощів кожної дитини» [78, с. 45]. Професійна компетентність педагога виступає інтегральною умовою ефективного формування комунікативної компетенції, що реалізується через володіння спеціальними технологіями, здатність до педагогічного моделювання комунікативних ситуацій та вміння здійснювати диференційований підхід до кожної дитини в процесі ігрової діяльності.

Третя група умов стосується відбору та структурування ігрового матеріалу. Згідно з дослідженнями О.Ковшар [78] та О.Чекан [82], необхідно цілеспрямовано створювати дидактично обґрунтовану систему ігор, спеціально спрямованих на розвиток усіх структурних компонентів комунікативної компетенції. Ця система має бути побудована на засадах послідовності, від простого до складного, та враховувати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку. Як зазначають дослідники, саме через спеціально організовану систему ігрової діяльності можна найбільш ефективно впливати на різні аспекти комунікативного розвитку [78; 82].

Сюжетно-рольові ігри для формування діалогічного мовлення становить перший рівень цієї системи. Дослідження А.Богущ [3] та Н.Гавриш [4] підкреслюють, що саме в сюжетно-рольових іграх створюються найсприятливіші умови для природного виникнення діалогічного мовлення. За даними Л.Пушкар [59], такі ігри як «Лікарня», «Магазин», «Сім'я», «Подорож» змушують дітей вступати в вербальну взаємодію для узгодження

задумів, розподілу ролей, обговорення правил та розвитку сюжету. Особливу цінність мають ігри, що моделюють реальні життєві ситуації, де діти вчаться використовувати соціально прийнятні форми звертання, висловлювати прохання, пропозиції, відмови, вести переговори та знаходити компроміси [4; 59]. Як зазначає О.Ковшар, «сюжетно-рольова гра є універсальним полігоном для відпрацювання всіх видів комунікативних дій у їхній цілісності та взаємозв'язку» [78, с. 28].

Дидактичні ігри для розвитку лексико-граматичного боку мовлення утворюють другий рівень системи. Дослідження Л.Іщенко [23] та О.Чекан [82] доводять ефективність спеціально розроблених дидактичних ігор для цілеспрямованого формування мовленнєвих умінь. До таких ігор належать: «Чарівний мішечок» для розширення словникового запасу, «Назви ласкаво» для вправлення у вживанні зменшувально-пестливих форм, «Скажи по-іншому» для розвитку синонімічного словника, «Склади речення» для формування граматично правильного мовлення [23; 82]. Важливою перевагою дидактичних ігор є можливість чіткого дидактичного завдання та контролю за його виконанням, що дозволяє педагогу цілеспрямовано впливати на конкретні аспекти мовленнєвого розвитку [78].

Ігри-драматизації для вдосконалення виразності мовлення становлять третій рівень системи. Дослідження О.Демченко [16] та О.Чекан [82] показують, що саме в іграх-драматизаціях створюються оптимальні умови для розвитку емоційно-виразного аспекту мовлення. Інсценізації казок, оповідань, поетичних творів вимагають від дітей використання різноманітних інтонацій, тембру, темпу, сили голосу для передачі емоційного стану персонажа [16]. Дослідження доводять, що через драматизацію діти вчаться керувати власним голосовим апаратом, використовувати міміку та жести для посилення виразності мовлення, розвивають здатність до імпровізації та творчого самовираження [14; 16; 82]. Як зазначає О.Чекан, «гра-драматизація є тим видом діяльності, де технічні навички мовлення поєднуються з емоційно-образним їх наповненням» [82, с. 214]. Створення цілісної системи ігор, що

поєднує сюжетно-рольові, дидактичні ігри та ігри-драматизації, дозволяє комплексно впливати на всі компоненти комунікативної компетенції – від технічних аспектів мовлення до його виразності та комунікативної адекватності, що є важливою умовою ефективного формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

Четверта група умов пов'язана з організацією взаємодії між дітьми. Дослідження І.Сенько [61] та С.Шуляк [90] показують важливість цілеспрямованого створення ситуацій, що природним чином вимагають від дітей активного спілкування та співпраці. Ця група умов ґрунтується на принципах соціального конструктивізму, згідно з якими комунікативні навички найефективніше формуються в процесі спільної діяльності, що має спільну мету та вимагає координації зусиль [61; 90].

Організація ігор з розподілом ролей, що вимагають узгодження дій, є фундаментальною умовою для розвитку комунікативної взаємодії. Дослідження Л. Пушкар [59] та О. Ковшар [78] доводять, що складні сюжетно-рольові ігри типу «Місто майбутнього», «Космічна подорож» або «Наукова лабораторія», де кожна роль має свої функції та обов'язки, створюють природну потребу в постійній комунікації. Як зазначає І.Сенько, «саме необхідність узгоджувати дії, обмінюватися інформацією та приймати спільні рішення в ігровому контексті розвиває здатність до співпраці та ефективної комунікації» [61, с. 54]. Особливу цінність мають ігри, де успіх залежить від чіткої координації дій усіх учасників, що мотивує дітей до активного слухання та точного висловлювання своїх думок [59; 78]. Дослідження С.Шуляк [90] та Г.Стеценко [66] показують ефективність ситуацій, що вимагають від дітей спільного пошуку рішень, наприклад: «Як поділити одну іграшку між двома дітьми?», «Що робити, якщо ми загубилися в лісі?», «Як помирити двох друзів, які посварилися?». Такі ситуації, як зазначають дослідники, активізують мислення та мовлення дітей, вчать їх висловлювати та обґрунтовувати свою думку, вислуховувати інших, шукати компроміси [66; 90]. Важливим аспектом

є створення атмосфери психологічної безпеки, де кожна дитина може вільно висловити свою думку без страху критики [11; 61].

Застосування методів кооперативного навчання в ігровій діяльності становить сучасний підхід до організації комунікативної взаємодії. Дослідження Л.Перетяги [46] та Н.Вусик [12] доводять ефективність таких методів, як «Ігрові проєкти», «Командні квести», «Парне навчання через гру», де успіх кожної дитини залежить від успіху всієї команди. Це створює потужну мотивацію для взаємодопомоги, обміну знаннями та навичками, вчить дітей конструктивно взаємодіяти для досягнення спільної мети [12; 46]. Як зазначає С.Шуляк, «кооперативні ігри формують не лише комунікативні навички, але й розвивають соціальну відповідальність, вміння працювати в команді та підтримувати одне одного» [90, с. 125]. Організація взаємодії між дітьми через спеціально модельовані ігрові ситуації, що вимагають спілкування та співпраці, є важливою умовою формування комунікативної компетенції, оскільки саме в реальній комунікативній практиці діти опановують складні навички соціальної взаємодії, вчаться враховувати позицію інших та ефективно співпрацювати для досягнення спільних цілей.

П'ята група умов стосується моніторингу та діагностики розвитку комунікативних навичок. Як зазначають І.Брушневська [6] та О.Переворська [48], систематичне дослідження рівня сформованості комунікативної компетенції є невід'ємною умовою ефективного педагогічного процесу. Ця група умов ґрунтується на принципах наукового підходу до управління освітнім процесом і забезпечує можливість цілеспрямованого впливу на розвиток комунікативних навичок кожної дитини [6; 48]. Регулярне діагностування рівня розвитку комунікативних навичок є основою для планування педагогічної роботи. Дослідження І.Брушневської [6] та Л.Іщенко [23] показують ефективність використання комплексних діагностичних методик, що дозволяють вивчити різні аспекти комунікативної компетенції: спостереження за спонтанним спілкуванням дітей у грі, стандартизовані діагностичні завдання («Розповідь за серією картинок», «Бесіда за сюжетною

картиною»), спеціально розроблені комунікативні ситуації [6; 23]. Як зазначає О.Переворська, «діагностика має бути багатоаспектною і охоплювати всі компоненти комунікативної компетенції – від технічних навичок мовлення до соціальної адекватності комунікативної поведінки» [48, с. 80]. Особливу важливість має проведення діагностики на початку, в середині та в кінці навчального року для відстеження динаміки розвитку [6].

Корекція ігрової діяльності на основі результатів спостереження є практичним застосуванням діагностичних даних. Дослідження О.Ковшар [78] та С. Шуляк [90] показують, що отримані результати діагностики мають стати основою для планування та корекції ігрової діяльності. Наприклад, якщо діагностика виявляє труднощі у веденні діалогу, педагог може активізувати сюжетно-рольові ігри з чітким розподілом комунікативних функцій; при недостатньому рівні розвитку монологічного мовлення – запровадити ігри-драматизації та дидактичні ігри з оповіданням [78; 90]. Як зазначає І.Брушневська, «корекційна робота має бути індивідуально орієнтованою і враховувати специфіку комунікативних труднощів кожної дитини» [6, с. 89].

Дослідження Л.Перетяги [43] та О.Переворської [48] доводять ефективність документального супроводу розвитку комунікативних навичок. Такі картки мають включати: результати початкової, проміжної та підсумкової діагностики, опис індивідуальних особливостей комунікативної поведінки, записи про успіхи та труднощі, рекомендації щодо індивідуальної роботи [43; 48]. Як зазначає Л.Перетяга, «індивідуальна картка розвитку дозволяє не лише фіксувати динаміку, але й прогнозувати напрями подальшої роботи з формування комунікативної компетенції дитини» [43, с. 1107]. Систематичний моніторинг і діагностика, що включають регулярне дослідження, корекцію ігрової діяльності та документування результатів, є важливою умовою ефективного управління процесом формування комунікативних навичок, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини та досягти оптимальних результатів у розвитку комунікативної компетенції.

Шоста група умов пов'язана зі створенням емоційно сприятливої атмосфери. Дослідження О.Кочерги [31] та М.Федорової [74] підкреслюють фундаментальну важливість психологічного клімату для ефективного розвитку комунікативних навичок. Емоційний комфорт виступає каталізатором комунікативної активності, тоді як напружена атмосфера може блокувати мовленнєві прояви навіть у дітей з високим потенціалом.

Формування почуття безпеки та довіри в ігровій діяльності є базовою умовою для розкриття комунікативного потенціалу дитини. Дослідження О.Кочерги [31] показують, що почуття психологічного захисту дозволяє дитині експериментувати з мовленнєвими формами, ризикувати у висловлюваннях, проявляти ініціативу в спілкуванні без страху критики чи насмішок. Це досягається через послідовну поведінку педагога, яка демонструє безумовне прийняття кожної дитини, повагу до її індивідуальності та створення передбачуваного, стабільного середовища [31; 74]. Як зазначає М.Федорова, «емоційна безпека є тим фундаментом, на якому будується сміливість у висловлюваннях та готовність до комунікативного експерименту» [74, с. 140]. Дослідження доводять, що позитивне підкріплення будь-яких спроб дитини вступити в комунікацію – навіть не зовсім вдалим – формує стійку позитивну установку на спілкування [31; 74]. Педагогічна тактика має включати вербальне схвалення («Я рада, що ти поділився своїми думками»), невербальну підтримку (усмішка, кивок), демонстрацію цікавості до висловлювань дитини. Особливо важливим є заохочення не лише мовленнєвої правильності, але й комунікативної сміливості, оригінальності висловлювань, готовності висловлювати власну думку [31]. Створення ситуацій успіху для кожної дитини є спеціальною педагогічною технологією формування позитивної комунікативної самооцінки. Дослідження показують, що переживання успіху в комунікації створює «ситуаційну гордість», яка поступово перетворюється на стійку впевненість у своїх комунікативних можливостях [74]. Це досягається через диференціацію складності комунікативних завдань, підбір ігрових ролей відповідно до можливостей

дитини, створення умов, де кожна дитина може проявити свої сильні сторони в комунікації [31; 74].

Сьома група умов стосується інтеграції ігрової діяльності з іншими видами діяльності. Згідно з дослідженнями Л.Коломієць [29] та В.Деркач [17], формування комунікативної компетенції вимагає цілісного підходу, що забезпечує перенос комунікативних навичок у різні контексти дитячої діяльності. Забезпечення взаємозв'язку гри з продуктивними видами діяльності створює умови для функціонального застосування комунікативних навичок. Дослідження показують, що спільне малювання, конструювання, ліплення природним чином породжують потребу в комунікації для узгодження задумів, обміну ідеями, спільного планування дій [17; 29]. Як зазначає В. Деркач, «інтеграція гри з продуктивною діяльністю створює природний контекст для виникнення справжніх комунікативних потреб» [17, с. 7]. Дослідження Л.Коломієць [29] доводять, що впровадження ігрових ситуацій, персонажів-іграшок, змагальних моментів перетворює формальні вправи з розвитку мовлення на захопливу діяльність, що викликає живий інтерес дітей і сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Дослідження показують ефективність використання комунікативних ігор під час прогулянок («Знайди за описом»), прийому їжі («Смачні слова»), проведення гігієнічних процедур («Чарівні заклинання») [17; 29]. Це створює щільне комунікативне середовище, де мовлення функціонує як природний засіб взаємодії в різних життєвих ситуаціях.

Отже, реалізація зазначених педагогічних умов дозволить створити цілісне, багатоаспектне середовище для оптимального формування комунікативної компетенції та навичок у дітей старшого дошкільного віку. Таке середовище, що поєднує емоційний комфорт, інтегрований підхід до навчання та системну педагогічну підтримку, є вирішальною передумовою успішної соціалізації дітей, формування їх як компетентних учасників комунікації та ефективної підготовки до навчання у школі, де комунікативні

навички стають ключовим чинником навчальної успішності та соціальної адаптації.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностики рівня сформованості комунікативних навичок (констатувальний етап експерименту)

Для вивчення початкового рівня сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку було проведено констатувальний експеримент на базі ЗДО «Подoliaночка» м. Вінниця. Експериментальне дослідження проводилося у природних умовах освітнього процесу протягом періоду з лютого по березень 2025 року, що дозволило забезпечити високу екологічну валідність отриманих даних та мінімізувати вплив сторонніх факторів на результати дослідження. Відповідно до вимог організації педагогічних досліджень [49], було забезпечено дотримання основних методологічних принципів, включаючи стандартизацію процедури, об'єктивність оцінювання та репрезентативність вибірки.

Критерії та показники сформованості комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії та показники сформованості комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Критерій	Показники	Рівні проявів
1	2	3
Мовленнєвий	- Зв'язність монологічного мовлення - Діалогічність мовлення - Лексичне багатство та граматична правильність	Високий: монолог логічний, розгорнутий, з чіткою структурою. Діалог активний, дитина вміє слухати, адекватно реагувати на репліки, підтримувати та розвивати тему. Словниковий запас багатий та точний, мовлення граматично правильне. Середній: монолог достатньо зв'язний, але може мати незначні логічні порушення. У діалозі бере участь, але може перебивати, не завжди враховує думку співрозмовника. Словниковий запас у межах норми, можливі окремі граматичні помилки.

Продовження табл. 2.1

1	2	3
		Низький: монолог незв'язний, уривчастий. Діалог ускладнений, дитина відповідає односкладово, уникає спілкування, не вміє підтримувати бесіду. Словниковий запас обмежений, численні граматичні помилки.
Соціально-комунікативний	- Уміння спільно будувати задум та розподіляти ролі - Здатність до кооперації в діяльності - Навички конструктивного вирішення конфліктів	Високий: легко домовляється з дітьми про задум гри, розподіл ролей, враховує інтереси інших. Активно та ефективно співпрацює в команді. У конфліктних ситуаціях шукає компроміс, вміє аргументувати свою позицію без агресії. Середній: бере участь у спільному плануванні, але може виникати егоцентризм, прагнення нав'язати свою думку. Кооперує, але потребує допомоги дорослого в організації. При конфліктах часто звертається по допомогу до дорослого або застосовує стратегію уникнення. Низький: не вміє або не хоче домовлятися, нав'язує свої умови, ігнорує партнерів. У спільній діяльності діє окремо, не координує дії з іншими. Конфлікти вирішує агресивно (криком, штовханням) або повністю ізолюється.
Емоційно-чуттєвий	- Здатність розпізнавати та розуміти емоції - Використання невербальних засобів комунікації (міміка, жести, інтонація) - Розвиненість емпатії	Високий: точне розпізнавання емоцій інших за мімікою, жестами, інтонацією та вміння пояснити їх причину. Виразно використовує невербальні засоби для передачі свого стану та намірів. Виявляє співчуття, готовність допомогти, реагує на емоції інших. Середній: розпізнає базові емоції (радість, сум, злість), але може плутати складніші. Невербальні засоби використовує, але не завжди послідовно або виразно. Емпатія ситуативна, часто потребує підказки дорослого для виявлення співчуття. Низький: погано розрізняє емоції інших, не розуміє їх причин. Міміка та жести бідні, невиразні, інтонація одноманітна. Емпатія практично не виявляється, егоцентрична позиція.

Відповідно до вимог педагогічного експерименту [49], було сформовано репрезентативну вибірку, що включала 41 дитину старшого дошкільного віку. Учасники були розподілені на дві групи з урахуванням принципу рандомізації для забезпечення внутрішньої валідності дослідження. Розподіл на експериментальну та контрольну групи проводився шляхом стратифікованої вибірки, що враховувала вікові, гендерні та соціальні характеристики дітей,

що дозволило створити збалансовані групи з аналогічними стартовими умовами.

Експериментальна група (ЕГ) – 20 дітей групи «Казка» у віці від 5 років до 5 років 4 місяців:

1. Андрій К. (5 років) – хлопчик із середнім рівнем загального розвитку, відвідує дитячий садок з 3 років.
2. Софія П. (5 років 2 місяці) – дівчинка з високим рівнем пізнавальної активності, захоплюється малюванням.
3. Марк Ш. (5 років) – хлопчик із ознаками замкнутості, віддає перевагу індивідуальним іграм
4. Анна М. (5 років 3 місяці) – дівчинка з розвиненим образним мисленням, активна в творчих видах діяльності.
5. Дмитро С. (5 років 1 місяць) – хлопчик із переважанням технічного мислення, цікавиться конструкторами.
6. Вікторія Л. (5 років) – дівчинка з ознаками підвищеної тривожності, потребує додаткової мотивації.
7. Олександр К. (5 років 2 місяці) – хлопчик із лідерськими якостями, часто ініціює спільні ігри.
8. Поліна Р. (5 років) – дівчинка з високою комунікативною активністю, легко встановлює контакти.
9. Іван Ч. (5 років 4 місяці) – хлопчик із ознаками егоцентричного мислення, переважно орієнтований на власні потреби.
10. Єва Б. (5 років 1 місяць) – дівчинка з обмеженим соціальним досвідом, відвідує садок 1 рік.
11. Артем Г. (5 років 3 місяці) – хлопчик із гарними артикуляційними можливостями, але обмеженим словниковим запасом.
12. Аліса С. (5 років) – дівчинка з творчими здібностями, але труднощами у груповій взаємодії.
13. Микита П. (5 років 2 місяці) – хлопчик з розвиненим логічним мисленням, але низькою комунікативною ініціативою.

14. Дар'я К. (5 років 1 місяць) – дівчинка з емоційною відзивчивістю, але невпевненістю у спілкуванні.

15. Максим Л. (5 років) – хлопчик з високою руховою активністю, але недостатньо розвиненими навичками діалогу.

16. Вероніка М. (5 років 4 місяці) – дівчинка з розвинутою уявою, але труднощами у побудові зв'язних висловлювань.

17. Богдан Т. (5 років 2 місяці) – хлопчик із середніми комунікативними можливостями, потребує педагогічної підтримки.

18. Софія З. (5 років) – дівчинка з адекватною самооцінкою, демонструє стабільні комунікативні навички.

19. Олег П. (5 років 3 місяці) – хлопчик з обмеженим соціальним досвідом, потребує додаткового стимулювання до спілкування.

20. Катерина Ш. (5 років 1 місяць) – дівчинка з творчим мисленням, але труднощами у вербалізації ідей.

Контрольна група (КГ) – 21 дитина групи «Сонечко» (6-й рік життя):

- 10 хлопчиків та 11 дівчаток;
- середній вік – 5 років 11 місяців;
- однорідний соціальний склад;
- аналогічні умови навчання та виховання;
- схожий рівень загального розвитку;
- ідентичний освітній простір та матеріально-технічне забезпечення.

Віковий діапазон контрольної групи обирався з урахуванням принципу вікової відповідності, що дозволило зробити висновки про ефективність запропонованої методики саме для дітей старшого дошкільного віку. Соціальний склад обох груп характеризується переважанням дітей з повних сімей середнього соціально-економічного статусу, що мінімізувало вплив позашкільних факторів на результати експерименту.

Умови перебування дітей в обох групах були ідентичними: однаковий режим дня, аналогічне матеріально-технічне забезпечення, подібний рівень кваліфікації педагогічного персоналу. Це дозволило ізолювати вплив

експериментального фактора та забезпечити чистоту дослідження. Всі діти мали нормальний фізичний та інтелектуальний розвиток, не мали серйозних мовленнєвих порушень, що підтверджується медичними картами та щорічними обстеженнями фахівців ЗДО.

Для забезпечення валідності та надійності результатів дослідження було застосовано комплекс сучасних діагностичних методик, що дозволив всебічно та об'єктивно оцінити рівень сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до вимог педагогічної діагностики [49], обраний інструментарій забезпечував можливість кваліфікації як кількісних, так і якісних показників комунікативного розвитку, а також дозволяв виявити індивідуальні особливості комунікативної поведінки кожної дитини:

1. Методика «Визначення рівня комунікативних навичок» І.Брушневської та Ю.Рібцун [6] (Додаток Б). Ця методика була обрана як базовий інструмент діагностики, оскільки вона ґрунтується на сучасних наукових підходах до оцінювання комунікативного розвитку дітей дошкільного віку та відповідає вимогам Базового компоненту дошкільної освіти [1]. Згідно з авторською концепцією, розробленою І. Брушневською та Ю.Рібцун [6], методика дозволяє комплексно оцінити основні компоненти комунікативної компетентності через систему спеціально розроблених завдань:

- А. Зв'язне монологічне мовлення (завдання «Історія за картинками») – це завдання було спрямоване на оцінку здатності дитини до побудови самостійного, логічно структурованого висловлювання на основі зорового стимульного матеріалу. Дітям пропонувалась серія з 4-5 послідовних картинок, що розповідали завершену історію. Критерії оцінювання включали: логічну послідовність викладу, повноту розкриття сюжету, використання різноманітних лексичних засобів, граматичну правильність побудови речень, наявність зв'язків між окремими частинами оповідання. Згідно з дослідженнями А.Богуш [3], саме вміння будувати монологічне

висловлювання є одним з ключових показників комунікативної зрілості дитини старшого дошкільного віку.

Б. Діалогічне мовлення (завдання «Розмовляємо з друзями») – це завдання дозволило оцінити здатність дитини до ефективної взаємодії в умовах діалогу. Експериментатор створював спеціальну комунікативну ситуацію, в якій дитина мала вести діалог з однолітком на задану тему («Як ми грали на прогулянці», «Моя улюблена гра»). Оцінювались такі параметри: уміння слухати співрозмовника, здатність адекватно реагувати на репліки, логічність і послідовність власних висловлювань, використання питальних конструкцій, здатність підтримувати та розвивати тему розмови. Як зазначають дослідники [6; 61], саме діалогічне мовлення є основним засобом соціальної взаємодії дитини в групі однолітків.

В. Навички спільної побудови розповіді (завдання «Розповідаємо разом») – це завдання було спрямоване на оцінку здатності дитини до кооперації в комунікативній діяльності. Дві дитини отримували завдання спільно скласти розповідь на задану тему, по черзі доповнюючи один одного. Критерії оцінювання включали: здатність враховувати попередні репліки партнера, логічне продовження розповіді, використання засобів комунікативного зв'язку («так», «а ще», «потім»), уміння домовлятися про зміст та напрямок розвитку сюжету. Це завдання, згідно з дослідженнями О.Ковшар [78], дозволяє виявити рівень розвитку комунікативної взаємодії та здатність до спільної діяльності.

Г. Здатність розпізнавати емоції (завдання «Розуміємо почуття») – це завдання оцінювало розвиток емоційного інтелекту як важливого компонента комунікативної компетентності. Дітям пропонувалися картки з зображеннями дітей з різними емоційними виразами обличчя (радість, сум, злість, страх, здивування), а також ситуаційні картинки, що зображували різні життєві ситуації. Дитина мала визначити емоцію та пояснити її причину. Оцінювались точність розпізнавання емоцій, адекватність інтерпретації ситуації, багатство словникового запасу для опису емоційних станів. Як підкреслюють

дослідження О.Кочерги [31], саме здатність розуміти та враховувати емоційні стани співрозмовника є основою для успішної комунікації.

Критерії оцінювання за методикою [6] передбачали 10-бальну шкалу для кожного параметра, що дозволило отримати диференційовану оцінку рівня сформованості комунікативних навичок: високий рівень (8-10 балів), середній (5-7 балів), низький (0-4 бали). Така система оцінювання забезпечила можливість як кількісного аналізу результатів, так і якісного опису індивідуальних особливостей комунікативного розвитку кожної дитини.

2. Методика «Діагностика розвитку спілкування» за модифікацією О.Переворської [48] (Додаток В). Ця методика була обрана як допоміжний інструмент діагностики, оскільки вона дозволяє вивчити комунікативну поведінку дітей у природному соціальному середовищі, що є особливо важливим для отримання об'єктивної картини розвитку комунікативних навичок. Згідно з підходом, розробленим О.Переворською [48], методика ґрунтується на принципах натуралістичного спостереження та дозволяє оцінити реальні комунікативні прояви дитини в умовах звичайної життєдіяльності дошкільного закладу.

Спостереження за взаємодією у сюжетно-рольовій грі становило перший і найважливіший компонент даної методики. Відповідно до досліджень Л.Пушкар [59], саме в умовах сюжетно-рольової гри найбільш яскраво проявляються комунікативні здібності дитини, оскільки гра створює природний контекст для виникнення комунікативних потреб. Спостереження проводилося протягом 5-7 днів у різних видах ігрової діяльності: сюжетно-рольових іграх («Сім'я», «Лікарня», «Магазин»), режисерських іграх, іграх-драматизаціях. Особливу увагу приділяли таким параметрам: здатність дитини приймати та утримувати ігрову роль, уміння домовлятися про розподіл ролей, здатність до вербального та невербального вираження ролі, уміння враховувати позицію партнерів по грі, здатність вирішувати виникаючі конфлікти. Як зазначає О.Переворська [48], саме в умовах гри дитина

демонструє свої справжні комунікативні можливості, оскільки діяльність є для неї максимально мотивованою та природною.

Аналіз участі у колективних обговореннях був спрямований на вивчення здатності дитини до конструктивної участі у груповій комунікації. Спостереження проводилося під час проведення групових бесід, обговорення прочитаних творів, планування спільних проєктів та інших колективних форм роботи. Оцінювалися такі аспекти комунікативної поведінки: активність участі в обговоренні, уміння вислуховувати думки інших, здатність аргументувати власну позицію, логічність і послідовність висловлювань, уміння задавати питання та відповідати на них, здатність підтримувати тему розмови та розвивати її. Згідно з дослідженнями І. Сенько [61], саме в колективних обговореннях формується здатність дитини до діалогічного мислення та соціальної взаємодії.

Оцінку вміння вирішувати конфліктні ситуації проводили шляхом спостереження за поведінкою дітей у природно виникаючих конфліктних ситуаціях під час ігрової та побутової діяльності. Фіксувалися такі параметри: здатність дитини ідентифікувати причину конфлікту, уміння висловлювати свої почуття та потреби без агресії, здатність враховувати позицію та інтереси інших учасників конфлікту, уміння пропонувати альтернативні варіанти вирішення ситуації, здатність знаходити компромісні рішення. Як зазначають дослідження С.Шуляк [90], саме вміння конструктивно вирішувати конфлікти є одним з найважливіших показників комунікативної компетентності, оскільки вимагає високого рівня розвитку комунікативних навичок та соціального інтелекту.

Вивчення використання невербальних засобів комунікації було спрямоване на оцінку розвитку невербального компонента комунікації, що є важливою складовою частиною комунікативної компетентності. Спостереження проводилося за такими параметрами: використання міміки для вираження емоцій та ставлень, адекватність жестикуляції, уміння використовувати інтонацію для передачі змісту повідомлення, здатність

підтримувати зоровий контакт, використання просторової поведінки (дистанції у спілкуванні). Згідно з дослідженнями О.Кочерги [31], саме невербальна комунікація часто виступає індикатором справжніх інтенцій та емоційних станів дитини, а також є важливим засобом соціальної взаємодії.

Для кожного з цих параметрів була розроблена детальна система оцінювання за 5-бальною шкалою, що враховувала як частоту проявів певної комунікативної поведінки, так і її якісні характеристики. Реєстрація результатів спостереження проводилася у спеціально розроблених протоколах, що включали як структуровані оцінні шкали, так і можливість для фіксації якісних описів поведінки. Для підвищення об'єктивності спостереження застосовувалося відео фіксування з подальшим аналізом отриманих матеріалів.

Таким чином, методика «Діагностика розвитку спілкування» за модифікацією О.Переворської [48] дозволила отримати комплексну картину комунікативного розвитку дітей у реальних умовах їх соціальної взаємодії, що стало важливим доповненням до результатів стандартизованих діагностичних процедур.

3. Методика «Оцінка комунікативної готовності» Л.Іщенко [23] (Додаток Г). Дана методика була обрана як спеціалізований інструмент діагностики, спрямований на оцінку специфічних аспектів комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Згідно з концепцією Л.Іщенко [23], комунікативна готовність є комплексним утворенням, що включає не лише мовленнєві навички, але й здатність до ефективної комунікації в різних соціальних контекстах. Методика включала серію спеціально розроблених завдань, що дозволили вивчити ключові компоненти комунікативної готовності.

«Заверши речення» – це завдання було спрямоване на вивчення лексико-граматичного боку мовлення та здатності дитини до оперативного мовленнєвого реагування. Дітям пропонувалися незавершені речення різного типу: прості («Я люблю...», «Я вмію...»), складні («Якби я був чарівником...»),

«Коли я виросту...»), речення з причинно-наслідковими зв'язками («Я засмутився, тому що...», «Ми пішли на прогулянку, хоча...»). Критерії оцінювання включали: швидкість вербального реагування, правильність граматичного оформлення закінчення речення, лексичне багатство відповіді, творчий підхід до завершення речення, здатність зберегти семантичну цілісність висловлювання. Згідно з дослідженнями А.Богуш [3], саме здатність швидко і адекватно формулювати думку є важливим показником комунікативної готовності до шкільного навчання.

«Розкажи про іграшку» – завдання дозволило оцінити описові навички дитини та здатність будувати монологічне висловлювання описового характеру. Дитині пропонувалася улюблена іграшка, про яку вона мала розповісти. Оцінювалися такі параметри: логічна структура опису (назва, зовнішність, призначення, особисте ставлення), використання різноманітних прикметників та дієслів, точність характеристик, емоційна забарвленість опису, використання порівнянь та метафор, здатність підтримувати тему протягом усієї розповіді. Як зазначає Л.Іщенко [23], саме описові навички є основою для формування зв'язного мовлення, необхідного для успішного навчання у школі.

«Поясни правило» – це завдання було спрямоване на оцінку здатності дитини до аргументації та пояснення. Дітям пропонувалося пояснити прості правила поведінки («Чому не можна бити інших дітей?», «Навіщо потрібно ділитися іграшками?») та ігрові правила («Як грати у гру 'Хованки'?»). Критерії оцінювання включали: логічність і послідовність пояснення, використання причинно-наслідкових зв'язків, здатність знаходити переконливі аргументи, адекватність прикладів, використання загальноживаних понять та соціальних норм. Згідно з дослідженнями О.Переворської [48], саме здатність до аргументації свідчить про розвиток комунікативно-пізнавальної діяльності дитини.

«Відтвори діалог» – завдання дозволило оцінити навички імітації комунікативних ситуацій та здатність до діалогічного мовлення. Дітям

пропонувалися різноманітні комунікативні ситуації («Знайомство з новим другом», «Покупка в магазині», «Запит допомоги у дорослого»), які вони мали відтворити у формі діалогу з експериментатором. Оцінювалися: адекватність вибору мовленнєвих засобів для конкретної ситуації, використання етикетних форм мовлення, здатність враховувати соціальний статус співрозмовника, вміння ставити питання та давати відповіді, використання невербальних засобів комунікації. Як підкреслюють дослідження Л.Іщенко [23], саме вміння адекватно будувати діалог у різних соціальних ситуаціях є ключовим показником комунікативної готовності.

Діагностичні заходи проводилися індивідуально з кожною дитиною в спеціально обладнаному приміщенні, що відповідало вимогам організації психолого-педагогічного дослідження [49]. Приміщення було обладнане зручним дитячим меблями, відповідним освітленням та вільним простором для руху. Усі матеріали для діагностики були підготовлені заздалегідь і розташовані у зручному для експериментатора місці. Тривалість кожної діагностичної сесії становила 20-25 хвилин, що відповідає віковим особливостям уваги дітей старшого дошкільного віку. Між завданнями передбачалися короткі перерви для зняття втоми, під час яких дитина могла вільно рухатися або займатися іншою діяльністю. У разі ознак втоми сесія могла бути припинена та продовжена в інший день. Були дотримані етичні принципи педагогічного дослідження:

1. Добровільна участь дітей – перед початком дослідження з кожною дитиною проводилася бесіда про зміст та мету діагностики, і тільки за її згоди процедура розпочиналася. Дитина мала право в будь-який момент припинити участь у дослідженні без будь-яких наслідків.

2. Інформування батьків про цілі та процедуру дослідження – з усіма батьками було проведено збори, на яких детально розглядалися цілі, завдання та методи діагностики. Батьки отримали письмову інформацію про дослідження та підписали інформовану згоду на участь їхніх дітей.

3. Забезпечення психологічного комфорту – протягом усієї діагностики створювалася атмосфера доброзичливості та підтримки. Експериментатор використовував позитивне підкріплення, уникав критичних зауважень, створював ситуації успіху для кожної дитини. У приміщенні підтримувалася комфортна температура, освітлення та рівень шуму.

4. Конфіденційність отриманих результатів – усі отримані дані кодувалися та зберігалися в закритому сховищі. Доступ до результатів мали лише безпосередні учасники дослідницької групи. При публікації результатів усі особисті дані дітей анонімізували.

Усі результати реєструвалися в індивідуальних протоколах, що включали як кількісні показники (бали за кожним параметром), так і якісні описи поведінки дітей (особливості мовлення, емоційні реакції, специфічні комунікативні прояви). Для підвищення об'єктивності результатів проводилося додаткове відео спостереження з подальшим аналізом невербальних проявів комунікації. Відео матеріали зберігалися в зашифрованому вигляді та використовувалися виключно в дослідницьких цілях. Організація констатувального етапу експерименту відповідала сучасним вимогам педагогічного дослідження [49] та забезпечила збір репрезентативних даних для подальшого формувального експерименту. Комплексний підхід до діагностики, що поєднував стандартизовані методики та натуралістичне спостереження, дозволив отримати всебічну картину рівня сформованості комунікативних навичок у дітей експериментальної та контрольної груп.

За результатами діагностики за методикою «Визначення рівня комунікативних навичок» І.Брушневської та Ю.Рібцун констатувального експерименту було отримано наступні дані щодо рівня сформованості комунікативних навичок у дітей експериментальної групи (табл. 2.2, табл. 2.3).

Таблиця 2.2

Результати діагностики комунікативних навичок у дітей ЕГ

№	Ім'я дитини	Завдання А	Завдання Б	Завдання В	Завдання Г	Загальний бал	Рівень
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Андрій К.	6/10	5/10	4/10	5/10	20/40	Середній
2	Софія П.	9/10	8/10	9/10	8/10	34/40	Високий
3	Марк Ш.	3/10	2/10	3/10	4/10	12/40	Низький
4	Анна М.	7/10	6/10	5/10	7/10	25/40	Середній
5	Дмитро С.	5/10	6/10	5/10	4/10	20/40	Середній
6	Вікторія Л.	4/10	3/10	4/10	5/10	16/40	Низький
7	Олександр К.	8/10	7/10	6/10	7/10	28/40	Середній
8	Поліна Р.	9/10	9/10	8/10	9/10	35/40	Високий
9	Іван Ч.	4/10	3/10	2/10	3/10	12/40	Низький
10	Єва Б.	3/10	4/10	3/10	4/10	14/40	Низький
11	Артем Г.	6/10	5/10	4/10	5/10	20/40	Середній
12	Аліса С.	7/10	6/10	5/10	6/10	24/40	Середній
13	Микита П.	5/10	4/10	3/10	5/10	17/40	Низький
14	Дар'я К.	6/10	5/10	4/10	6/10	21/40	Середній
15	Максим Л.	4/10	5/10	3/10	4/10	16/40	Низький
16	Вероніка М.	7/10	6/10	5/10	7/10	25/40	Середній
17	Богдан Т.	5/10	4/10	4/10	5/10	18/40	Низький
18	Софія З.	8/10	7/10	6/10	8/10	29/40	Середній
19	Олег П.	3/10	4/10	2/10	3/10	12/40	Низький
20	Катерина Ш.	6/10	5/10	4/10	6/10	21/40	Середній

Таблиця 2.3

Узагальнені результати діагностики ЕГ

Показник	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1	2	3	4
Кількість дітей	2	10	8
Відсоткове співвідношення	10%	50%	40%
Середній бал за групою	34,5	23,2	14,1

Високий рівень комунікативних навичок спостерігається у 10% дітей експериментальної групи. Софія П. демонструє вміння будувати розгорнуті монологічні висловлювання з чіткою логічною структурою, використовує багатий словниковий запас та різноманітні граматичні конструкції. Вона легко вступає в діалог, активно підтримує розмову, вміє слухати співрозмовника та адекватно реагувати на його репліки. Особливо варто відзначити здатність використовувати невербальні засоби комунікації – виразну міміку, жести, інтонаційну виразність, що значно покращує ефективність її спілкування.

Поліна Р. володіє розвиненими навичками спільної побудови розповіді, здатна враховувати позицію партнера, логічно продовжувати його думку, використовує засоби комунікативного зв'язку. Вона проявляє високий рівень емпатії, точно розпізнає емоційні стани співрозмовників за мімікою та інтонацією, адекватно реагує на них, що свідчить про розвинений емоційний інтелект.

Середній рівень характерний для 50% дітей. Андрій К. має достатньо розвинене монологічне мовлення, може будувати зв'язні висловлювання, але виникають значні труднощі в умінні враховувати позицію партнера при спільному побудові розповіді. Він часто перебиває співрозмовника, не завжди дотримується черговості в діалозі, що свідчить про недостатній розвиток комунікативної чутливості. Анна М. демонструє хороші описові навички, використовує різноманітні прикметники та дієслова для характеристики предметів, але потребує педагогічної підтримки в групових обговореннях. Вона уникає ініціативи в колективних формах роботи, часто займає позицію пасивного спостерігача. Олександр К. проявляє лідерські якості в комунікації, легко починає розмову, намагається керувати ходом обговорення, але не завжди адекватно реагує на емоційні стани співрозмовників, ігнорує їхні потреби та бажання, що часто призводить до комунікативних конфліктів.

Низький рівень виявлено у 40% дітей експериментальної групи. Марк Ш. виявляє мінімальну комунікативну активність, на запитання відповідає односкладово, уникає групової взаємодії, віддає перевагу індивідуальним видам діяльності. Його мовлення характеризується обмеженим словниковим запасом, простими граматичними конструкціями, відсутністю емоційної виразності. Вікторія Л. проявляє ознаки підвищеної тривожності в комунікативних ситуаціях – мовлення тихе, невиразне, з численними паузами, уникає зорового контакту. Вона демонструє страх перед публічними висловлюваннями, що значно обмежує її комунікативні можливості. Іван Ч. демонструє яскраво виражене егоцентричне мовлення, не вміє слухати співрозмовників, часто перебиває, намагається перевести розмову на теми, що

цікавлять лише його. Він ігнорує правила черговості в діалозі, не враховує позицію та інтереси партнерів по спілкуванню, що створює серйозні перешкоди для ефективної комунікації. Отримані результати свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи з розвитку комунікативних навичок у більшості дітей експериментальної групи. Особливу увагу потребують діти з низьким рівнем розвитку комунікації, які демонструють значні труднощі у вербальній та невербальній взаємодії. Найбільш проблемними виявилися навички спільної побудови розповіді та здатність до врахування позиції співрозмовника, що підтверджує необхідність розробки спеціальних педагогічних умов для формування цих компонентів комунікативної компетентності.

Аналіз результатів показав, що діти з середнім рівнем розвитку комунікативних навичок потребують диференційованого підходу, спрямованого на подолання індивідуальних комунікативних труднощів. Для дітей з високим рівнем необхідно створення умов для подальшого розвитку творчого потенціалу в комунікації та вдосконалення навичок соціальної взаємодії. Розглянемо результати діагностики комунікативних навичок у дітей КГ (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати діагностики комунікативних навичок у дітей КГ

№	Ім'я дитини	Завдання А	Завдання Б	Завдання В	Завдання Г	Загальний бал	Рівень
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Оксана М.	6/10	5/10	4/10	5/10	20/40	Середній
2	Денис П.	7/10	6/10	5/10	6/10	24/40	Середній
3	Марина К.	5/10	4/10	3/10	5/10	17/40	Низький
4	Артур С.	6/10	5/10	4/10	5/10	20/40	Середній
5	Анастасія Л.	8/10	7/10	6/10	7/10	28/40	Середній
6	Владислав Ш.	3/10	2/10	3/10	4/10	12/40	Низький
7	Юлія М.	8/10	7/10	6/10	8/10	29/40	Середній
8	Роман Ч.	4/10	3/10	2/10	3/10	12/40	Низький
9	Альона Б.	7/10	6/10	5/10	6/10	24/40	Середній
10	Михайло Г.	5/10	4/10	3/10	4/10	16/40	Низький
11	Ірина П.	6/10	5/10	4/10	5/10	20/40	Середній
12	Сергій К.	5/10	4/10	3/10	5/10	17/40	Низький
13	Тетяна Л.	9/10	8/10	7/10	8/10	32/40	Високий
14	Павло М.	4/10	3/10	2/10	4/10	13/40	Низький

15	Наталія С.	7/10	6/10	5/10	6/10	24/40	Середній
16	Богдан Ш.	5/10	4/10	3/10	4/10	16/40	Низький
17	Ольга П.	8/10	7/10	6/10	7/10	28/40	Середній
18	Василь К.	6/10	5/10	4/10	5/10	20/40	Середній
19	Марія Л.	8/10	7/10	6/10	8/10	29/40	Середній
20	Євген М.	5/10	4/10	3/10	5/10	17/40	Низький
21	Аліна С.	4/10	3/10	2/10	4/10	13/40	Низький

Проведений аналіз результатів діагностики за методикою І.Брушневської та Ю.Рібцун дозволяє констатувати, що рівень розвитку комунікативних навичок у дітей контрольної групи характеризується значною диференціацією та має певні особливості.

За результатами діагностики спостерігається наступний розподіл дітей за рівнями сформованості комунікативних навичок: високий рівень виявлено у 1 дитини (4,8%), середній рівень – у 11 дітей (52,4%), низький рівень – у 9 дітей (42,8%). Середній загальний бал по групі становить 20,8 з 40 можливих, що свідчить про недостатньо високий загальний рівень комунікативної компетентності.

Аналізуючи результати виконання окремих завдань, можна виявити певні закономірності. Найкращі результати спостерігаються при виконанні завдання А «Історія за картинками» – середній бал 6,1. Це свідчить про те, що діти мають базові навички монологічного мовлення та здатні будувати зв'язні висловлювання. Однак найнижчі результати зафіксовані при виконанні завдання В «Розповідаємо разом» – середній бал лише 4,1. Це вказує на значні труднощі у навичках спільної комунікативної діяльності, необхідності розвитку вміння враховувати позицію партнера та узгоджувати спільні дії.

Особливо варто відзначити, що лише одна дитина (Тетяна Л.) продемонструвала високий рівень комунікативних навичок, отримавши 32 бали з 40. Вона показала вміння будувати логічні монологічні висловлювання, ефективно взаємодіяти в діалозі, враховувати позицію партнера при спільному побудові розповіді та адекватно розпізнавати емоції.

Діти з низьким рівнем розвитку комунікативних навичок (9 осіб) демонструють значні труднощі у всіх видах комунікативної діяльності.

Наприклад, Владислав Ш. та Роман Ч. отримали лише по 12 балів, що свідчить про серйозні проблеми у формуванні комунікативної компетентності. Вони виявляють мінімальну комунікативну активність, мають обмежений словниковий запас, не вміють адекватно реагувати на репліки співрозмовників.

Порівняльний аналіз результатів контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі (табл. 2.5, рис. 2.1) показує, що групи є практично однаковими за рівнем розвитку комунікативних навичок, що підтверджується майже ідентичними середніми балами (20,8 у КГ та 21,4 у ЕГ) та подібним розподілом за рівнями. Це свідчить про репрезентативність вибірки та створює необхідні умови для проведення формувального експерименту.

Таблиця 2.5

Порівняльна характеристика рівнів комунікативних навичок

Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Середній бал
1	2	3	4	5
ЕГ (n=20)	2 (10%)	10 (50%)	8 (40%)	21,4
КГ (n=21)	1 (5%)	11 (52%)	9 (43%)	20,8

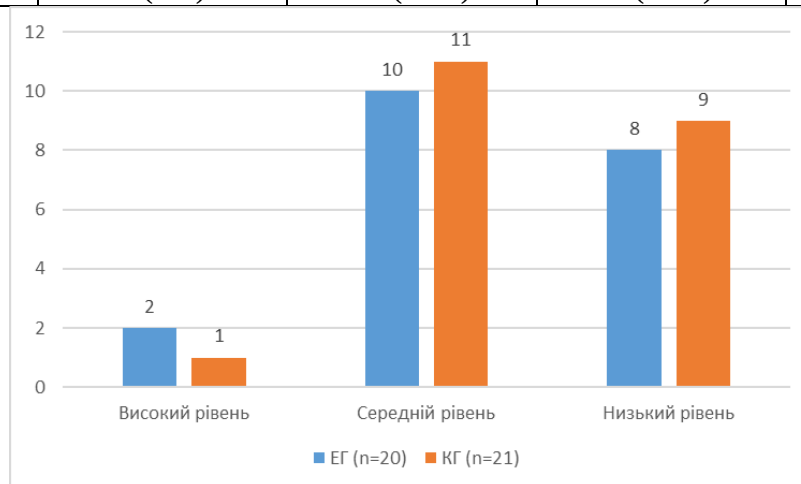

Рис. 2.1. Порівняння розподілу рівнів комунікативних навичок в ЕГ та КГ

Отримані результати констатувального експерименту підтверджують практично однаковий стартовий рівень комунікативних навичок в обох

групах, що створює необхідні умови для об'єктивної оцінки ефективності запропонованої системи ігрових занять в експериментальній групі.

Розглянемо результати діагностики за методикою «Діагностика розвитку спілкування» О.Переворської, яка включала спостереження за комунікативною поведінкою дітей в різних ситуаціях (табл. 2.6, табл. 2.7).

Таблиця 2.6

Результати спостереження за комунікативною поведінкою дітей ЕГ

№	Ім'я дитини	Сюжетно-рольова гра	Колективні обговорення	Вирішення конфліктів	Невербальна комунікація	Загальний бал	Рівень
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Андрій К.	12/15	8/10	6/10	8/10	34/45	Середній
2	Софія П.	14/15	9/10	8/10	9/10	40/45	Високий
3	Марк Ш.	8/15	5/10	4/10	6/10	23/45	Низький
4	Анна М.	13/15	7/10	6/10	7/10	33/45	Середній
5	Дмитро С.	11/15	7/10	5/10	6/10	29/45	Середній
6	Вікторія Л.	9/15	5/10	4/10	5/10	23/45	Низький
7	Олександр К.	13/15	8/10	7/10	8/10	36/45	Середній
8	Поліна Р.	14/15	9/10	9/10	9/10	41/45	Високий
9	Іван Ч.	7/15	4/10	3/10	5/10	19/45	Низький
10	Єва Б.	8/15	5/10	4/10	6/10	23/45	Низький
11	Артем Г.	12/15	7/10	6/10	7/10	32/45	Середній
12	Аліса С.	13/15	8/10	6/10	7/10	34/45	Середній
13	Микита П.	9/15	5/10	4/10	5/10	23/45	Низький
14	Дар'я К.	12/15	7/10	5/10	7/10	31/45	Середній
15	Максим Л.	8/15	5/10	3/10	5/10	21/45	Низький
16	Вероніка М.	13/15	7/10	6/10	7/10	33/45	Середній
17	Богдан Т.	10/15	6/10	4/10	6/10	26/45	Низький
18	Софія З.	13/15	8/10	7/10	8/10	36/45	Середній
19	Олег П.	7/15	4/10	3/10	5/10	19/45	Низький
20	Катерина Ш.	12/15	7/10	5/10	7/10	31/45	Середній

Таблиця 2.7

Результати спостереження за комунікативною поведінкою дітей КГ

№	Ім'я дитини	Сюжетно-рольова гра	Колективні обговорення	Вирішення конфліктів	Невербальна комунікація	Загальний бал	Рівень
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Оксана М.	11/15	7/10	5/10	7/10	30/45	Середній
2	Денис П.	12/15	7/10	6/10	7/10	32/45	Середній

3	Марина К.	8/15	5/10	4/10	6/10	23/45	Низький
4	Артур С.	10/15	6/10	5/10	6/10	27/45	Середній
5	Анастасія Л.	13/15	8/10	7/10	8/10	36/45	Середній
6	Владислав Ш.	7/15	4/10	3/10	5/10	19/45	Низький
7	Юлія М.	13/15	8/10	7/10	8/10	36/45	Середній
8	Роман Ч.	6/15	4/10	2/10	4/10	16/45	Низький
9	Альона Б.	12/15	7/10	6/10	7/10	32/45	Середній
10	Михайло Г.	9/15	5/10	4/10	5/10	23/45	Низький
11	Ірина П.	11/15	7/10	5/10	6/10	29/45	Середній
12	Сергій К.	8/15	5/10	3/10	5/10	21/45	Низький
13	Тетяна Л.	14/15	9/10	8/10	9/10	40/45	Високий
14	Павло М.	7/15	4/10	3/10	5/10	19/45	Низький
15	Наталія С.	12/15	7/10	6/10	7/10	32/45	Середній
16	Богдан Ш.	9/15	5/10	4/10	5/10	23/45	Низький
17	Ольга П.	13/15	8/10	7/10	7/10	35/45	Середній
18	Василь К.	11/15	6/10	5/10	6/10	28/45	Середній
19	Марія Л.	13/15	8/10	6/10	8/10	35/45	Середній
20	Євген М.	8/15	5/10	3/10	5/10	21/45	Низький
21	Аліна С.	7/15	4/10	2/10	4/10	17/45	Низький

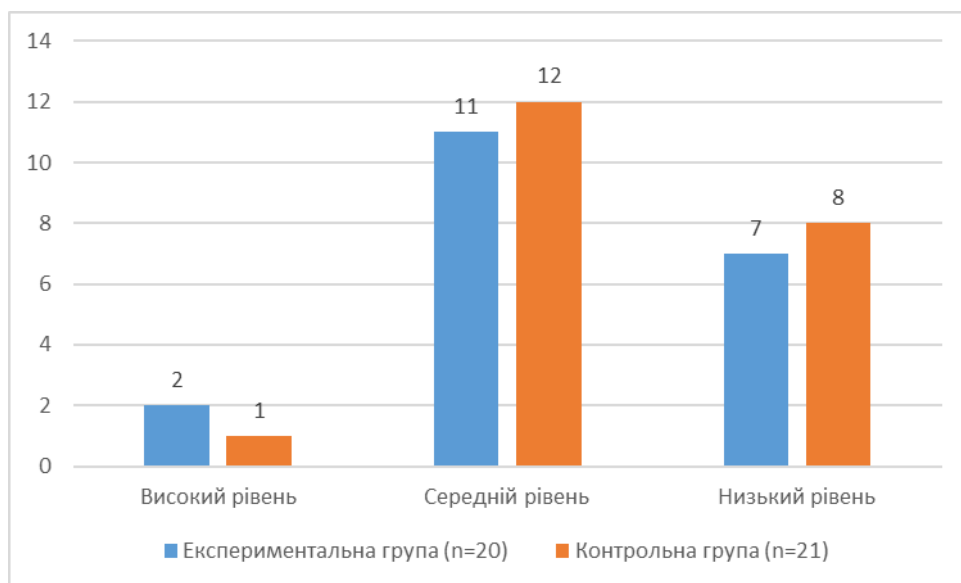
Високий рівень (2 дитини в ЕГ, 1 дитина в КГ) характеризується здатністю ефективно взаємодіяти в різних комунікативних ситуаціях. Софія П. (ЕГ) демонструє вміння творчо розвивати ігрові ролі, активно підтримує групові обговорення, використовує різноманітні невербальні засоби для посилення висловлювань. Поліна Р. (ЕГ) проявляє високий рівень комунікативної чутливості, вміє конструктивно вирішувати конфлікти, знаходячи компромісні рішення. Тетяна Л. (КГ) легко вступає в контакт, використовує багату палітру невербальних засобів і демонструє здатність до емпатії. Середній рівень (11 дітей в ЕГ, 12 дітей в КГ) відрізняється нерівномірністю розвитку комунікативних навичок. Андрій К. (ЕГ) добре взаємодіє в ігровій діяльності, але виникають труднощі в колективних обговореннях. Оксана М. (КГ) демонструє адекватне використання невербальних засобів комунікації, але має труднощі в вирішенні конфліктних ситуацій. Низький рівень (7 дітей в ЕГ, 8 дітей в КГ) характеризується значними труднощами в соціальній взаємодії. Марк Ш. (ЕГ) уникає участі в групових іграх, під час конфліктів застосовує стратегію уникнення. Владислав Ш. (КГ) проявляє мінімальну комунікативну активність, використовує обмежений набір невербальних засобів.

Проведений порівняльний аналіз результатів спостереження за комунікативною поведінкою дітей експериментальної та контрольної груп дозволяє виявити певні закономірності у розвитку комунікативних навичок (табл. 2.8, рис. 2.2).

Таблиця 2.8

**Порівняльна характеристика результатів спостереження
у ЕГ та КГ**

Показник	Експериментальна група (n=20)	Контрольна група (n=21)
1	2	3
Середній бал	30,1/45 (66,9%)	28,4/45 (63,1%)
Високий рівень	2 дитини (10%)	1 дитина (~4,8%)
Середній рівень	11 дітей (55%)	12 дітей (~57,1%)
Низький рівень	7 дітей (35%)	8 дітей (~38,1%)
Найкращі результати	Сюжетно-рольова гра (11,4/15)	Сюжетно-рольова гра (10,7/15)
Найгірші результати	Вирішення конфліктів (5,3/10)	Вирішення конфліктів (4,8/10)

**Рис. 2.2. Порівняння розподілу рівнів комунікативної поведінки в
ЕГ та КГ**

Як свідчать отримані дані, експериментальна група демонструє дещо вищі показники комунікативного розвитку за даними спостереження порівняно з контрольною групою. Середній бал ЕГ становить 30,1 з 45 можливих (66,9%), тоді як у КГ – 28,4 бала (63,1%). В експериментальній групі

10% дітей демонструють високий рівень комунікативних навичок, тоді як у контрольній групі таких дітей значно менше (~4,8%). Найбільш розвиненою сферою в обох групах є взаємодія у сюжетно-рольовій грі, що підтверджує теорію Л.Пушкар про те, що саме в умовах гри найбільш яскраво проявляються комунікативні здібності дитини. Найбільш проблемною сферою в обох групах залишається вирішення конфліктних ситуацій, що свідчить про недостатній розвиток навичок конструктивного вирішення суперечок. Отримані результати підтверджують необхідність цілеспрямованої роботи з розвитку комунікативних навичок, особливо в аспекті формування навичок вирішення конфліктів. Дещо кращі показники експериментальної групи можна пояснити індивідуальними особливостями дітей, однак різниця не є критичною, що дозволяє в подальшому об'єктивно оцінити ефективність запропонованої системи роботи.

Методика «Оцінка комунікативної готовності» Л.Іщенко була обрана як спеціалізований інструмент діагностики, спрямований на оцінку специфічних аспектів комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Згідно з концепцією Л.Іщенко, комунікативна готовність є комплексним утворенням, що включає не лише мовленнєві навички, але й здатність до ефективної комунікації в різних соціальних контекстах. Методика включала серію спеціально розроблених завдань, що дозволили вивчити ключові компоненти комунікативної готовності. Результати діагностики представлені в таблицях 2.9 та 2.10.

Таблиця 2.9

**Результати діагностики комунікативної готовності дітей ЕГ за
методикою Л.В. Іщенко**

№	Ім'я дитини	Заверши речення	Розкажи про іграшку	Поясни правило	Відтвори діалог	Загальний бал	Рівень
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Андрій К.	7/10	12/15	6/10	13/15	38/50	Середній
2	Софія П.	9/10	14/15	9/10	14/15	46/50	Високий
3	Марк Ш.	4/10	8/15	3/10	7/15	22/50	Низький
4	Анна М.	8/10	13/15	7/10	12/15	40/50	Середній

5	Дмитро С.	6/10	11/15	5/10	10/15	32/50	Середній
6	Вікторія Л.	5/10	9/15	4/10	8/15	26/50	Низький
7	Олександр К.	8/10	13/15	7/10	13/15	41/50	Середній
8	Поліна Р.	10/10	15/15	9/10	15/15	49/50	Високий
9	Іван Ч.	3/10	7/15	2/10	6/15	18/50	Низький
10	Єва Б.	4/10	8/15	3/10	7/15	22/50	Низький
11	Артем Г.	7/10	12/15	6/10	11/15	36/50	Середній
12	Аліса С.	8/10	12/15	6/10	12/15	38/50	Середній
13	Микита П.	5/10	9/15	4/10	8/15	26/50	Низький
14	Дар'я К.	7/10	12/15	6/10	11/15	36/50	Середній
15	Максим Л.	4/10	8/15	3/10	7/15	22/50	Низький
16	Вероніка М.	8/10	13/15	7/10	12/15	40/50	Середній
17	Богдан Т.	5/10	10/15	4/10	9/15	28/50	Низький
18	Софія З.	8/10	13/15	7/10	13/15	41/50	Середній
19	Олег П.	3/10	7/15	2/10	6/15	18/50	Низький
20	Катерина Ш.	7/10	12/15	6/10	11/15	36/50	Середній

Таблиця 2.10

**Результати діагностики комунікативної готовності дітей КГ за
методикою Л.Іщенко**

№	Ім'я дитини	Заверши речення	Розкажи про іграшку	Поясни правило	Відтвори діалог	Загальний бал	Рівень
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Оксана М.	6/10	11/15	5/10	10/15	32/50	Середній
2	Денис П.	7/10	12/15	6/10	11/15	36/50	Середній
3	Марина К.	4/10	8/15	3/10	7/15	22/50	Низький
4	Артур С.	6/10	11/15	5/10	10/15	32/50	Середній
5	Анастасія Л.	8/10	13/15	7/10	12/15	40/50	Середній
6	Владислав Ш.	3/10	7/15	2/10	6/15	18/50	Низький
7	Юлія М.	8/10	13/15	7/10	12/15	40/50	Середній
8	Роман Ч.	2/10	6/15	2/10	5/15	15/50	Низький
9	Альона Б.	7/10	12/15	6/10	11/15	36/50	Середній
10	Михайло Г.	4/10	8/15	3/10	7/15	22/50	Низький
11	Ірина П.	6/10	11/15	5/10	10/15	32/50	Середній
12	Сергій К.	5/10	9/15	4/10	8/15	26/50	Низький
13	Тетяна Л.	9/10	14/15	9/10	14/15	46/50	Високий
14	Павло М.	3/10	7/15	2/10	6/15	18/50	Низький
15	Наталія С.	7/10	12/15	6/10	11/15	36/50	Середній
16	Богдан Ш.	5/10	9/15	4/10	8/15	26/50	Низький
17	Ольга П.	8/10	13/15	7/10	12/15	40/50	Середній
18	Василь К.	6/10	11/15	5/10	10/15	32/50	Середній
19	Марія Л.	8/10	13/15	7/10	12/15	40/50	Середній
20	Євген М.	5/10	9/15	4/10	8/15	26/50	Низький
21	Аліна С.	3/10	7/15	2/10	6/15	18/50	Низький

Аналіз результатів за субтестами:

1. «Заверши речення». Діти з високим рівнем (Софія П., Поліна Р., Тетяна Л.) демонстрували швидке вербальне реагування, творчий підхід («Якби я був чарівником, я б зробив всіх людей щасливими») та здатність коректно будувати складні граматичні конструкції. Діти з низьким рівнем (Іван Ч., Олег П., Роман Ч.) відповідали одноманітно, з тривалими паузами, часто обмежувались одним словом або допускали граматичні помилки.

2. «Розкажи про іграшку». Поліна Р. (ЕГ) побудувала чіткий, логічно структурований опис, використовуючи різноманітні прикметники та порівняння («Мій ведмедик м'який, як хмара, з карими очима-гілочками»). Діти з низьким рівнем (Марк Ш., Владислав Ш.) обмежувались перерахуванням окремих ознак («Він білий. У нього очі.»), їхні описи були непослідовними та лексично бідними.

3. «Поясни правило». Завдання виявило найбільші труднощі в обох групах. Софія П. (ЕГ) та Тетяна Л. (КГ) наводили логічні аргументи, використовуючи причинно-наслідкові зв'язки («Не можна бити інших, тому що це боляче і людині буде дуже сумно»). Діти з низьким рівнем часто обмежувались констатацією факту («Не можна і все»), не в змозі були пояснити соціальний зміст правил.

4. «Відтвори діалог». Діти з високим рівнем легко входили в роль, використовували відповідні ситуації мовленнєві кліше («Добрий день, мене звати...», «Будь ласка, чи могли б ви мені допомогти?»), підтримували двосторонній діалог. Діти з низьким рівнем виявляли сором'язливість, відтворювали діалог односкладовими репліками, ігнорували невербальні компоненти спілкування.

Розглянемо порівняльну характеристику рівнів комунікативної готовності в ЕГ та КГ (табл. 2.11, рис. 2.3).

Таблиця 2.11

Узагальнені результати діагностики комунікативної готовності за методикою Л.Іщенко

Показник	Експериментальна група (n=20)	Контрольна група (n=21)
1	2	3
Середній бал	33,4/50 (66,8%)	31,8/50 (63,6%)
Високий рівень	2 дитини (10%)	1 дитина (~4,8%)
Середній рівень	11 дітей (55%)	12 дітей (~57,1%)
Низький рівень	7 дітей (35%)	8 дітей (~38,1%)
Найкращий субтест	Розкажи про іграшку (11,7/15)	Розкажи про іграшку (11,0/15)
Найгірший субтест	Поясни правило (5,7/10)	Поясни правило (5,0/10)

Як свідчать отримані дані, рівень комунікативної готовності в обох групах є недостатньо сформованим для успішного початку шкільного навчання. Хоча експериментальна група демонструє дещо вищі результати (середній бал 33,4 проти 31,8), у більшості дітей обох груп спостерігаються значні труднощі, особливо в завданнях, що вимагають аргументації та пояснення соціальних норм («Поясни правило»).

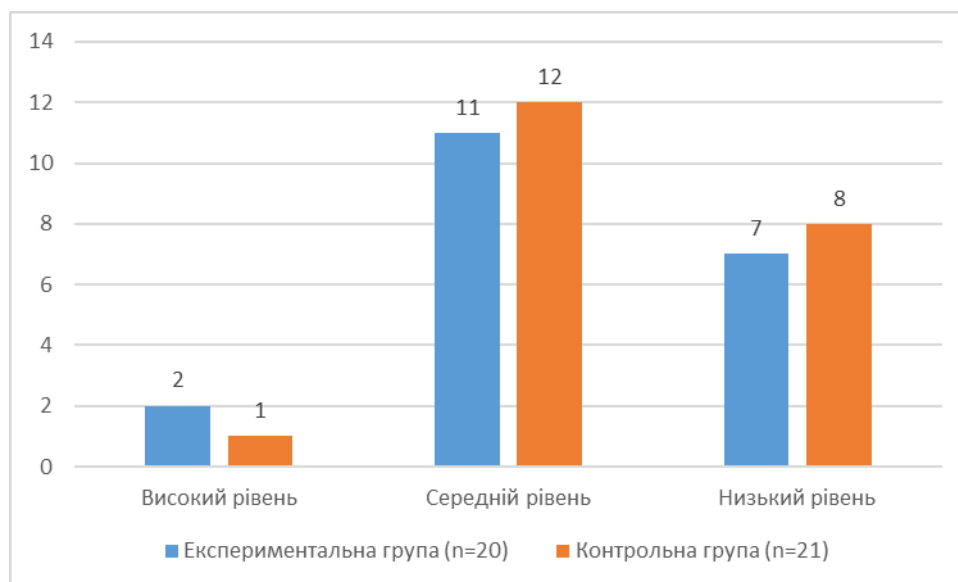

Рис. 2.3. Результати діагностики комунікативної готовності за методикою Л.Іщенко

Це вказує на недостатній розвиток саме того компоненту комунікативної готовності, який відповідає за усвідомлене засвоєння шкільних правил та норм

поведінки в колективі. Отримані результати підкреслюють актуальність розробки та впровадження цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи.

Отже, результати констатувального експерименту, отримані за допомогою комплексного застосування методик І.Брушневської та Ю. Рібцун, О.Переворської та Л.Іщенко, об'єктивно свідчать про недостатній та нерівномірний рівень сформованості комунікативних навичок у більшості дітей старшого дошкільного віку як експериментальної, так і контрольної груп. Загалом у діагностованих виявлено переважання середнього (50-55%) та низького (35-43%) рівнів, тоді як високий рівень зафіксовано лише у 10% дітей ЕГ та 4.8% дітей КГ. Ключовими проблемними зонами, виявленими в обох групах, є недостатньо розвинені навички спільної побудови мовленнєвого висловлювання, здатність до аргументації та пояснення соціальних норм («Поясни правило»), а також конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, що в сукупності підтверджує актуальність і необхідність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи з формування комунікативної компетентності майбутніх школярів.

2.2. Реалізація педагогічних умов для розвитку комунікативних навичок в процесі ігрової діяльності (формувальний етап експерименту)

На формувальному етапі експерименту було реалізовано розроблену програму розвитку комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності (Додаток Д). Метою даного етапу було створення та апробація спеціальних педагогічних умов, спрямованих на подолання виявлених на констатувальному етапі комунікативних труднощів.

Теоретико-методологічна основа програми базувалася на системно-діяльнісному підході, згідно з яким розвиток комунікативних навичок відбувається в процесі спільної, соціально значимої діяльності, зокрема гри. Програма інтегрувала ідеї концепції розвивального навчання В.Давидова та принципи організації ігрової діяльності Д.Ельконіна, зосереджуючись на

формуванні у дітей здатності до співпраці, діалогу та усвідомлення комунікативних дій.

Мета програми: цілісний розвиток комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку шляхом цілеспрямованого формування вербальних та невербальних навичок спілкування в різноманітних видах ігрової діяльності.

Завдання програми:

1. Розвивати зв'язне мовлення (монологічне та діалогічне) через спеціально організовані ігрові ситуації.
2. Формувати вміння спільно будувати задум, розподіляти ролі та координувати дії під час гри.
3. Вдосконалювати навички невербальної комунікації (міміка, жести, інтонація).
4. Розвивати здатність розпізнавати та враховувати емоційні стани партнерів по спілкуванню.
5. Формувати навички конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, що виникають у процесі гри.
6. Розширювати активний словниковий запас дітей, зокрема за рахунок соціально-емоційної лексики.

Реалізація педагогічних умов передбачала створення спеціальної предметно-ігрового середовища, багатой на стимули для спілкування (ширма для театру, різноманітні костюми, атрибути для сюжетно-рольових ігор, комунікативні настільні ігри). Вихователь виконував роль організатора, спостерігача та безпосереднього учасника ігор, моделюючи корисні комунікативні стратегії (активне слухання, «Я-повідомлення», запитання, що розвивають думку). Ключовим принципом був диференційований підхід: дітям з низьким рівнем пропонувалися спрощені ігрові завдання з більшою підтримкою дорослого, тоді як діти з високим рівнем залучалися до складніших ігор і виконували ролі помічників.

Отже, розроблена та впроваджена на формувальному етапі програма представляла собою цілісну систему ігрових занять, спрямованих на послідовне формування всіх структурних компонентів комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку, з акцентом на найбільш проблемні для вибірки аспекти – вміння спільно діяти, аргументувати свою позицію та конструктивно вирішувати конфлікти. Її ефективність була перевірена на контрольному етапі експерименту.

2.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи (підсумковий етап)

Підсумковий етап експерименту був спрямований на оцінку ефективності реалізованої програми розвитку комунікативних навичок у дітей експериментальної групи. Для цього було проведено повторну діагностику за тими ж методиками, що й на констатувальному етапі, що дозволило виявити динаміку розвитку комунікативної компетентності дітей обох груп.

За результатами контрольного діагностування за методикою І.Брушневської та Ю.Рібцун спостерігається значна позитивна динаміка в експериментальній групі порівняно з контрольною (табл. 2.12, рис. 2.4).

Таблиця 2.12

Порівняльна характеристика рівнів комунікативних навичок на підсумковому етапі

Показник	Експериментальна група (n=20)	Контрольна група (n=21)
1	2	3
Високий рівень	6 дітей (30%)	2 дитини (9,5%)
Середній рівень	12 дітей (60%)	12 дітей (57,1%)
Низький рівень	2 дитини (10%)	7 дітей (33,3%)
Середній бал	29,8/40 (74,5%)	23,2/40 (58,0%)

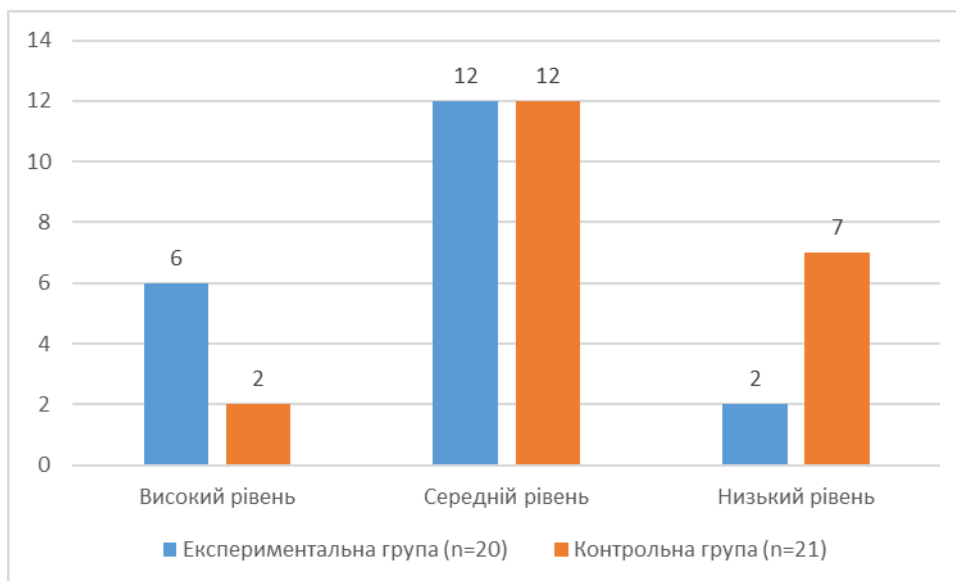

Рис. 2.4. Характеристика рівнів комунікативних навичок на підсумковому етапі

Як свідчать отримані дані, в експериментальній групі спостерігається значне збільшення кількості дітей з високим рівнем комунікативних навичок (з 10% до 30%) та різке зменшення кількості дітей з низьким рівнем (з 40% до 10%).

У контрольній групі також відбулися позитивні зміни, проте вони є значно менш вираженими. Особливо варто відзначити динаміку в окремих завданнях методики:

1. У завданні «Розповідаємо разом» (навички спільної побудови розповіді) середній бал у ЕГ зріс з 4,8 до 7,2 бали, тоді як у КГ – лише з 4,1 до 4,9 бала.

2. У завданні «Розуміємо почуття» (здатність розпізнавати емоції) показники ЕГ покращилися з 5,6 до 8,1 бала, у КГ – з 5,2 до 5,8 бала.

Співвідношення рівнів комунікативної компетентності у дітей експериментальної групи до та після формувального етапу представлено у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Динаміка рівнів комунікативної компетентності в ЕГ на початку та в кінці експерименту

Рівень	Початковий етап (кількість дітей/%)	Підсумковий етап (кількість дітей/%)
1	2	3
Високий	2 / 10%	6 / 30%
Середній	10 / 50%	12 / 60%
Низький	8 / 40%	2 / 10%

Співвідношення рівнів комунікативної компетентності у дітей контрольної групи до та після формувального етапу представлено у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Динаміка рівнів комунікативної компетентності в КГ на початку та в кінці експерименту

Рівень	Початковий етап (кількість дітей/%)	Підсумковий етап (кількість дітей/%)
1	2	3
Високий	1 / 5%	2 / 9.5%
Середній	11 / 52%	12 / ~57.1%
Низький	9 / 43%	7 / ~33.3%

Проведений експеримент демонструє значну позитивну динаміку у розвитку комунікативної компетентності дітей експериментальної групи після впровадження спеціальної програми. Якщо на початку в ЕГ переважали діти зі середнім та низьким рівнем (90%), то на підсумковому етапі частка цих дітей суттєво зменшилась, а кількість дітей з високим рівнем зросла втричі – з 10% до 30%.

Особливо важливим є різке скорочення кількості дітей з низьким рівнем з 40% до 10%, що свідчить про ефективність застосованих педагогічних втручань.

У контрольній групі, яка займалася за звичайною програмою, також спостерігаються незначні позитивні зміни, що можна пояснити природним

віковим розвитком дітей. Однак ці зміни є значно менш вираженими порівняно з експериментальною групою.

Частка дітей з низьким рівнем у КГ зменшилась лише на 10%, а з високим – зросла менш ніж вдвічі. Отримані дані об'єктивно підтверджують, що цілеспрямована робота з використанням ігрових технологій є значно ефективнішою для формування комунікативної компетентності старших дошкільників, ніж традиційний підхід.

Результати спостереження за комунікативною поведінкою дітей за методикою О.Переворської підтверджують ефективність проведеної роботи (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Динаміка результатів спостереження за комунікативною поведінкою

Показник	ЕГ на початку	ЕГ в кінці	КГ на початку	КГ в кінці
1	2	3	4	5
Середній бал	30,1/45 (66,9%)	38,4/45 (85,3%)	28,4/45 (63,1%)	31,2/45 (69,3%)
Високий рівень	2 дитини (10%)	8 дітей (40%)	1 дитина (4,8%)	2 дитини (9,5%)
Найбільше покращення	-	Вирішення конфліктів (+3,1 бала)	-	Сюжетно-рольова гра (+1,2 бала)

Найбільш значне покращення в експериментальній групі спостерігається у сфері вирішення конфліктних ситуацій. Якщо на початку експерименту більшість дітей уникали конфліктів або вирішували їх агресивними методами, то після проведення програми вони демонструють здатність до конструктивного діалогу, пошуку компромісів та врахування інтересів партнерів.

Підсумкове діагностування комунікативної готовності за методикою Л.Іщенко виявило значне покращення показників в експериментальній групі (табл. 2.16, рис. 2.5).

Таблиця 2.16

Результати підсумкової діагностики комунікативної готовності

Показник	Експериментальна група	Контрольна група
1	2	3
Середній бал	42,3/50 (84,6%)	34,1/50 (68,2%)
Високий рівень	7 дітей (35%)	2 дитини (9,5%)
Найкращий субтест	Поясни правило (8,2/10)	Розкажи про іграшку (7,8/10)
Найбільше покращення	+8,9 бала	+2,3 бала

Особливо вражаючі результати спостерігаються у завданні «Поясни правило», яке на констатувальному етапі викликало найбільші труднощі. Діти експериментальної групи демонструють здатність логічно аргументувати свою позицію, використовувати причинно-наслідкові зв'язки та знаходити переконливі приклади для пояснення соціальних норм.

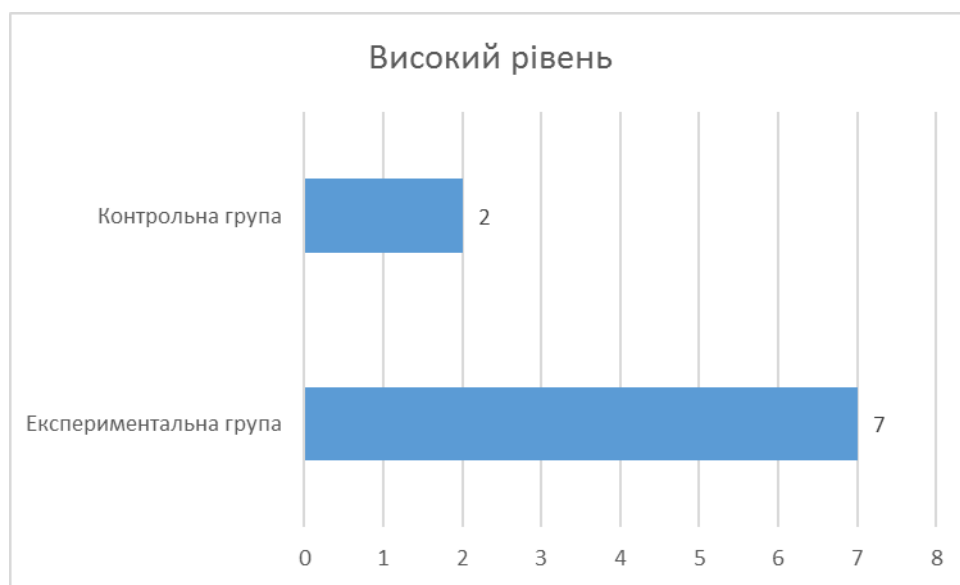

Рис. 2.5. Підсумкова діагностика комунікативної готовності (високий рівень)

Для перевірки достовірності отриманих результатів було застосовано t-критерій Стюдента. Розрахунки підтвердили статистичну значущість відмінностей між показниками експериментальної та контрольної груп на рівні $p \leq 0,01$.

Аналіз індивідуальних результатів дозволяє виявити позитивні зміни у дітей з різними стартовими умовами:

1. Діти з низьким рівнем (Марк Ш., Вікторія Л., Іван Ч.) продемонстрували значне покращення комунікативної активності. Марк Ш. почав брати участь у групових іграх, Вікторія Л. долає страх публічних висловлювань, Іван Ч. навчається слухати співрозмовників та враховувати їхні інтереси.

2. Діти з середнім рівнем (Андрій К., Анна М., Олександр К.) удосконалили навички діалогічного спілкування. Андрій К. навчився не перебивати співрозмовників, Анна М. стала більш активною в групових обговореннях, Олександр К. почав враховувати емоційні стани однолітків.

3. Діти з високим рівнем (Софія П., Поліна Р.) розширили свій комунікативний потенціал, опанувавши навички модерації групових обговорень та конструктивного вирішення конфліктів.

Отже, реалізована програма розвитку комунікативних навичок у процесі ігрової діяльності довела свою високу ефективність, про що свідчить значне покращення показників в експериментальній групі порівняно з контрольною. Найбільш значні позитивні зміни спостерігаються у сферах, які на констатувальному етапі були найбільш проблемними: навички спільної побудови розповіді, здатність до аргументації та конструктивного вирішення конфліктів. Диференційований підхід до дітей з різним рівнем комунікативного розвитку забезпечив позитивну динаміку у всіх категорій дітей. Отримані результати підтверджують доцільність використання ігрової діяльності як основного засобу розвитку комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Програма може бути рекомендована до впровадження в практику роботи дошкільних навчальних закладів для цілеспрямованого формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження на тему «Формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності» дозволило сформулювати низку теоретично обґрунтованих та практично підтверджених висновків, які відповідають поставленим у роботі меті та завданням.

1. Відповідно до першого завдання було вивчено теоретичні основи формування комунікативних навичок та уточнено зміст ключових понять. Встановлено, що комунікативна компетентність дитини старшого дошкільного віку є комплексним інтегративним явищем, що включає не лише мовленнєві навички, а й здатність до ефективної соціальної взаємодії, емоційного інтелекту, вміння слухати, аргументувати свою позицію та конструктивно вирішувати конфлікти. Науковці А.Богущ, Н.Гавриш, Л.Іщенко, О.Кочерга, О.Переворська, І.Сенько та С.Шуляк доводять, що саме ці компоненти є вирішальними для успішної соціалізації дитини. Ігрова діяльність виступає провідним і найбільш природним для дитини контекстом для формування комунікативної компетентності, що підтверджується дослідженнями О.Ковшар, Л.Пушкар, а також положеннями Базового компоненту дошкільної освіти та освітньої програми «Дитина». Саме в грі виникають справжні комунікативні потреби, мотивація до спілкування та відбувається відпрацювання соціальних ролей.

2. В ході реалізації другого завдання було визначено та операціоналізовано критерії та рівні сформованості комунікативних навичок. Цей етап дослідження мав ключове значення для отримання об'єктивної картини початкового стану проблеми та подальшої розробки цілеспрямованих педагогічних втручань. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було виокремлено низку ключових критеріїв, що характеризують комунікативну компетентність дитини старшого дошкільного віку, які були операціоналізовані через конкретні показники та переведені в системи оцінювання трьох апробованих діагностичних методик. Критерії та їх

операціоналізація включали: здатність до зв'язного монологічного мовлення, що оцінювалася через логічність, послідовність, лексичне багатство та граматичну правильність побудови оповідання за серією картинок; розвиток діалогічного мовлення, що вивчався через вміння слухати співрозмовника, адекватно реагувати на репліки, логічно будувати власні висловлювання та підтримувати тему розмови; навички спільної комунікативної діяльності, що проявлялися в здатності враховувати позицію партнера, логічно продовжувати його думку та узгоджувати спільний задум; здатність розпізнавати та інтерпретувати емоційні стани, що визначалася через точність ідентифікації емоцій за вербальними та невербальними ознаками та багатство словникового запасу для їх опису; вміння використовувати невербальні засоби комунікації, що фіксувалося через адекватність жестикуляції, виразність міміки, інтонаційну виразність та здатність підтримувати зоровий контакт; та здатність до аргументації та конструктивного вирішення конфліктів, що оцінювалася через логічність пояснень, використання причинно-наслідкових зв'язків та здатність знаходити компромісні рішення.

Констатувальний експеримент, проведений за допомогою комплексу діагностичних методик, серед яких базовою виступила методика «Визначення рівня комунікативних навичок» І.Брушневської та Ю.Рібцун, що доповнювалася методикою спостереження за комунікативною поведінкою О.Переворської та спеціалізованою методикою «Оцінка комунікативної готовності» Л.Іщенко, виявив тривожну, але закономірну картину. Аналіз отриманих даних однозначно показав, що на початку дослідження переважна більшість дітей як експериментальної (90%), так і контрольної (95,2%) груп демонстрували середній та низький рівні розвитку комунікативних навичок. Це означало, що лише незначна частка дітей (10% у ЕГ та 4,8% у КГ) володіла високим рівнем комунікативної компетентності, тоді як більшість потребувала серйозної педагогічної підтримки. Глибокий якісний аналіз дозволив виокремити конкретні проблемні зони, які й стали мішенями для подальшої корекційно-розвивальної роботи. Найбільш проблемними виявилися навички

спільної побудови розповіді, що проявлялося в невмінні дітей враховувати репліки партнера, логічно продовжувати задум та узгоджувати спільні дії, що свідчило про недостатній розвиток кооперативної складової спілкування. Критично низькою виявилася здатність до аргументації та пояснення соціальних норм, коли діти, навіть знаючи правила поведінки, не могли пояснити їх зміст, обмежуючись формальними відповідями на кшталт «не можна і все», що вказувало на несформованість усвідомленого ставлення до соціальних взаємин. Також гострою проблемою виявилось вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, оскільки переважаючими стратегіями були або уникнення конфлікту, або агресивне наполягання на своєму, що свідчило про відсутність навичок ведення переговорів, емпатії та пошуку компромісів. Ці дані не лише констатували наявність проблеми, але й чітко окреслили напрями майбутньої роботи, зосередивши увагу на розвитку саме цих ключових, але найбільш дефіцитарних компонентів комунікативної компетентності.

3. Відповідно до третього завдання було розроблено та впроваджено комплексну програму «У світі дружнього спілкування», спрямовану на подолання виявлених труднощів. Експериментальна робота на формувальному етапі повністю підтвердила гіпотезу дослідження, довівши, що цілеспрямоване та систематичне використання ігрової діяльності є високоефективним засобом розвитку комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку. Успіх реалізації програми був забезпечений комплексом спеціально створених педагогічних умов, які виступали системоутворюючим каркасом експерименту.

Першою та ключовою умовою стала послідовна реалізація трьох взаємопов'язаних модулів програми, кожен з яких був націлений на подолання конкретних виявлених проблем. Перший модуль, «Ми – разом!», був спрямований на розвиток кооперації та подолання егоцентричної позиції. Через кооперативні настільні ігри, де виграш залежав від спільних зусиль, та спільне конструювання масштабних проєктів, діти вчилися домовлятися,

розподіляти обов'язки та усвідомлювати цінність спільної діяльності. Другий модуль, «Світ емоцій та слів», зосередився на розвитку емоційного інтелекту. Завдяки сюжетно-рольовим іграм з акцентом на емоційну підтримку персонажів, іграм-драматизаціям та комунікативним вправам на розпізнавання почуттів, діти значно розширили свою емоційну лексику та навчилися «зчитувати» й враховувати емоційні стани однолітків. Третій модуль, «Вирішуємо разом», безпосередньо атакував найбільш проблемну зону – невміння вести конструктивний діалог і вирішувати конфлікти. Через моделювання конфліктних ігрових ситуацій, проведення «кіл комунікації» та спільну розробку правил групи, діти на практиці опанували стратегії аргументації, активного слухання та пошуку компромісів.

Другою важливою умовою було створення комунікативно-насиченого предметно-ігрового середовища. Простір групи був спеціально організований так, щоб стимулювати спілкування та взаємодію. Для цього були створені центри сюжетно-рольових ігор з різноманітними атрибутами, що спонукали до розподілу ролей і ведення діалогу; куточок настільних кооперативних ігор; зона для творчих проєктів, де діти мали можливість спільно обговорювати та реалізовувати свої задуми; а також «куточок міркувань» для проведення бесід та вирішення суперечок. Таке середовище постійно підтримувало комунікативну активність дітей і створювало природний контекст для виникнення комунікативних потреб.

Третьою умовою, що визначила ефективність взаємодії, стало виконання педагогом ролі фасилітатора та моделювальника корисних комунікативних стратегій. Замість традиційної ролі наставника, вихователь перетворився на організатора ігрових ситуацій, спостерігача та активного учасника, який не нав'язував готові рішення, а тактовно направляв комунікаційні процеси. Педагог моделював корисні стратегії, такі як активне слухання, використання «Я-повідомлень» для вираження своїх почуттів, постановка питань, що розвивають думку, та демонстрація шляхів виходу з конфлікту. Це дозволило

дітям не тільки почути, але й побачити на практиці, як можна ефективно взаємодіяти, і потім випробувати ці моделі в безпечному ігровому полі.

Четвертою, інтегративною умовою, було дотримання диференційованого підходу до дітей з різним стартовим рівнем розвитку. Програма не була єдиною для всіх; вона гнучко адаптовувалася до індивідуальних потреб кожної дитини. Дітям з низьким рівнем комунікації пропонувалися спрощені завдання, більша підтримка дорослого та партнерство з більш комунікабельними однолітками, що забезпечувало їм ситуацію успіху. Діти з середнім рівнем залучалися до завдань середньої складності та часто виконували ролі помічників. Для дітей з високим рівнем створювалися складніші, творчі завдання та ролі модераторів або організаторів у групових обговореннях, що дозволяло їм розвивати лідерський потенціал. Таким чином, саме комплексне забезпечення цих чотирьох педагогічних умов – послідовності модулів, комунікативного середовища, нової ролі педагога та диференціації – створило той потужний синергетичний ефект, який забезпечив високі результати експериментальної роботи та довів ефективність запропонованої методики.

4. Реалізація четвертого завдання щодо оцінки ефективності методики відбувалася на контрольному етапі експерименту й ґрунтувалася на ретельному порівняльному аналізі даних експериментальної та контрольної груп, отриманих за допомогою ідентичних діагностичних процедур, що й на констатувальному етапі. Отримані результати повністю підтвердили висунуту гіпотезу дослідження, засвідчивши статистично значущу позитивну динаміку формування комунікативних навичок саме в експериментальній групі, де була впроваджена розроблена програма ігрової діяльності. Найбільш об'єктивним свідченням ефективності виступає динаміка розподілу дітей за рівнями сформованості комунікативних навичок. Так, кількість дітей з високим рівнем в експериментальній групі зросла з 10% до 30%, що свідчить про те, що запропонована система занять не лише підвищила загальний рівень групи, але й сприяла розкриттю комунікативного потенціалу дітей, які раніше

демонстрували середні результати. Ще більш показовим є різке скорочення кількості дітей з низьким рівнем із 40% до 10% в експериментальній групі, що доводить здатність методики успішно працювати з найбільш проблемними випадками, такими як егоцентричне мовлення, комунікативна тривожність та соціальна замкнутість. У контрольній групі, яка розвивалася в рамках традиційної програми, позитивна динаміка була значно менш вираженою, що підтверджує саме вплив експериментального фактора. Найбільш яскраво ефективність методики проявилася саме в тих сферах, які на початку дослідження були визначені як найбільш проблемні. Зокрема, у завданні на спільну побудову розповіді, що оцінює вміння кооперуватися в комунікативній діяльності, середній бал в експериментальній групі зріс із 4,8 до 7,2 бала. Це означає, що діти навчилися враховувати репліки партнера, логічно продовжувати його думку та разом розвивати сюжет, використовуючи засоби комунікативного зв'язку. Ще більш вражаючий прогрес спостерігався у завданні «Поясни правило», спрямованому на оцінку здатності до аргументації. Тут середній бал в експериментальній групі зріс з 5,7 до 8,2 бала, що свідчить про формування в дітей здатності не лише механічно відтворювати соціальні норми, але й усвідомлено їх пояснювати, використовуючи логічні причинно-наслідкові зв'язки та переконливі приклади. Діти почали аргументувати свої відповіді, використовуючи такі конструкції, як «не можна бити інших, тому що це боляче і людині буде дуже сумно», що свідчить про глибоке розуміння соціального змісту правил. Крім кількісних показників, якісний аналіз комунікативної поведінки дітей виявив значні позитивні зрушення. У дітей експериментальної групи сформувалася здатність до емпатії, що проявлялося в умінні розпізнавати емоційні стани однолітків за мімікою та інтонацією та адекватно на них реагувати, наприклад, пропонуючи допомогу або втішаючи. Значно покращилися навички активного слухання: діти рідше перебивали співрозмовників, навчилися утримувати зоровий контакт і давати розгорнуті відповіді на їхні репліки, що свідчить про формування дійового діалогу замість егоцентричного монологу. Віртуозність

у вирішенні конфліктних ситуацій, яка раніше була найслабшою ланкою, продемонструвала найбільший прогрес. Замість стратегій уникнення або агресивного наполягання на своєму, діти експериментальної групи почали активно використовувати стратегії пошуку компромісу, вміння пропонувати альтернативні варіанти рішень та аргументувати свою позицію без конфлікту, що є прямим наслідком вправ із модуля «Вирішуємо разом». Таким чином, комплексна оцінка ефективності методики, що включала як кількісне, так і якісне вивчення результатів, однозначно довела, що цілеспрямоване використання спеціально організованої ігрової діяльності є високоефективним засобом формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку, забезпечуючи не лише розвиток вербальних навичок, але й становлення соціально зрілої, емпатичної та комунікативно компетентної особистості.

Отже, мета дослідження – дослідити теоретичні обґрунтування та практично перевірити педагогічні умови формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності – досягнута.

Проведена робота довела, що розроблена та апробована модель формування комунікативних навичок, що базується на системному використанні спеціально організованої ігрової діяльності, є ефективним інструментом педагогічного впливу. Ця модель забезпечує не лише розвиток вербальних навичок, але й сприяє становленню соціально та емоційно зрілої особистості, готової до успішного навчання у школі та подальшої соціалізації. Матеріали дослідження можуть бути використані в практичній діяльності вихователів дошкільних навчальних закладів, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція, від 12 січня 2021 р.). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
2. Бєленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. 115 с.
3. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. 2-ге вид. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
4. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
5. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2013. № 2. С. 8–9.
6. Брушневська І. М., Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: діагностичний комплекс. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2020. 144 с.
7. Важна С. М., Ожимова Т. І. Організація і проведення прогулянок: старший дошкільний вік. Харків : Вид-во «Ранок», 2017. 208 с.
8. Валеологія щодня. Основи здоров'я дітей 5-6 років. Харків : Видавнича група «Основа», 2018. 221 с.
9. Васильєва О. В. Критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць / редкол.: В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. Вип. 20. С. 16–22.
10. Вітвицька С. С. Термінологічна система педагогіки вищої школи – основа формування, поглиблення, збагачення педагогічних знань студентів магістратури. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток*

педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 107–139.

11. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф., Шевченко Ю. М. Інтеграція рухів і музики у фізичному розвитку дітей старшого дошкільного віку: навч.-метод. посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 128 с.

12. Вусик Н. С., Перетяга Л. Є. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського мистецтва. *Патріотичне виховання в освіті та соціальній роботі: уроки минулого та сучасний погляд: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22 лют. 2024 р.).* Хмельницький : ПП «А.В.Царук», 2024. С. 29–32.

13. Гавриш Н. В. Відбиття в мовленні дошкільників особливостей світорозуміння. *Дошкільна освіта.* 2010. № 2. С. 42–47.

14. Гуменюк О. С., Пацула І. Н., Павлюк А. С. Психолого-педагогічні характеристики дітей із загальним недорозвиненням мовлення та роль психологопедагогічної характеристики в організації корекційно-розвиткового процесу з дітьми. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»).* 2022. № 9 (14). С. 113–126.

15. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти.* 2014. № 3. С. 22–24.

16. Демченко О. П., Казьмірчук Н. С., Жовнич О. В., Стахова І. А. Підготовка студентів до використання театралізованої діяльності для розвитку у дітей soft skills: європейський контекст. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* Вінниця: Друк плюс, 2022. Вип. 64. С. 181–192.

17. Деркач В. Актуальні питання наступності в організації та змісті дошкільної й початкової освіти. *Початкова школа.* 2015. № 10. С. 6–8.

18. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В. О. Огнев'юк. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

19. Живіріхіна Л. А. Формування екологічної компетентності дошкільників. *Таврійський вісник освіти.* 2014. № 4 (48). С. 69–75.

20. Зайцева Л. І. Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду в сфері природно-предметного довкілля: теоретико-методичний аспект: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. 381 с.

21. Замрозович-Шадріна С., Семеняко Ю., Перетяга Л. Вплив цифровізації на підготовку здобувачів спеціальності «Дошкільна освіта». *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки*. 2024. Вип. 4 (63). С. 19-22.

22. Зерно любові. Програма духовно-морального виховання дітей / Авт. кол.: О. Шиян, О. Франкевич, Н. Патуляк, Г. Іванців, Л. Зеленко, Л. Цюпа, А. Казіброда. Львів: ДНЗ Львівське ВПУ ІКТ, 2018. 61 с.

23. Іщенко Л. В., Кравчук Н. П., Журавко Т. В. Дошкільна лінгводидактика: навч.-метод. посіб. для здобувачів вищ. освіти спец. 012 Дошкільна освіта / М-во освіти і науки України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: Л. В. Іщенко, Н. П. Кравчук, Т. В. Журавко. Умань : Візаві, 2024. 402 с.

24. Єфименко М. М. Програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку «Казкова фізкультура». Тернопіль : Мандрівець, 2019. 52 с.

25. Каплуновська О. Орієнтири патріотичного виховання: особливості організації роботи з дошкільнятами. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 8–11.

26. Козинець О. В., Цибульська Л. В. Особливості мовленнєвої готовності до навчання в школі дітей із загальним недорозвитком мовлення в сучасних умовах. *Distance Education in Ukraine: Innovative, Normative Legal, Pedagogical Aspects*. 2023. № 3. С. 215–226.

27. Колеснік К., Комарівська Н., Стахова І., Присяжнюк Л. Значення спільної діяльності для розвитку мовлення дітей. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. Вип. 17 (2). С. 127–138.

28. Коломієць Л. І. Проблема забезпечення вчителем наступності навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в науковому доробку Л. С. Виготського. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного*

університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2012. № 3. С. 18–20.

29. Коломієць Л. І. Формування готовності майбутнього вчителя до забезпечення наступності навчання дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2012. № 37. С. 108–114.

30. Концепція Нової Української Школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).

31. Кочерга О. Психофізіологія емоційно-почуттєвого благополуччя дошкільника. *Дитячий садок. Спецвипуск за матеріалами Всеукраїнського Дня Дошкілля.* 2010. № 25 (553). С. 8–12.

32. Куренкова А. В. Інноваційні технології мовленнєвого розвитку дітей з ЗНМ в роботі вчителя-логопеда. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. 62. Т. 2. С. 248–254. URL: <http://surl.li/nfvdlg> (дата звернення: 20.10.2025).

33. Лобова О. В. Особливості мистецької освіти учнів в умовах Нової української школи. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2020. 187 с.

34. Логвиненко Т. Використання засобів арт-педагогіки та арт-терапії у соціально-педагогічній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Наука і техніка сьогодні.* 2022. № 5 (5). С. 273–280.

35. Маріанна К., Барна Х. Логоритмічні вправи як корекційний засіб подолання загального недорозвинення мовлення. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки. Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика.* 2023. Вип. 9. С. 72–75.

36. Маркозова А., Міщенко О. Використання елементів арт-терапії у профілактичній роботі із запобігання розвитку дисграфії у дітей старшого

дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення третього рівня. *Grail of Science*. 2023. № 29. С. 273–280.

37. Марущак О. М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: метод. рек. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 134 с.

38. Масляк І. П., Кулик Н. А. Парціальна програма з фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Юний легкоатлет». Суми : ВВП «Мрія», 2016. 32 с.

39. Моя країна – Україна: парціальна програма з патріотичного виховання для дітей старшого дошкільного віку / Авт. кол.: Н. Гавриш, О. Косенчук, Т. Піроженко. 2022. 38 с.

40. Нагорна А. О. Особливості словника дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали Х Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Суми, 18 листоп. 2021 р.). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 152–158.

41. Назаренко Н. Ю., Висоцька А. М. Застосування методів арт-терапії в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. 2021. 7 с. URL: <http://surl.li/cenfg> (дата звернення: 20.10.2025).

42. Перетяга Л. Є. Використання Boomwhackers у роботі з обдарованими дітьми. *Обдаровані діти – скарб нації!*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 23–29 жовт. 2024 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 1106–1111.

43. Перетяга Л. Є. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі підготовки фахівців дошкільної освіти. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Вінниця, 26–27 бер. 2025 р.). Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2025.

44. Перетяга Л. Є. Методичні аспекти використання Boomwhackers у роботі з дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми*

мистецької підготовки майбутнього вчителя (*X школа методичного досвіду*): матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Вінниця, 21–22 лис. 2024 р.). Вінниця, 2024. С. 169–173.

45. Перетяга Л. Є. Особливості використання Boomwhackers на логоритмічних заняттях з дітьми дошкільного віку. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації*: матеріали X Міжнар. конгр. зі спец. педагогіки та психології. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. С. 330–335.

46. Перетяга Л. Є., Імбер В. І., Квятковська А. О. Огляд інтернет-застосунків для організації групової взаємодії здобувачів ЗВО. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2024. № 12 (30). С. 988–998. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/311> (дата звернення: 20.10.2025).

47. Перетяга Л. Є., Матяш О. М. Використання інноваційних методів у процесі корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення. *Харківський природничий форум: V Міжнар. конф. молодих учених* (Харків, 19–20 трав. 2022 р.). Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2022. С. 131–133.

48. Переворська О. І., Кобзева І. М. Формування комунікативної компетентності як складника підготовки дітей з мовленнєвими порушеннями до шкільного навчання. *Вісник університету ім. А. Нобеля. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2021. Вип. 2 (22). С. 78–84.

49. Пихтіна Н. П. Методологія психолого-педагогічних досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 315 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1TnPr3iDOxEL1vdLSWfMCPYnuOdoG9r8Z/view> (дата звернення: 20.10.2025).

50. Потапенко С. Дидактичні особливості використання наочності у розвитку словника дітей з загальним недорозвиненням мовлення. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10. № 4. С. 37–41.

51. Прийма В. О., Науменко Н. В. Корекційна робота з дітьми дошкільного віку з ЗНМ засобами арт-терапії. *Харківський природничий форум*: тези VI Міжнар. конф. молодих учених (Харків, 18–19 трав. 2023 р.). Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 311–313.

52. Присяжнюк Л. Екологічна казка у роботі зі старшими дошкільнятами. *Дошкільне виховання*. 2014. № 9. С. 20–24.

53. Присяжнюк Л. А. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпатерменту. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. С. 44–48.

54. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688-2019-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

55. Про дошкільну освіту: Закон України від 01.01.2021 № 2628-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 20.10.2025).

56. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

57. Про концепцію екологічної освіти в Україні: Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 № 13/6-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

58. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 01.05.2021 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

59. Пушкар Л. В., Парфілова С. Л. Особливості використання театральної діяльності як засобу професійної підготовки фахівців дошкільної освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2021. Вип. 65. С. 91–98. URL: <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/190/209> (дата звернення: 20.10.2025).

60. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / упоряд.: О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.; наук. керівник А. М. Богуш; за заг. ред. Л. В. Батліної. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.

61. Сенько І. В., Шаповалова О. В. Соціально-комунікативна компетенція старших дошкільників: теоретичний аспект. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 23–24 квіт. 2020 р.). Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. С. 53–55.

62. Середа Л., Лянний Ю. Порухення функцій опорно-рухового апарату в дітей дошкільного віку як сучасна проблема. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наукових праць. Суми, 2013. С. 306–310.

63. Соботович Є. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZcFFW1yuEFfQrHFhUvkSAdMn2ykJlGX7/view> (дата звернення: 20.10.2025).

64. Степанова О., Гнатюк О. Корекція комунікативної сфери дітей із ЗНМ. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти*: зб. матер. III Міжнар. педагог. читань пам'яті проф. Т. І. Поніманської (Рівне, 2020). Рівне, 2020. С. 239–241.

65. Степанова О. Формування зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення у спеціальних закладах освіти. *New pedagogical thought*. 2021. Т. 105. № 1. С. 120–123.

66. Стеценко Г., Іщенко Л. Розвиток комунікативної компетентності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика*. 2023. Вип. 9. С. 171–174.

67. Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: зб. наук.-метод. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир: Полісся, 2016. Ч. 2. 340 с.

68. Сюгай Є. В., Чекан О. І. Діти із загальним недорозвитком мовлення, їх рівні. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: тези Міжнар. наук.-практ. конф. (Мукачево, 14–15 трав. 2020 р.)*. Мукачево : МДУ, 2020. С. 220–223.

69. Таможська І. В., Смирнова І. М., Перетяга Л. Є. Вплив цифрових технологій на формування академічної доброчесності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. 2025. № 2. URL: <https://journals.megu.rovno.ua/index.php/ped-psyh/article/view/71> (дата звернення: 20.10.2025).

70. Тичина К. О. Шляхи розвитку конструктивного праксису у дітей дошкільного віку з порушенням мовного розвитку за допомогою конструкцій LEGO. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. Вип. 17. С. 236–251.

71. Ткаченко Л. П., Михальчук Л. І., Калюжна Є. М., Перетяга Л. Є. Інноваційні підходи до мовленнєвого розвитку дитини у дошкільній і початковій освіті. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2024. Вип. 10 (44). С. 1035–1043.

72. Тронь Т. В., Макатер С. В., Перетяга Л. Є., Коновалов О. Ю. Інтеграція штучного інтелекту в освітню та наукову діяльність. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 77. С. 289–294.

73. Українські народні рухливі ігри у дошкільному навчальному закладі: навч. посіб. / уклад.: С. І. Матвієнко, І. І. Заплішний. Вид. 3-тє, перероб. і допов. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 152 с.

74. Федорова М. А. Психологічні основи виховання моральних цінностей особистості. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 13 (56). С. 138–141.

75. Федорова Н., Воробйова В. Розвиток комунікативних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти*: зб. матер. III Міжнар. педагог. читань пам'яті проф. Т. І. Поніманської (Рівне, 2020). Рівне, 2020. С. 253–255.

76. Фізична культура і спорт: досвід та перспективи: матер. 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 квіт. 2021 р., м. Чернівці) / за ред. Я. Б. Зорія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 172 с.

77. Фізичний розвиток дітей раннього віку: метод. вказ. для студентів 3-го курсу мед. ф-тів / за ред. Т. В. Фролова, О. В. Атаманова, І. І. Терещенкова, А. С. Сенаторова. Харків : ХНМУ, 2020. 32 с.

78. Ковшар О. В. Формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями засобом дидактичних ігор: навч.-метод. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 62 с.

79. Цицюра С. М. Ключові компетентності Нової української школи: семінар-практикум. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 25/26. С. 14–32.

80. Хижна О., Сакалюк О., Куцин Е. Арт-педагогіка і арт-терапія в соціальній реабілітації дітей. Київ : КНТ, 2023. 148 с.

81. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с. URL:

<https://drive.google.com/file/d/1pDjbzdjHmNqJoysn6HQGEAkayWLZ8Pz1/view>

(дата звернення: 20.10.2025).

82. Чекан О. І., Барна Х. В., Кас'яненко О. М. Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів*: тези II Міжнар. наук.-практ. конф. (Мукачево, 12–13 трав. 2022 р.). Мукачево : МДУ, 2022. С. 213–215.

83. Чекан О. І., Дочинець Г. Д., Вовчок В. М. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. *Наука майбутнього*: зб. наук. пр. студентів, аспірантів та молодих вчених. Мукачево : РВВ МДУ, 2022. Вип. 1 (9). С. 163–169.

84. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31. Т. 2. С. 163–169.

85. Чупахіна С. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 96 с.

86. Шайденко Т., Перетяга Л. Мистецька освіта в контексті сучасних європейських тенденцій: виклики та перспективи ХХІ століття. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (X школа методичного досвіду)*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Вінниця, 21–22 лис. 2024 р.). Вінниця, 2024. С. 244–249.

87. Швайка Л. А. Мій конспект. Фізичне виховання. 4-ий рік життя. Харків : Видавнича група «Основа», 2019. 207 с.

88. Швайка Л. А. Мій конспект. Фізичне виховання. 5-ий рік життя. Харків : Видавнича група «Основа», 2016. 207 с.

89. Шкіряний м'яч. Програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри у футбол / за ред. В. І. Дроздюк, Г. М. Коваленко, Н. І. Якименко. Суми, 2015. 43 с.

90. Шуляк С. Становлення комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. № 1 (9). С. 121–127.

91. Abdessallam K., Mohamed M. B., Ghouati A. The Importance of Role-Playing Activities in Developing Students' Speaking Competence. *International Journal of Innovation and Scientific Research*. 2023. Vol. 66, № 1. P. 225–230.

92. Bakan U., Han T., Bakan U. Learner Perceptions and Effectiveness of Using a Massively Multiplayer Online Role-Playing Game to Improve EFL Communicative Competence. *Knowledge Management & E-Learning*. 2022. Vol. 14, № 3. P. 286–303.

93. Buendgens-Kosten J. Digital games and the development of plurilingual competence: Language models, language awareness and transformational play. *JALT CALL Journal*, 2022. №18(3), P. 316–334. URL: <https://doi.org/10.29140/jaltcall.v18n3.678> (дата звернення: 25.09.2025).

94. Chen M.-L., Liu T.-H. Research on using communicative language teaching combined with game-based learning to improve English communication skills. *Proceedings of the International CALL Research Conference*. 2024. P. 31–38. URL: <https://doi.org/10.29140/9780648184485-05> (дата звернення: 25.09.2025).

95. Fernández-Raga M., Aleksić A. K., Markiewicz M., Streit H. Development of a comprehensive process for introducing game-based learning in higher education for lecturers. *Sustainability*, 2023. №15(4), P. 3706. URL: <https://doi.org/10.3390/su15043706> (дата звернення: 25.09.2025).

96. Fondo M., Gómez-Rey P. *Integrating game-based learning for intercultural skills development in higher education*. In *ECGBL 2021 15th European Conference on Game-Based Learning*. Academic Conferences Limited. 2021. P. 213. URL: <https://doi.org/10.34190/ecgbl.2021.15> (дата звернення: 25.09.2025).

97. Granone F., Pollarolo E. Facilitating children's communication in problem-solving activities with a coding toy: Teachers' semiotic mediation in early

childhood education and care. *Frontiers in Psychology*, 2025. №15, P. 1426165. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1426165> (дата звернення: 25.09.2025).

98. Mwinsa G. M., Dagada M. Play-based learning: A pedagogical approach for social skills development in ECE learners in Zambia. *Social Sciences & Humanities Open*. 2025. Vol. 11. P. 101396.

99. Peretyaha L., Sirenko R. Creation of an inclusive virtual educational environment based on artificial intelligence technologies. *Academia Polonica*. 2025. T. 68, № 1. URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/1445> (accessed: 20.10.2025).

100. SoSnowSka-BiElicz E., Sala-Suszyńska J. Communication competence of future early childhood teachers—A report on a study in Poland. *Journal of Modern Science*, 2023. №53(4), P. 45–59. URL: <https://doi.org/10.13166/jms/123456> (дата звернення: 25.09.2025).

101. Wang Q. The role of classroom-situated game-based language learning in promoting students' communicative competence. *International Journal of Computer-Assisted Language Learning and Teaching (IJCALLT)*. 2020. Vol. 10, № 2. P. 59–82.

102. Wulandari A. T., Pratolo B. W., Junianti R. Students' perception on the use of role-play to improve students' communicative competence. *The 5th UAD TEFL International Conference (5th UTIC)*. 2021. Vol. 5748. URL: <https://doi.org/10.12928/utic.v2> (дата звернення: 25.09.2025).

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра психології та педагогіки розвитку дитини

СЕРТИФІКАТ

цим засвідчує участь

Трач Т. В.

у VII Всеукраїнській науково-практичній конференції

**«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В УМОВАХ ВЗАЄМОДІЇ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї»**

(6 академічних годин)

В. о. декана
факультету дошкільної
та спеціальної освіти

Олена ДУДНИК

24 вересня 2025 р. м. Умань

Funded by
the European Union

Erasmus+
Jean Monnet Module

СЕРТИФІКАТ

№ Мк-2025-231

засвідчує, що

Тетяна Трач

взяла участь у роботі IX Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції
"Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога
в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

в рамках проекту програми Erasmus+ Модуль Jean Monnet
101085267 – SEEDUE4UA – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH
101095524 – EocedEU – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH
101095246 – PEGEU – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH

28-27 березня 2025 року, м.Вінниця
Тривалість 15 год / 0,5 кредита ECTS

Інформація
про конференцію

Проф. Наталя Лазаренко,
ректор Вінницького державного
педагогічного університету імені
Михайла Коцюбинського

**1. Методика «Визначення рівня комунікативних навичок»
І.Брушневської та Ю.Рібцун**

Завдання А. «Історія за картинками»

Інструкція для дослідника: «Пропонуємо дитині серію з 4-5 послідовних картинок, що розповідають завершену історію. Просимо розповісти, що відбувається на картинках, скласти розповідь».

Стимульний матеріал: Серія картинок «Похід у ліс», «Народження кошеняти», «Збитий літак» (на вибір).

Наочність:

Серія картинок «Похід у ліс»:

1. Діти збирають рюкзаки.
2. Діти йдуть лісовою стежкою.
3. Діти знаходять великий гриб.
4. Діти сидять на галявині та їдять бутерброди.
5. Діти повертаються додому з кошиком грибів.

Серія картинок «Народження кошеняти»:

1. Кішка лежить на килимку, виглядає незвично.
2. Кішка в кошику, поруч з нею лежить новонароджене кошеня.
3. Кішка вилизує кошеня.
4. Кошеня п'є молоко.
5. Кошеня грається з м'ячиком.

Критерії оцінювання:

Логічна послідовність викладу (2 бали)

Повнота розкриття сюжету (2 бали)

Використання різноманітних лексичних засобів (2 бали)

Граматична правильність побудови речень (2 бали)

Наявність зв'язків між окремими частинами оповідання (2 бали)

Протокол оцінювання:

1. Логічна послідовність: ____/2

2. Повнота сюжету: ____/2

3. Лексичне багатство: ____/2

4. Граматична правильність: ____/2

5. Зв'язність мовлення: ____/2

Загальний бал: ____/10

Завдання Б. «Розмовляємо з друзями»

Інструкція: «Запрошуємо двох дітей для бесіди на тему «Як ми грали на прогулянці» або «Моя улюблена гра». Спостерігаємо за їхньою взаємодією протягом 5-7 хвилин».

Наочність:

Картка-тема для бесіди: Яскрава картка з зображенням дітей, які граються на дитячому майданчику, та написом «Розкажи, як ти любиш гратися на прогулянці?».

Картка-тема для бесіди: Картка з зображенням різноманітних іграшок (м'яч, лялька, машинка, конструктор) та написом «Яка твоя найулюбленіша гра?».

Критерії оцінювання:

Уміння слухати співрозмовника (2 бали)

Здатність адекватно реагувати на репліки (2 бали)

Логічність і послідовність власних висловлювань (2 бали)

Використання питальних конструкцій (2 бали)

Здатність підтримувати та розвивати тему розмови (2 бали)

Протокол оцінювання:

1. Активне слухання: ____/2

2. Реакція на репліки: ____/2

3. Логічність висловлювань: ____/2

4. Використання питань: ____/2

5. Розвиток теми: ____/2

Загальний бал: ____/10

Завдання В. «Розповідаємо разом»

Інструкція: «Двоє дітей отримують завдання спільно скласти розповідь на тему «Наш найцікавіший день у дитячому садку». Вони повинні по черзі доповнювати один одного».

Наочність:

Картка-стимул: Велика яскрава картка із зображенням різних занять у дитячому садку (святковий маскарад, заняття з малювання, спортивне свято, екскурсія) та написом «Наш найцікавіший день у садочку».

Критерії оцінювання:

Здатність враховувати попередні репліки партнера (2 бали)

Логічне продовження розповіді (2 бали)

Використання засобів комунікативного зв'язку (2 бали)

Уміння домовлятися про зміст розповіді (2 бали)

Спільність у побудові сюжету (2 бали)

Протокол оцінювання:

1. Врахування реплік партнера: ____/2

2. Логічне продовження: ____/2

3. Комунікативні зв'язки: ____/2

4. Узгодження змісту: ____/2

5. Спільність діяльності: ____/2

Загальний бал: ____/10

Завдання Г. «Розуміємо почуття»

Інструкція: «Показуємо дитині картки з зображеннями дітей з різними емоційними виразами обличчя та ситуаційні картинки. Просимо визначити емоцію та пояснити її причину».

Стимульний матеріал: Набір карток з емоціями (радість, сум, злість, страх, здивування) та ситуаційні картинки.

Наочність:**Набір карток «Емоції»:**

Радість: Посміхаюча дитина з подарунком у руках.

Сум: Засмучена дитина, яка дивиться на зламану іграшку.

Злість: Дитина з сердитим обличчям, скрегоче зубами, поруч інша дитина забрала лопатку.

Страх: Дитина з широко розкритими від жаху очима дивиться на павука.

Здивування: Дитина з широко розкритими очима та ротом дивиться на фокусника.

Ситуаційні картинки:

Дитина падає з велосипеда.

Дитині дарять цуценя.

Дитина програла у змаганні.

Дитина несподівано зустріла найкращого друга.

Критерії оцінювання:

Точність розпізнавання емоцій (2 бали)

Адекватність інтерпретації ситуації (2 бали)

Багатство словникового запасу для опису емоцій (2 бали)

Здатність пояснити причини емоцій (2 бали)

Розпізнавання нюансів емоційних станів (2 бали)

Протокол оцінювання:

1. Точність розпізнавання: ____/2

2. Інтерпретація ситуації: ____/2

3. Словниковий запас: ____/2

4. Пояснення причин: ____/2

5. Розрізнення нюансів: ____/2

Загальний бал: ____/10

Загальна шкала оцінювання:

Високий рівень: 8-10 балів за кожне завдання. Дитина демонструє високий рівень комунікативних навичок, легко вступає в комунікацію, використовує різноманітні комунікативні стратегії.

Середній рівень: 5-7 балів за кожне завдання. Дитина володіє основними комунікативними навичками, але потребує певної підтримки в складних комунікативних ситуаціях.

Низький рівень: 0-4 бали за кожне завдання. Дитина має значні труднощі в комунікації, потребує спеціальної педагогічної роботи з розвитку комунікативних навичок.

Загальний протокол діагностики

Ім'я дитини: _____ Вік: _____ Дата: _____

Завдання	Бал	Рівень	Коментарі
А. Історія за картинками	/10		
Б. Розмовляємо з друзями	/10		
В. Розповідаємо разом	/10		
Г. Розуміємо почуття	/10		
Загальний бал	/40		

Загальний рівень комунікативних навичок: _____

Рекомендації: _____

Підпис дослідника: _____

Методика «Діагностика розвитку спілкування» за модифікацією О.Переворської

Інструкція для дослідника: Проведення спостереження за комунікативною поведінкою дитини в природному соціальному середовищі протягом 5-7 днів. Спостереження проводиться у різних видах діяльності протягом дня.

1. СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВЗАЄМОДІЄЮ У СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІЙ ГРІ

Критерії оцінювання (5-бальна шкала):

1.1. Здатність приймати та утримувати ігрову роль

- 1 бал: Відмовляється від ролі, не включається в гру
- 2 бали: Приймає роль за наполяганням інших, швидко втрачає інтерес
- 3 бали: Самостійно приймає роль, але не завжди її дотримується
- 4 бали: Активно приймає роль, дотримується її протягом гри
- 5 балів: Творчо розвиває роль, додає нові елементи

1.2. Уміння домовлятися про розподіл ролей

- 1 бал: Не бере участі в розподілі ролей, пасивний
- 2 бали: Вибирає роль тільки за підказкою дорослого
- 3 бали: Пропонує варіанти ролей, але не враховує бажання інших
- 4 бали: Активно участі в розподілі, враховує інтереси групи
- 5 балів: Організовує розподіл ролей, знаходить компроміси

1.3. Здатність до вербального та невербального вираження ролі

- 1 бал: Мовчить або використовує мінімальні вербальні засоби
- 2 бали: Використовує окремі слова, міміка та жести невиразні
- 3 бали: Використовує прості фрази, окремі невербальні елементи
- 4 бали: Виразна мова, адекватна міміка та жести
- 5 балів: Багата виразна мова, творче використання невербальних засобів

Наочність для фіксації спостереження:

Бланк спостереження за сюжетно-рольовою грою «Лікарня»:

Схематичне зображення ігрового простору (ліжко для пацієнта, стіл лікаря, аптечка).

Фото або малюнки атрибутів: халат, фонендоскоп, шприц (іграшковий), бінт.

Бланк спостереження за колективним обговоренням «Плануємо свято»:

Картка-тема: зображення свята (День Народження, Новий Рік) та напис «Як ми хочемо відсвяткувати?».

2. АНАЛІЗ УЧАСТІ У КОЛЕКТИВНИХ ОБГОВОРЕННЯХ

Критерії оцінювання:

2.1. Активність участі в обговоренні

- 1 бал: Повністю пасивний, уникає участі
- 2 бали: Рідко висловлюється, тільки за запитом
- 3 бали: Періодично висловлює думку
- 4 бали: Регулярно бере участь в обговоренні
- 5 балів: Активно ініціює та підтримує обговорення

2.2. Уміння вислуховувати думки інших

- 1 бал: Перебиває, не слухає інших
- 2 бали: Слухає уривками, часто відволікається
- 3 бали: Слухає, але не завжди проявляє реакцію
- 4 бали: Активно слухає, демонструє зацікавленість
- 5 балів: Критично сприймає інформацію, задає уточнюючі питання

3. ОЦІНКА ВМІННЯ ВИРІШУВАТИ КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ

Критерії оцінювання:

3.1. Здатність ідентифікувати причину конфлікту

- 1 бал: Не розуміє причини конфлікту
- 2 бали: Бачить причину тільки зі своєї позиції
- 3 бали: Називає очевидні причини конфлікту
- 4 бали: Аналізує кілька причин конфлікту
- 5 балів: Глибоко аналізує причини з різних позицій

3.2. Уміння висловлювати почуття без агресії

- 1 бал: Використовує фізичну або вербальну агресію
- 2 бали: Висловлює почуття з елементами агресії
- 3 бали: Висловлює почуття, але не завжди адекватно
- 4 бали: Адекватно висловлює почуття словами
- 5 балів: Конструктивно висловлює почуття, враховує реакцію інших

4. ВИВЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ

Критерії оцінювання:

4.1. Використання міміки для вираження емоцій

- 1 бал: Міміка майже відсутня або невідповідна
- 2 бали: Обмежений набір мімічних реакцій
- 3 бали: Адекватна міміка в звичних ситуаціях
- 4 бали: Виразна, диференційована міміка

5 балів: Багата палітра мімічних виразів, відповідних ситуації

4.2. Адекватність жестикуляції

1 бал: Жести відсутні або неадекватні

2 бали: Обмежений набір жестів, часто невідповідних

3 бали: Використовує основні комунікативні жести

4 бали: Різноманітна адекватна жестикуляція

5 балів: Творче використання жестів для посилення висловлювання

ПРОТОКОЛ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Ім'я дитини: _____ Вік: _____

Дата спостереження: _____ Тривалість: _____

Критерій спостереження	Бал	Коментарі та приклади
1. Сюжетно-рольова гра		
1.1. Прийняття ролі	/5	
1.2. Розподіл ролей	/5	
1.3. Вираження ролі	/5	
2. Колективні обговорення		
2.1. Активність участі	/5	
2.2. Вислуховування	/5	
3. Вирішення конфліктів		
3.1. Ідентифікація причини	/5	
3.2. Висловлювання почуттів	/5	
4. Невербальна комунікація		
4.1. Використання міміки	/5	
4.2. Адекватність жестів	/5	

Загальний бал: _____/45

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ:

Високий рівень (40-45 балів): Дитина демонструє високий рівень комунікативної компетентності, легко адаптується до різних комунікативних ситуацій, ефективно використовує вербальні та невербальні засоби комунікації.

Середній рівень (25-39 балів): Дитина володіє основними комунікативними навичками, але потребує певної підтримки в складних комунікативних ситуаціях, особливо в умовах конфлікту.

Низький рівень (0-24 бали): Дитина має значні труднощі в комунікації, потребує системної роботи з розвитку комунікативних навичок у різних видах діяльності.

СПЕЦІАЛЬНІ СИТУАЦІЇ ДЛЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ:

1. Перехід від однієї діяльності до іншої
2. Взаємодія з новими дітьми в групі
3. Реакція на критику або зауваження
4. Уміння просити про допомогу
5. Здатність допомагати іншим дітям

ДОДАТКОВІ ПОКАЗНИКИ:

Тривалість комунікативної взаємодії

Кількість ініційованих контактів

Різноманітність комунікативних ситуацій

Ефективність вирішення комунікативних завдань

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Підпис дослідника: _____

Методика «Оцінка комунікативної готовності» Л.Іщенко

Загальна інструкція: Діагностика проводиться індивідуально в спокійній обстановці. Тривалість – 20-25 хвилин. Завдання презентуються послідовно.

ЗАВДАННЯ 1. «ЗАВЕРШИ РЕЧЕННЯ»

Інструкція дитині: «Давай разом складемо речення. Я почну, а ти продовжиш.»

Стимульний матеріал:

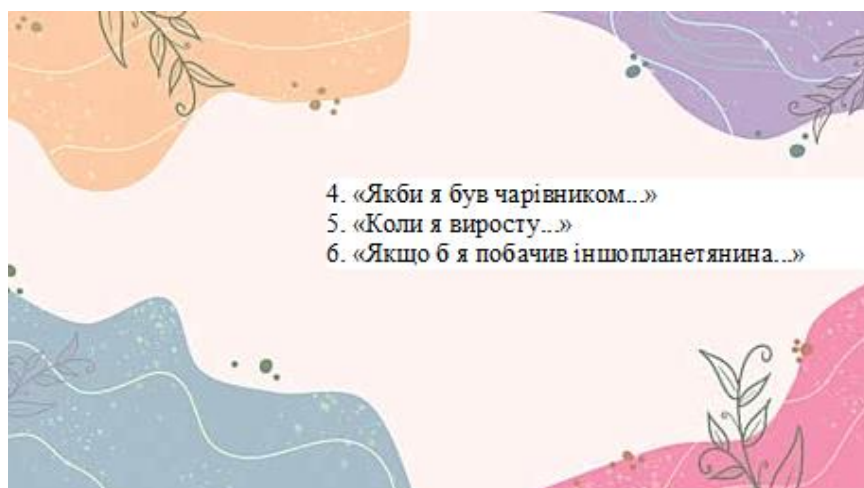
Просте речення:

1. «Я люблю...»
2. «Я вмію...»
3. «У мене є...»

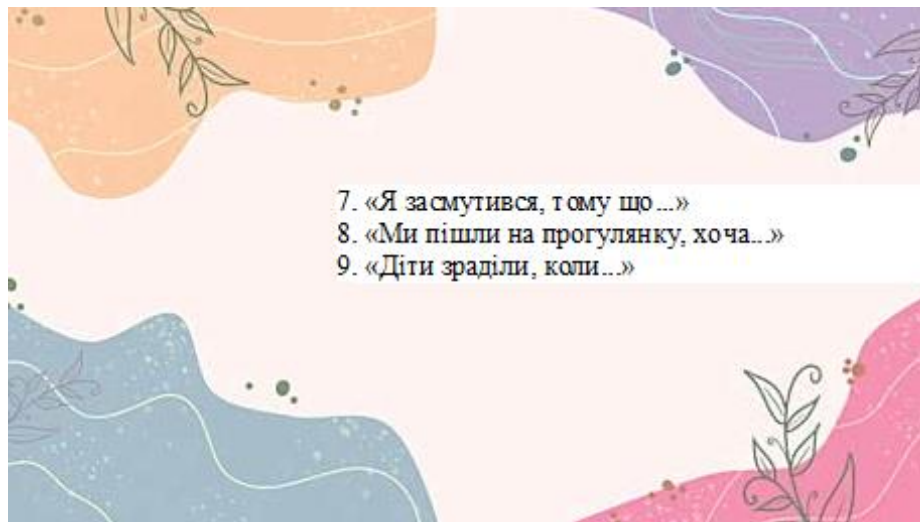
Складне речення:

4. «Якби я був чарівником...»
5. «Коли я виросту...»
6. «Якщо б я побачив іншопланетянина...»

Речення з причинно-наслідковими зв'язками:

7. «Я засмутився, тому що...»
8. «Ми пішли на прогулянку, хоча...»
9. «Діти зраділи, коли...»

Критерії оцінювання (5-бальна шкала):**1.1. Швидкість вербального реагування**

- 1 бал: Пауза більше 30 секунд
- 2 бали: Пауза 20-30 секунд
- 3 бали: Пауза 10-20 секунд
- 4 бали: Пауза 5-10 секунд
- 5 балів: Миттєва реакція (до 5 секунд)

1.2. Правильність граматичного оформлення

- 1 бал: Грубі граматичні помилки
- 2 бали: Помірні граматичні помилки
- 3 бали: Незначні граматичні помилки
- 4 бали: Майже безпомилкове оформлення
- 5 балів: Абсолютно правильне граматичне оформлення

1.3. Лексичне багатство відповіді

- 1 бал: Використовує 1-2 прості слова
- 2 бали: Використовує 3-4 прості слова
- 3 бали: Використовує різні частини мови
- 4 бали: Використовує різноманітну лексику
- 5 балів: Використовує багату, образну лексику

ЗАВДАННЯ 2. «РОЗКАЖИ ПРО ІГРАШКУ»

Інструкція: «Ось твоя улюблена іграшка. Розкажи про неї якнайцікавіше.»

Критерії оцінювання:**2.1. Логічна структура опису**

- 1 бал: Безладна послідовність
- 2 бали: Часткова послідовність

3 бали: Основні елементи присутні

4 бали: Чітка логічна структура

5 балів: Детальна структурована розповідь

2.2. Використання різноманітних частин мови

1 бал: Тільки іменники

2 бали: Іменники + дієслова

3 бали: Різні частини мови

4 бали: Багате використання прикметників

5 балів: Творче використання всіх частин мови

2.3. Емоційна забарвленість

1 бал: Монотонний опис

2 бали: Незначна емоційність

3 бали: Помірна емоційність

4 бали: Виразна емоційна забарвленість

5 балів: Яскрава емоційна розповідь

ЗАВДАННЯ 3. «ПОЯСНИ ПРАВИЛО»

Інструкція: «Поясни, будь ласка, таке правило...»

Ситуації для пояснення:

1. «Чому не можна бити інших дітей?»
2. «Навіщо потрібно ділитися іграшками?»
3. «Як грати у гру 'Хованки'?»

Критерії оцінювання:

3.1. Логічність і послідовність

1 бал: Безладне пояснення

2 бали: Часткова послідовність

3 бали: Логічне пояснення з невеликими порушеннями

4 бали: Чітка послідовність

5 балів: Чітка структура з обґрунтуванням

3.2. Використання причинно-наслідкових зв'язків

1 бал: Відсутні зв'язки

2 бали: Окремі прості зв'язки

3 бали: Помірне використання

4 бали: Активне використання

5 балів: Складні причинно-наслідкові конструкції

ЗАВДАННЯ 4. «ВІДТВОРИ ДІАЛОГ»

Інструкція: «Давай розіграємо таку ситуацію...»

Ситуації:

1. Знайомство з новим другом
2. Покупка в магазині
3. Запит допомоги у дорослого

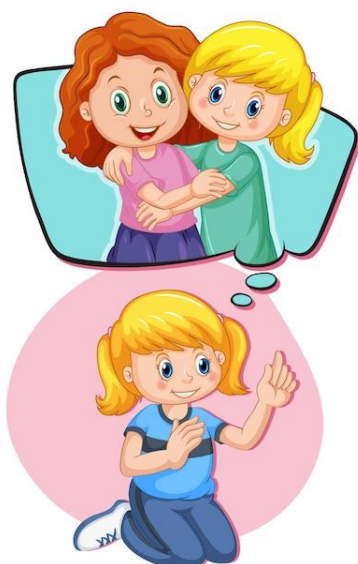
Критерії оцінювання:

4.1. Адекватність мовленнєвих засобів

- 1 бал: Неадекватний вибір засобів
- 2 бали: Частково адекватний вибір
- 3 бали: Загалом адекватний вибір
- 4 бали: Відповідний вибір засобів
- 5 балів: Оптимальний вибір для ситуації

4.2. Використання етикетних форм

- 1 бал: Відсутність етикетних форм
- 2 бали: Окремі етикетні форми
- 3 бали: Помірне використання
- 4 бали: Активне використання
- 5 балів: Вільне володіння етикетними нормами

ПРОТОКОЛ ДІАГНОСТИКИ

Ім'я дитини: _____

Вік: _____

Дата: _____ Дослідник: _____

Завдання та критерії	Бал	Коментар
1. Заверши речення		
1.1. Швидкість реагування	/5	
1.2. Граматична правильність	/5	
1.3. Лексичне багатство	/5	
2. Розкажи про іграшку		
2.1. Логічна структура	/5	
2.2. Частини мови	/5	

Завдання та критерії	Бал	Коментар
2.3. Емоційна забарвленість	/5	
3. Поясни правило		
3.1. Логічність	/5	
3.2. Причинно-наслідкові зв'язки	/5	
4. Відтвори діалог		
4.1. Адекватність засобів	/5	
4.2. Етикетні форми	/5	

Загальний бал: ____/50

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ:

Високий рівень готовності (40-50 балів). Дитина вільно володіє мовленнєвими засобами, здатна до логічного мислення та адекватної комунікації в різних ситуаціях.

Середній рівень готовності (25-39 балів). Дитина має базові комунікативні навички, але потребує подальшого розвитку в умовах організованої діяльності.

Низький рівень готовності (0-24 бали). Дитина має значні труднощі в комунікації, потребує індивідуальної корекційної роботи.

СПЕЦИФІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ:

Особливості вимови: _____

Темп мовлення: _____

Гучність голосу: _____

Невербальні прояви: _____

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Підпис дослідника: _____

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «У СВІТІ ДРУЖНЬОГО СПІЛКУВАННЯ»

Пояснювальна записка.

Актуальність програми зумовлена потребою цілеспрямованого формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку як ключової складової готовності до навчання у школі. Програма спрямована на подолання типових труднощів у спілкуванні: егоцентризму, невміння враховувати позицію партнера, низького рівня розвитку діалогічного мовлення та навичок конструктивного вирішення конфліктів.

Мета програми: цілісний розвиток комунікативної компетентності дітей 5-6 років шляхом цілеспрямованого формування вербальних та невербальних навичок спілкування в різноманітних видах ігрової діяльності.

Завдання програми:

1. Розвивати зв'язне мовлення (монологічне та діалогічне) через спеціально організовані ігрові ситуації.
2. Формувати вміння спільно будувати задум, розподіляти ролі та координувати дії під час гри.
3. Вдосконалювати навички невербальної комунікації (міміка, жести, інтонація).
4. Розвивати здатність розпізнавати та враховувати емоційні стани партнерів по спілкуванню.
5. Формувати навички конструктивного вирішення конфліктних ситуацій.
6. Розширювати активний словниковий запас, зокрема соціально-емоційну лексику.

Принципи реалізації програми:

Інтеграція різних видів діяльності (гра, спілкування, творчість)

Диференційований підхід до кожної дитини

Ситуаційність та природність комунікативних ситуацій

Підтримка ініціативи та творчої активності

Позитивне підкріплення комунікативних успіхів

Організаційні умови:

Заняття проводяться 3 рази на тиждень по 25-30 хвилин

Оптимальна кількість дітей у групі: 10-12 осіб

Необхідне обладнання: ігровий простір, ширма для театру, різноманітні костюми та атрибути, настільні ігри, матеріали для творчості

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1: «МИ – РАЗОМ!»

Загальна мета модуля: Формування умінь спільної діяльності, подолання егоцентризму, розвиток навичок кооперації та взаємодії.

Заняття 1.1: «Знайомство з країною Дружби»

1. Вправа «Ім'я з посмішкою»

Хід проведення: Діти сидять у колі. Вихователь тримає м'яч. Він пояснює: «Зараз ми будемо передавати цей м'яч і називати своє ім'я. Але називати ми його будемо по-різному! Ось так...». Вихователь передає м'яч одній дитині і каже: «Мене звати Анна, і я рада вас бачити!» з широкою посмішкою. Далі діти передають м'яч по колу. Кожна дитина називає своє ім'я та додає коротку фразу («Я веселий», «Я сильний», «Я добрий») з різною інтонацією (радісно, сумно, лякаючи, здивовано). Інші діти повторюють ім'я та інтонацію.

Матеріали: М'яч.

2. Гра «Вітрило дружби»

Хід проведення: На стіні чи на підлозі розміщується великий аркуш паперу (будуємо «вітрило»). Вихователь пропонує: «Щоб наше мандрування країною Дружби було успішним, нам потрібні правила. Давайте створимо свої правила доброго спілкування!». Вихователь задає навідні питання: «Що робити, якщо хочеш грати в іграшку, з якою вже грає друг?», «Які слова заспокоюють того, хто сумний?», «Як ми будемо вирішувати суперечки?». Діти пропонують варіанти. Найпростіші та найзрозуміліші правила (наприклад, «Говоримо ласкаво», «Допомагаємо один одному», «Вміємо ділитися», «Вибачаємося, якщо образили») разом із вихователем коротко записуються на «вітрилі» і малюються символічні малюнки-підказки.

Матеріали: Великий аркуш паперу, маркери, фломастери, кольорові наклейки.

Заняття 1.2: «Формуємо вміння домовлятися»

1. Кооперативна гра «Разом до скарбу»

Хід проведення: У групі розкладається «карта» з перешкодами (наприклад, «річка» – синій клаптик тканини, «болото» – подушки, «вузький місток» – намальована крейдою лінія). На іншому кінці – «скарб» (коробка з сюрпризом, наприклад, наліпками для всіх). Діти розподіляються на дві команди. Завдання: вся команда має подолати перешкоди разом, тримаючись за руки або передаючи один одному «чарівний ключ» (невелику іграшку). Якщо хтось один падає або відпускає руку, команда повертається на старт. Мета – допомогти один одному дістатися скарбу.

Матеріали: Синій клаптик тканини, подушки, крейда, коробка-«скарб», невелика іграшка («ключ»).

2. Вправа «Подарунок для друга»

Хід проведення: Діти розбиваються на пари. Кожна пара отримує один великий аркуш паперу на двох та спільний набір олівців/фарб. Завдання: створити один спільний малюнок-подарунок, не ділячи аркуш і не домовившись заздалегідь, що саме малювати. Діти мають спілкуватися,

пропонувати ідеї, приймати рішення та по черзі малювати. Після завершення кожна пара презентує свій спільний малюнок іншим.

Матеріали: Аркуші паперу формату А3, олівці, фарби, пензлі.

Заняття 1.3: «Розвиваємо довіру»

1. Гра «Сліпий та поводитир»

Хід проведення: Діти розбиваються на пари. Одна дитина в парі – «сліпий» (їй зав'язують очі), інша – «поводир». Завдання «поводиря» – провести свого напарника через «перешкодний курс» (розставлені стільці, м'які кубики), використовуючи лише словесні вказівки («Зроби два кроки вперед», «Обійди перешкоду зліва», «Зупинися»). Потім діти міняються ролями. Після гри обговорюють: «Як почувався, коли був сліпим? Чи було страшно? Чи були вказівки поводитиря зрозумілими?».

Матеріали: Пов'язки на очі, предмети для створення простої смуги перешкод.

2. Вправа «Павутинка дружби»

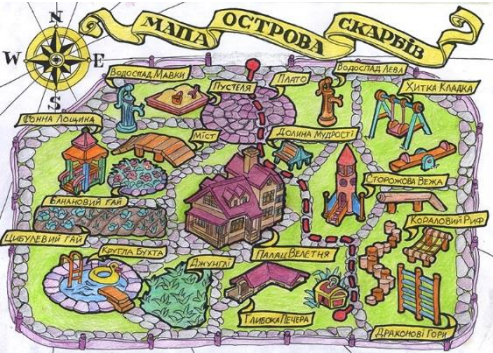
Хід проведення: Діти сидять у колі. Вихователь тримає клубок яскравих ниток. Він починає: «Мені подобається в нашій групі, що ми дружні. Ось моя ниточка дружби для всіх вас». Він тримає кінець нитки та перекидає клубок будь-якій дитині. Та дитина, що отримала клубок, називає ім'я того, хто їй кинув, і говорить йому добре побажання або комплімент («Дякую, Сашко, що ти завжди допомагаєш мені вбиратися», «Марічко, мені подобається твоя посмішка»). Потім вона, тримаючи нитку, перекидає клубок наступній дитині. В результаті утворюється красива «павутинка», що зв'язує всіх дітей. Вихователь підбиває підсумок: «Подивіться, яка міцна павутинка у нас вийшла! Так само міцно ми тепер зв'язані дружбою та добрими словами».

Матеріали: Клубок яскравих ниток або мотузки.

1: «Знайомство з країною Дружби»

Мета: Створити мотивацію до спільної діяльності, ознайомити з правилами доброго спілкування.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
1.1	Створити позитивну атмосферу в групі	Вправа «Ім'я з посмішкою»: діти передають м'яч, називають своє ім'я з різною інтонацією Гра «Вітрило дружби»: спільне створення плаката з правилами доброго спілкування	Встановлення контакту, вербальне та невербальне спілкування

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
			
1.2	Формувати уміння домовлятися	Кооперативна гра «Разом до скарбу»: команда має спільно подолати перешкоди Вправа «Подарунок для друга»: створення парних малюнків 	Спільне планування дій, узгодження задумів
1.3	Розвивати довіру в групі	Гра «Сліпий та поводитир»: робота в парах з зав'язаними очима Вправа «Павутинка дружби»: передавання клубка ниток з добрими побажаннями	Взаємодовіра, точність словесних вказівок

Заняття 2.1: «Формуємо вміння спільно будувати»

Мета заняття: Формувати уміння спільно будувати, розподіляти обов'язки та узгоджувати задуми.

1. Спільне конструювання «Місто майбутнього»

Хід проведення:

1. Створення легенди (мотивація):

Вихователь збирає дітей на килимі і розповідає: «Уявимо, що нам дали велику пусту ділянку землі та попросили побудувати місто майбутнього – найкраще місто на світі для дітей! Що має бути в нашому місті?»

Діти висловлюють ідеї: будинки, школи, лікарні, парки з гойдалками, зоопарк, космодром, цукеркова фабрика тощо. Вихователь записує або замальовує ідеї на фліп-чарті.

2. Планування та розподіл обов'язків:

Вихователь: «Ми не зможемо все збудувати одразу. Давайте розподілимо роботу. Хто хоче будувати будинки? Хто буде відповідати за парк? А хто за дивовижний космодром?»

Діти самостійно розподіляються на підгрупи за інтересами («архітектори», «будівельники парків», «творці космодрому»). Вихователь допомагає, якщо виникають суперечки, спрямовуючи їх на конструктивний діалог («Ви обидва хочете будувати зоопарк? Може, один буде будувати вольєр для слонів, а інший – озеро для пеліканів?»).

3. Процес будівництва:

Кожна підгрупа отримує свій майданчик (столик або частину килима) і матеріали для будівництва (різні види конструкторів, коробки, природні матеріали).

Під час будівництва вихователь спостерігає та стимулює спілкування всередині груп: «Яку висоту матиме ваша вежа?», «Як ви з'єднаєте ці дві будівлі?», «Вашому парку потрібні доріжки? Домовтесь, хто їх буде будувати».

Матеріали: Різноманітні конструктори (дерев'яні, пластмасові, LEGO), коробки різного розміру, папір, клей, скотч, олівці, природні матеріали (шишки, гілочки), фліп-чарт для плану.

Комунікативні навички: Узгодження дій, аргументація своєї позиції, колективне прийняття рішень, розподіл обов'язків.

2. Гра «Архітектори»

Хід проведення:

Після того як підгрупи сформувалися, вихователь пропонує їм стати «архітекторами».

Кожна група отримує великий аркуш паперу та олівці. Їхнє завдання – накреслити попередній проєкт своєї будівлі/зони.

Діти мають обговорити та намалювати: скільки поверхів буде, де будуть вікна, що знаходитиметься всередині, який колір вони хочуть використати.

Потім кожна група представляє свій проєкт усій групі, пояснюючи, чому саме такий варіант вони обрали. Інші діти можуть задавати запитання або вносити корисні пропозиції.

Матеріали: Великі аркуші паперу, олівці, фломастери.

Комунікативні навички: Обговорення, аргументація свого вибору, публічне виступлення, вміння слухати та приймати критику.

Заняття 2.2: «Розвиваємо партнерську взаємодію»

Мета заняття: Розвивати партнерську взаємодію та вміння точно формулювати думки.

1. Гра «Міст дружби»

Хід проведення:

1. **Постановка проблеми:** Діти розбиваються на пари. Вихователь показує двом парам два столи, розташовані на відстані 40-50 см один від одного. «Уявимо, що це – два береги річки. Ваше завдання – побудувати між ними міст. Але є правила: міст повинен бути довшим за цей листок паперу (показує) і витримувати цю маленьку машинку (або фігурку)».

2. **Процес будівництва:** Кожна пара отримує однаковий набір матеріалів (наприклад, 10 деталей конструктора LEGO або дерев'яних кубиків). Будівництво починається одночасно.

3. **Акцент на спілкуванні:** Вихователь наголошує, що ключ до успіху – це постійна домовленість. «Ви повинні домовлятися про кожну деталь: з якого боку почати, яку деталь взяти наступною, як з'єднати ваші половинки мосту в центрі».

4. **Підбиття підсумків:** Після завершення пари демонструють свої мости. Вихователь та інші діти оцінюють не лише результат, але й процес: «Чи вдалося цій парі діяти злагоджено? Чи вони спілкувалися під час роботи?».

Матеріали: Два столи, однакові набори конструктора для кожної пари (дерев'яні кубики, LEGO), маленькі машинки або фігурки для тестування міцності.

Комунікативні навички: Партнерська взаємодія, точність формулювань («Поклади, будь ласка, червону деталь зліва»), здатність слухати партнера, спільне досягнення мети.

2. Вправа «Мій внесок у спільну справу»

Хід проведення:

Після завершення будівництва «Міста майбутнього» (або на етапі його завершення) вихователь збирає дітей для обговорення.

Кожна дитина по черзі розповідає про свій внесок у спільну справу. Важливо наголосити, що важливий не лише масштаб, але й деталі.

Приклади формулювань від дитини: «Я будував стіну цього будинку», «Я придумав і зробив дерев'яні гойдалки для парку», «Я допоміг Олені тримати деталь, коли вона її прикріплювала», «Я приніс коробку, з якої ми зробили дах».

Вихователь підкреслює значення кожної ролі: «Без міцної стіни будинок би впав, а без гойдалок парк був би не таким веселим».

Матеріали: Готові споруди міста.

Комунікативні навички: Вміння чітко та точно формулювати свої дії, усвідомлення власної значимості в колективній роботі, повага до внеску інших.

Заняття 2.3: «Вчимо оцінювати спільний результат»

Мета заняття: Вчити оцінювати спільний результат та презентувати його.

1. Рефлексія «Що в нас вийшло»

Хід проведення:

1. Вихователь разом з дітьми оглядає готове «Місто майбутнього».

2. Проводиться бесіда за питаннями:

«Що в нашому місті вийшло найкраще?»

«Чи все вдалося реалізувати так, як ми хотіли?»

«З якими труднощами ми зіткнулися під час будівництва? Як ми їх подолали?»

«Чи легко було домовлятися? Що нам допомагало?»

«Як би ми могли покращити наше місто, якби мали більше часу/матеріалів?»

3. Важливо, щоб висловлювалися діти з різних підгруп, щоб оцінка була об'єктивною.

Матеріали: Готове «Місто майбутнього».

Комунікативні навички: Оцінка спільної роботи, критичне мислення, вміння висловлювати думку та аргументувати її.

2. Гра «Екскурсоводи»

Хід проведення:

1. Вихователь пропонує дітям перетворитися на екскурсоводів для гостей (це можуть бути ляльки, інші вихователі або, за бажанням, діти з іншої групи).

2. Кожна підгрупа обирає одного або двох «екскурсоводів», які будуть представляти їхню частину міста.

3. «Екскурсоводи» проводять екскурсію: називають свою будівлю/зону, розповідають, для чого вона призначена, які у неї є особливості, демонструють її.

○ **Приклад:** «Ласкаво просимо до нашого Парку Відпочинку Майбутнього! Ось тут – гойдалки, які самі розгойдуються. А це – дерево, на якому ростуть цукерки. Ми його спеціально спроектували для дітей».

4. Інші діти виступають в ролі уважних слухачів і можуть задавати запитання «екскурсоводам».

Матеріали: Готове «Місто майбутнього», можливі атрибути для екскурсоводів (наприклад, указка або бейджик).

Комунікативні навички: Публічне висловлювання, побудова зв'язного монологу, вміння відповідати на запитання, впевнена поведінка перед аудиторією.

2: «Будівники міста»

Мета: Розвинути навички спільного конструювання, вміння розподіляти обов'язки.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
2.1	Формувати вміння спільно будувати	Спільне конструювання «Місто майбутнього»: розподіл обов'язків, узгодження задумів Гра «Архітектори»: обговорення проєкту будівлі	Узгодження дій, аргументація своєї позиції
2.2	Розвивати партнерську взаємодію	Гра «Міст дружби»: діти парами будують міст з конструктора, домовляючись про кожну деталь Вправа «Мій внесок у спільну справу»: опис своєї ролі у проєкті	Партнерська взаємодія, точність формулювань

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
2.3	Вчити оцінювати спільний результат	Рефлексія «Що в нас вийшло»: обговорення готового «міста» Гра «Екскурсоводи»: презентація своїх будівель іншим 	Оцінка спільної роботи, публічне висловлювання

3: «Подорож до країни Ігор»

Мета: Закріпити навички кооперації через настільні ігри, розвинути вміння чекати свою чергу.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
3.1	Формувати вміння дотримуватися правил	Настільні кооперативні ігри «Халеп Гришка»: акцент на спільному вирішенні завдань Гра «Чарівне кільце»: передавання кільця з добрими побажаннями	Дотримання черговості, підтримка партнерів
3.2	Розвивати терпіння та чекати чергу	Гра «Дракончик Елмо»: спільна гра з чіткими правилами черговості Вправа «Мовне коло»: послідовне висловлювання думок на задану тему	Контроль імпульсивності, активне слухання
3.3	Вдосконалювати невербальне спілкування	Вправа «Подаруй посмішку»: розвиток невербального контакту	Невербальна комунікація, розуміння мови тіла

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
		Гра «Без слів»: виконання завдань лише жестами 	

Заняття 4.1: «Підводимо підсумки модуля»

Мета заняття: Підвести підсумки модуля, комплексно застосувати набуті навички співпраці.

1. Ігровий марафон

Хід проведення:

1. **Організація:** Вихователь оголошує дітям, що сьогодні їх чекає великий Ігровий Марафон, де вони зможуть показати, якими дружними та вмілими вони стали. Група ділиться на 2-3 команди з рівною кількістю учасників. Кожна команда обирає собі назву та веселый девіз.

2. **Станції марафону:** Команди по черзі проходять через серію станцій-ігор, які повторюють основні вправи з модуля. На кожній станції їх зустрічає вихователь або помічник із необхідним інвентарем.

Станція «Міцний міст»: Команда отримує завдання швидко та злагоджено побудувати міст між двома стільцями з конструктора.

Станція «Сліпий колектив»: Всій команді, крім одного «провідника», зав'язують очі. «Провідник» словесними командами має провести команду через смугу з невеликих перешкод (м'які кубики, подушки).

Станція «Завдання без слів»: Команда має виконати просте завдання (наприклад, побудувати піраміду з чашок) без жодних слів, використовуючи лише жести та міміку.

3. **Підсумки марафону:** На кожній станції команда отримує не бали, а частину пазла або ключове слово. Після проходження всіх станцій команда складає пазл (наприклад, зображення скарбу) або фразу (наприклад, «Разом ми – сила!»). Усі команди, які впоралися, оголошуються переможцями.

Матеріали: Емблеми для команд, конструктори, пов'язки на очі, м'які перешкоди, чашки, пазли або картки з ключовими словами для кожної команди.

Комунікативні навички: Комплексне застосування навичок співпраці, швидке узгодження дій, невербальна комунікація, лідерство, виконання інструкцій.

2. Створення «Альбому наших перемог»

Хід проведення:

1. Після марафону діти разом з вихователем створюють спільний альбом. Для цього підготовлений великий альбом або кольорові аркуші паперу, які потім зшиваються.
2. Вихователь пропонує дітям згадати та намалювати або описати найяскравіші моменти з усього модуля: «Яку гру вам найбільше подобалося?», «Коли ви відчули, що разом можете зробити щось дивовижне?», «Який ваш найбільший успіх у командній роботі?».
3. Діти малюють, роблять колажі з готових фотографій (якщо такі є), пишуть (або диктують вихователю) короткі описи до своїх малюнків.
4. Альбом залишається в групі, і діти можуть у будь-який час переглядати його та згадувати позитивні емоції від спільної діяльності.

Матеріали: Великий альбом або аркуші паперу, кольорові олівці, фломастери, фотографії з занять (за наявності), клей, наклейки.

Комунікативні навички: Спільне планування, вміння висловлювати свої враження, аргументація свого вибору («Мені сподобалася ця гра, тому що...»), підтримка позитивної атмосфери.

Заняття 4.2: «Вчимося підтримувати інших»

Мета заняття: Формувати вміння підтримувати інших, висловлювати подяку та робити компліменти.

1. Гра «Дякуй, що ти поруч»

Хід проведення:

1. Діти стоять у колі. Вихователь пояснює: «Зараз ми будемо передавати цю символічну кульку подяки (або серце) і говорити слова подяки тому, хто стоїть поруч. Але подяку можна виразити не лише словами!».
2. Перший учасник повертається до сусіда праворуч, дивиться йому в очі і каже: «Дякую, [ім'я], що ти поруч!» – і додає невербальну дію: міцно обіймає, подає руку, дає високо п'яту, б'є по долонях, кладе руку на плече і посміхається.
3. Далі кульок передається по колу, і кожна дитина звертається до свого сусіда з подякою та вибраним жестом. Вихователь заохочує використовувати різні варіанти.

Матеріали: Символічний предмет (м'яка іграшка, серце з тканини, красивий камінь).

Комунікативні навички: Вербальне та невербальне висловлення подяки, встановлення позитивного контакту, зорово-емоційний контакт.

2. Вправа «Комплімент для кожного»

Хід проведення:

1. Вихователь пропонує зіграти в гру, яка підніме настрій кожному. Діти сідають у коло.
2. Береться клубок ниток. Перший учасник (наприклад, вихователь) тримає кінець нитки і, звертаючись до будь-якої дитини в колі, робить їй

щирий комплімент. Важливо, щоб комплімент стосувався внутрішніх якостей або вчинків, а не лише зовнішності. Наприклад: «Мені подобається, який ти уважний, ти завжди помічаєш, кому потрібна допомога», або «Ти дуже креативний, у тебе завжди виникають цікаві ідеї для ігор».

3. Дитина, яка отримала комплімент, бере нитку, а клубок передає далі, зробивши свій комплімент наступній дитині. Так продовжується, поки всі діти не опиняться «вплетеними» у павутинку добрих слів.

4. У кінці вихователь підбиває підсумки, звертаючи увагу на міцну «павутинку дружби», яку вони створили разом.

Матеріали: Клубок яскравих ниток.

Комунікативні навички: Вміння бачити позитивні якості в інших, формулювання компліментів, підтримка однолітків, створення атмосфери взаємоповаги.

Заняття 4.3: «Закріплюємо позитивний досвід»

Мета заняття: Закріпити позитивний досвід співпраці, проаналізувати зміни у спілкуванні.

1. Святкова гра «Найдружніша команда»

Хід проведення:

1. Це фінальна творча гра. Команди (ті самі, що були на марафоні) отримують останнє завдання: створити та презентувати «Танець дружби» або «Веселу кричалку про дружбу».

2. На підготовку дається 10-15 хвилин. Команди мають самостійно придумати прості рухи для танцю та слова для кричалки, розподілити, хто що буде робити.

3. Презентація проходить у святковій атмосфері. Кожна команда по черзі виступає зі своїм номером. Інші команди – це вдячні глядачі, які оплесками підтримують виступи.

4. Журі не буває. Вихователь наголошує, що переможцями є всі, адже вони разом створили такий веселий святочний захід.

Матеріали: Музичний супровід, простір для танців, елементи костюмів (стрічки, гольфи, кольорові шарфики).

Комунікативні навички: Творча співпраця, пошук компромісів, координація дій, публічне виступлення, підтримка та схвалення інших.

2. Рефлексія «Чому ми стали дружнішими»

Хід проведення:

1. Після веселощів діти сідають у коло для спокійної розмови. Вихователь пропонує їм подумати та відверто відповісти на питання:

«Що ми робили протягом цього часу, щоб стати дружнішими?»

«Як тепер вирішуються суперечки в нашій групі?»

«Чи легше зараз просити про допомогу та допомагати самому?»

«Які «секретні» слова чи дії допомагають нам домовлятися?»

«Яким ти був на початку, і яким став зараз? Що тобі в собі подобається більше?»

2. Вихователь вислуховує всіх бажаючих, підкреслюючи позитивну динаміку. Він може нагадати конкретні ситуації з занять, які ілюструють зростання дітей.

3. Закінчується рефлексія ритуалом, наприклад, всі беруться за руки і хором виголошують своє командне дівіз, або здійснюють «груповий обійми» (обережно і з дозволу дітей).

Матеріали: Не потрібно.

Комунікативні навички: Аналіз власного комунікативного досвіду, саморефлексія, вміння формулювати свої почуття та спостереження, усвідомлення власного зростання.

4: «Свято спільної гри»

Мета: Закріпити навички, отримані в модулі, створити ситуацію успіху.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
4.1	Підвести підсумки модуля	Ігровий марафон: послідовність кооперативних ігор Створення «Альбому наших перемог»: фіксація успішних моментів спільної діяльності	Комплексне застосування навичок співпраці
4.2	Формувати вміння підтримувати інших	Гра «Дякуй, що ти поруч»: вербальне та невербальне висловлення подяки партнерам Вправа «Комплімент для кожного»: знаходження позитивних якостей у кожного члена групи	Висловлення подяки, підтримка однолітків
4.3	Закріпити позитивний досвід співпраці	Святкова гра «Найдружніша команда»: виконання творчих завдань у групах Рефлексія «Чому ми стали дружнішими»: обговорення змін у групі	Аналіз власного комунікативного досвіду

МОДУЛЬ 2: «СВІТ ЕМОЦІЙ ТА СЛІВ»

Загальна мета модуля: Розвиток здатності розуміти емоції свої та інших, розширення емоційної лексики.

Заняття 5.1: «Розширюємо знання про емоції»

Мета заняття: Розширити знання про емоції, активізувати словниковий запас для їх назви.

1. Бесіда «Які бувають емоції»

Хід проведення:

1. **Створення мотивації:** Вихователь показує дітям красиву скриньку або коробку («Крамницю настроїв»). «Сьогодні ми з вами заглянемо в цю дивовижну крамницю. А продають тут не цукерки, а... настрої та емоції! Давайте розглянемо, що тут є».

2. **Знайомство з емоціями:** Вихователь по черзі дістає з коробки картки-емоції (або показує на плакаті) з зображенням обличчя, що відображає базову емоцію: **радість, сум, злість, страх, здивування, спокій**.

Для кожної емоції він дає назву та опис:

«**Це – РАДІСТЬ!** Коли ми радіємо, ми посміхаємося, очі сяють, хочеться сміятися і стрибати. Хто з вас сьогодні відчував радість?»

«**А це – СУМ.** Коли сумно, куточки губ опускаються, очі стають похмурими, хочеться помовчати. Що може вас засмутити?»

(Аналогічно розглядаються інші емоції).

3. **«Продаж емоцій»:** Вихователь пропонує дітям «купити» собі емоцію, розповівши, коли вони її відчували. «Хто хоче купити собі трохи радості? Розкажи, через що ти радієш?»

Матеріали: Красива коробка («Крамниця настроїв»), набір карток або плакат із зображенням базових емоцій (чіткі, зрозумілі ілюстрації обличчя).

Комунікативні навички: Названня емоцій, розширення словникового запасу, зв'язок емоції з власним досвідом, відповідь на питання.

2. Гра «Емоційний лототрон»**Хід проведення:**

1. **Підготовка:** Кожна дитина або пара дітей отримує велику картку-поле, розділену на 4-6 квадратів. У кожному квадраті – назва або символ однієї з базових емоцій.

2. **Хід гри:** Вихователь (або дитина) виступає в ролі ведучого. Він дістає з мішечка маленькі картки-фішки із зображенням обличчя із різними емоціями. Він показує картку групи.

3. **Завдання:** Діти повинні впізнати емоцію на картці-фішці і назвати її. Той, у кого на картці-полі є ця емоція, забирає фішку собі і закриває нею відповідний квадрат.

4. **Перемога:** Виграє той, хто першим закриє всі квадрати на своєму полі. Під час гри вихователь заохочує дітей не просто мовчки забирати картки, а коментувати: «Так, це злість, я закриваю злість!»

Матеріали: Набори для лото: великі картки-поля для кожної дитини/пари та маленькі картки-фішки з обличчями.

Комунікативні навички: Закріплення назв емоцій, розвиток зорового сприйняття, швидкість реакції, формулювання словами.

Заняття 5.2: «Вчимося розпізнавати емоції за невербальними ознаками»

Мета заняття: Вчити розпізнавати емоції за мімікою, жестами та інтонацією.

1. Вправа «Зеркало почуттів»**Хід проведення:**

1. **Інструктаж:** Діти розбиваються на пари і стоять один навпроти одного. Один у парі – «Людина», інший – її «Дзеркало». «Людина» показує емоцію за

допомогою міміки обличчя (без слів і звуків). «Дзеркало» має якнайточніше відтворити цю емоцію.

2. **Виконання:** Вихователь дає завдання «Людині» (шепотом або показуючи картку): «Покажи **радість** (смішний випадок)», «Покажи **здивування** (ніби ти побачив/ла велетенську бульбашку)», «Покажи **страх** (ніби ти побачив/ла павука)».

3. **Обмін ролями:** Після 2-3 емоцій діти міняються ролями.

4. **Рефлексія:** Після вправи обговорюють: «Яку емоцію було найлегше/найважче показувати? А відтворювати? Які частини обличчя найбільше рухаються, коли ми радіємо? А коли злимі?»

Матеріали: Картки з назвами або зображеннями емоцій для ведучого.

Комунікативні навички: «Зчитування» емоцій за мімікою, розвиток емоційної виразності, невербальна комунікація, контроль міміки.

2. Гра «Що відчуває герой?»

Хід проведення:

1. **Огляд матеріалу:** Вихователь показує дітям велику сюжетну картинку, де зображений ясний сюжет з персонажем, який переживає сильну емоцію (наприклад: хлопчик розбив вазу, дівчинка отримала подарунок, зайчик заблукав у лісі, лічєня грається з клубочком).

2. **Аналіз ситуації:** Вихователь задає навідні питання:

«Що відбувається на картинці?»

«Як почуває себе цей герой? Яка в нього емоція?»

«**Як ти дізнався/лася?** Що саме в обличчі/позі/жестах героя підказало тобі?» (Наприклад: «Він посміхається», «У нього сльози на очах», «Він зігнувся і сховав обличчя»).

«Як ти думаєш, чому він так почувається? Що стало причиною?»

3. **Розвиток сюжету:** Можна запитати: «Як ми можемо допомогти цьому героєві? Що можна сказати або зробити?»

Матеріали: Набір великих сюжетних картинок із зрозумілим емоційним контекстом.

Комунікативні навички: Аналіз емоційних станів за невербальними ознаками, побудова зв'язних відповідей («я дізнався, тому що...»), розвиток логічного мислення (встановлення причинно-наслідкових зв'язків), емпатія.

Заняття 5.3: «Розвиваємо здатність до емпатії»

Мета заняття: Розвивати здатність до емпатії (співпереживання), вміння підтримувати інших.

1. Гра «Радість-сум»

Хід проведення:

1. **Організація:** Діти сидять у колі. У центрі лежать дві коробочки: одна яскрава, з соняшком («Скринька радості»), інша – більш спокійного кольору, з хмаркою («Скринька сумних історій»).

2. **Обмін враженнями:** Вихователь пропонує дітям поділитися: «У кожного з нас бувають приємні та не дуже приємні події. Хто хоче покласти в «Скриньку радості» свою щасливу історію? А може, хтось хоче розповісти про невеселу подію, щоб нам стало легше, і ми могли підтримати один одного?»

3. **Правила:** Коли дитина розповідає сумну історію (наприклад, «У мене вчора впав і зламався велосипед»), інші діти можуть висловити співчуття: «Мені шкода, що так сталося», «Я розумію, тобі було сумно». Коли розповідають радісну історію – діти діляться радістю: «Як здорово!», «Я за тебе радий/рада!».

4. **Роль вихователя:** Вихователь стежить, щоб усі висловлювання були поважними, і сам демонструє зразки емпатії.

Матеріали: Дві декоративні коробочки («Скринька радості» та «Скринька сумних історій»).

Комунікативні навички: Розуміння почуттів інших, вербалізація власних переживань, вираз співчуття та радості за інших, активне слухання.

2. Вправа «Як допомогти другу»

Хід проведення:

1. **Мозковий штурм:** Вихователь описує ситуацію, в якій один з уявних героїв (або хтось із дітей) переживає негативну емоцію. Наприклад: «Уявимо, що Марічка дуже засмучена, тому що втратила свою улюблену наклейку», або «Андрійко розлютився, тому що його вежча з конструктора розвалилася».

2. **Пошук рішень:** Вихователь запитує: «Як ми можемо допомогти Марічці/Андрійкові? Що можна сказати? Що можна зробити?»

3. **Збір ідей:** Діти пропонують варіанти. Вихователь записує або замальовує всі ідеї, навіть найпростіші («Обійняти», «Сказати «Не журись»», «Допомогти знайти», «Запропонувати збудувати нову вежу разом», «Поділитися своєю наклейкою», «Просто посидіти поруч»).

4. **Висновок:** Вихователь підбиває підсумок: «Буває багато способів допомогти. Іноді достатньо просто бути поруч і показати, що ти не байдужий».

Матеріали: Фліп-чарт або дошка для запису ідей, маркери.

Комунікативні навички: Пошук способів підтримки, розвиток соціальної чутливості, генерація ідей, формулювання пропозицій щодо допомоги.

5: «Крамниця настроїв»

Мета: Ознайомити з базовими емоціями, навчити розпізнавати їх у себе та інших.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
5.1	Розширити знання про емоції	Бесіда «Які бувають емоції»: знайомство з базовими емоціями	Названня емоцій, розширення словникового запасу

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
		Гра «Емоційний лототрон»: розпізнавання емоцій за зображеннями 	
5.2	Вчити розпізнавати емоції за невербальним і ознаками	 Вправа «Зеркало почуттів»: відтворення емоцій за зразком партнера Гра «Що відчуває герой?»: аналіз емоцій персонажів на картинках	«Зчитування» емоцій за мімікою та жестами
5.3	Розвивати здатність до емпатії	Гра «Радість-сум»: обмін враженнями про приємні та неприємні ситуації Вправа «Як допомогти другу»: пошук способів підтримки	Розуміння почуттів інших, вираз співчуття

Заняття 6.1: «Вчимося підтримувати в скрутній ситуації»

Мета заняття: Формувати вміння підтримувати в скрутній ситуації, втішати та проявляти турботу.

1. Сюжетно-рольова гра «Лікарня»

Хід проведення:

1. Підготовка та мотивація:

Вихователь створює ігрове середовище: облаштовує «лікарню» з кабінетом лікаря (стіл, стілець, медичні інструменти – іграшкові), палатою (ліжечка для ляльок), реєстратурою.

Вихователь: «Сьогодні ми відкриваємо незвичайну лікарню. Тут лікують не лише горло та температуру, але й поганий настрій, сум та легкі обиди. Наш головний лікар – добрий Доктор Айболіт, який завжди знає, як підтримати!»

2. Розподіл та розігрування ролей:

Діти обирають ролі: **Лікар/Медсестра, Пацієнти** (їхні ляльки або інші діти), **Реєстратор, Водій швидкої допомоги**.

Акцент на спілкуванні: Вихователь наголошує, що головне завдання лікаря – не просто «послухати» або «зробити укол», а підтримати пацієнта.

Приклади діалогів:

Лікар (до пацієнта, який «зламав» ніжку): «Я розумію, тобі, мабуть, дуже боляче та страшно. Не хвилюйся, зараз ми все полагодимо. Ти такий сміливий!»

Медсестра (до «сумного» пацієнта): «Ти виглядаєш засмученим. Хочеш розповісти, що сталося? Іноді, коли розкажеш про свою проблему, відразу стає легше».

Водій швидкої допомоги: «Тримайся, друже, ми вже майже на місці! Все буде добре!»

3. **Роль вихователя:** Вихователь спостерігає за грою та при необхідності вступає в роль головного лікаря Айболіта, демонструючи зразки емпатійної поведінки.

Матеріали: Іграшкові медичні інструменти (фонендоскоп, шприци без голок, бінт, вата), халати та шапочки, ліжечка для ляльок, блокноти для рецептів, ручки, іграшкова «швидка допомога».

Комунікативні навички: Словесна підтримка, вміння втішати, використання підбадьорливих слів, демонстрація турботи через мову тіла (обережні дотики, вираз обличчя).

2. Гра «Лікар-пацієнт»

Хід проведення:

1. Діти розбиваються на пари. Одна дитина – «Лікар», інша – «Пацієнт».

2. «Пацієнт» розповідає про свою «хворобу» (це може бути реальний незначний випадок або уявна ситуація, наприклад: «У мене болить горло», «Я подряпав коліно», «Мене образили в садочку», «Я згубив свою улюблену машинку»).

3. Завдання «Лікаря» – вислухати, проявити співчуття та знайти слова підтримки. Він не ставить діагноз, а концентрується на емоційній підтримці.

4. **Приклади фраз для «Лікаря»:** «Це, мабуть, було неприємно», «Я розумію твій біль», «Ти молодець, що витримав», «Давай подумаємо, як ми можемо це вирішити разом?».

5. Після діалогу діти міняються ролями.

Матеріали: Не потрібні.

Комунікативні навички: Розвиток емпатії через розігрування ролей, активне слухання, вербалізація співчуття, вміння поставити себе на місце іншої людини.

Заняття 6.2: «Вчимося використовувати «лікувальні» слова»

Мета заняття: Вчити підбирати та використовувати слова, які мають позитивний емоційний вплив.

1. Вправа «Слово ліче»

Хід проведення:

1. Вихователь збирає дітей і розповідає: «Доктор Айболіт відкрив нам секрет: існують особливі слова, які можуть лікувати поганий настрій, як ліки. Давайте створимо нашу аптечку «лікувальних» слів!»
2. Вихователь показує «аптечку» (красиву коробочку) і починає заповнювати її «ліками»-словами. Він пише слово на паперці і кладе в коробку, коментуючи:
«Ось «ПОСМІШКА». Коли ми посміхаємося, настрої завжди стає кращим».
«А це «МОЛОДЕЦЬ». Коли хвалять, хочеться крилатими стати».
«Це слово «РАДІСТЬ». Воно як сонечко, зігріває зсередини».
3. Діти по черзі називають свої «лікувальні» слова (наприклад: «дружба», «обійми», «надія», «все буде добре», «я поруч», «ти не винен», «ми знайдемо вихід»). Вихователь допомагає їм сформулювати ідеї та записує кожне слово на новій паперці, кладучи в аптечку.
4. Аптечка залишається в групі, і діти можуть звертатися до неї, коли комусь із них потрібна «словесна підтримка».

Матеріали: Красива коробка («аптечка»), кольорові папірці, ручка або фломастер.

Комунікативні навички: Підбір емоційно забарвленої лексики, усвідомлення сили слова, розширення словникового запасу для вираження підтримки.

2. Рефлексія: «Як слова лікаря впливають на самопочуття пацієнта»

Хід проведення:

1. Після гри в «Лікарню» або вправу «Слово ліче» вихователь ініціює бесіду.
2. Він задає питання, спрямовані на аналіз власних відчуттів:
«Ти був пацієнтом. Як ти почував себе, коли лікар говорив тобі добрі, підбадьорливі слова?»
«А що відчував, коли лікар був суворим і не звертав на тебе уваги?»
«Ти був лікарем. Чи легко було знаходити потрібні слова для підтримки?»
«Які слова, на твою думку, допомагають найкраще?»
3. Вихователь підводить дітей до висновку: «Лагідна інтонація та добрі слова – це справжнє ліки. Вони можуть зменшити біль, заспокоїти і повернути посмішку».

Матеріали: Не потрібні.

Комунікативні навички: Аналіз комунікативного впливу, саморефлексія, усвідомлення зв'язку між словами та емоціями.

Заняття 6.3: «Розвиваємо здатність до співпереживання»

Мета заняття: Розвивати здатність до співпереживання, вміння висловлювати співчуття та пропонувати емоційну підтримку.

1. Гра «Крапля доброти»

Хід проведення:

1. Діти сидять у колі. Вихователь показує зображення краплі води або красиву скляну краплю (символ).
2. Він пояснює: «Кожна добра справа, кожне слово підтримки – це як крапля доброти, яка потрапляє в озеро наших добрих справ. Давайте наповнимо наше озеро!»
3. Діти передають «краплю» по колу. Той, у кого вона опиняється, розповідає про невеликий випадок, коли він допоміг комусь або коли допомогли йому. Наприклад: «Я вчора підняв Олі олівець», «Мама мене втішила, коли я плакав», «Я поділився з Петриком печивом».
4. Вихователь заохочує дітей описувати не лише вчинок, але й емоції: «Як ти почував, коли допомагав?», «Що тобі сказали у відповідь?».

Матеріали: Символічна «крапля доброти» (блакитний камінець, скляна кулька, малюнок).

Комунікативні навички: Висловлення співчуття, усвідомлення власних добрих вчинків, розвиток емоційного інтелекту, мотивація до допомоги.

2. Вправа «Рецепт доброго настрою»

Хід проведення:

1. Вихователь роздає дітям маленькі листочки паперу, оформлені як бланки рецептів («Рецепт від Доктора Айболіта»).
2. Він пропонує: «Наші пацієнти одужали, але щоб настрій завжди був гарним, потрібна профілактика. Давайте випишемо кожному рецепт доброго настрою!»
3. Діти можуть створювати рецепти для конкретного друга в групі, для вихователя або для загального використання.

4. Структура рецепта:

Ліки: 3 посмішки на день.

Замість мікстури: 5 обіймів з мамою.

Процедури: прогулянка на свіжому повітрі, гра з другом. **Рекомендації:** дивитися на веселку, слухати пісні.

5. Діти «виписують» рецепти, можуть їх малювати. Потім вони можуть обмінятися своїми рецептами або скласти їх у «Картотеку доброго настрою» групи.

Матеріали: Заздалегідь підготовлені бланки «Рецептів», олівці, фломастери.

Комунікативні навички: Емоційна підтримка, творче мислення, узагальнення знань про те, що приносить радість, формулювання побажань у креативній формі.

6: «У лікарні доброго доктора Айболіта»

Мета: Розвинути здатність до співпереживання через сюжетно-рольову гру.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
6.1	Формувати вміння підтримувати в скрутній ситуації	Сюжетно-рольова гра «Лікарня»: акцент на емоційну підтримку «хворих»	Словесна підтримка, вміння втішати

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
		Гра «Лікар-пацієнт»: розвиток емпатії через розігрування ролей	
6.2	Вчити використовувати «лікувальні» слова	Вправа «Слово ліче»: підбір слів, які можуть поліпшити настрій Рефлексія: обговорення, як слова лікаря впливають на самопочуття пацієнта	Підбір емоційно забарвленої лексики
6.3	Розвивати здатність до співпереживання	Гра «Крапля доброти»: розповіді про випадки допомоги іншим Вправа «Рецепт доброго настрою»: створення «рецептів» для поліпшення настрою	Висловлення співчуття, емоційна підтримка

Заняття 7.1: «Розвиваємо виразність мовлення»

Мета заняття: Розвивати інтонаційну виразність мовлення, вчити контролювати силу та тембр голосу.

1. Ігри-драматизації за казкою «Теремок»

Хід проведення:

1. **Підготовка:** Вихователь разом з дітьми згадує казку «Теремок». Потім пропонує розіграти її, але не як звичайну виставу, а з акцентом на емоції.

2. **Розподіл ролей із «настроєм»:** Кожному персонажу присвоюється певна емоція, яку він має демонструвати протягом усієї гри.

Мушка-гудьба – надзвичайно радісна (говорить високим, дзвінким, схвильованим голосом). **Комар-пискун** – зажертий і сердитий (говорить низьким, врчливим голосом, бурчить).

Мишка-норушка – боязка (говорить тихо, тремтячи, несміливо).

Жаба-квакушка – сумна (говорить повільно, з сумною інтонацією).

Заєць-упередень – здивований (говорить з переливами в голосі, з подивом).

Лисичка-сестричка – хитра (говорить потихеньку, заманливо, обвідно).

Вовк-зубами клац – гордий і величний (говорить гучно, упевнено, повільно).

3. **Процес гри:** Діти розігрують казку, звертаючи увагу не лише на слова, але й на те, як вони їх вимовляють. Вихователь може бути оповідачем і допомагати дітям утримувати емоційний стан.

4. Обговорення: Після вистави обговорюють, яку емоцію було найцікавіше/найважче зіграти і як зміна інтонації змінила сприйняття персонажа.

Матеріали: Елементи костюмів або маски для персонажів казки (необов'язково, але бажано), картки-підказки з емоціями для кожного персонажа.

Комунікативні навички: Інтонаційна виразність, контроль голосу (сила, висота, темп), вміння вжитися в роль, розвиток уяви.

2. Вправа «Сказати фразу як...»

Хід проведення:

1. Вихователь записує на дошці або аркуші просту нейтральну фразу, наприклад: «Зараз піде дощ» або «Я йду додому».
2. Діти по черзі витягують картку з назвою емоції (радість, злість, страх, здивування, сум, нудьга, збудження).
3. Завдання дитини – вимовити цю одну й ту саму фразу з тією емоцією, яка вказана на картці, використовуючи лише інтонацію, міміку та жести.
4. Інші діти відгадують, яку емоцію зображав виконавець. Важливо звертати увагу саме на мову тіла та голос.
5. **Ускладнення:** Можна запропонувати вимовити фразу так, ніби ти «великий ведмідь» (голос низький, грізний) або «маленька мишка» (голос тоненький, дзвінкий).

Матеріали: Набір карток із назвами емоцій, дошка або аркуш із написаною фразою.

Комунікативні навички: Контроль голосу, розрізнення та передача емоційних відтінків через інтонацію, розвиток слухового сприйняття.

Заняття 7.2: «Вчимося передавати емоції через жест та міміку»

Мета заняття: Вчити передавати емоції за допомогою міміки обличчя та жестів, розвивати контроль над мовою тіла.

1. Гра «Вгадай емоцію»

Хід проведення:

1. Діти сідають у коло. Одна дитина (перший виконавець) виходить у центр або відвертається.
2. Вихователь показує іншим дітям картку із зображенням або назвою емоції (наприклад, здивування).
3. Завдання виконавця – повернутися до гурту і, **не використовуючи слів і звуків**, лише за допомогою міміки та жестів, зобразити цю емоцію.
4. Інші діти намагаються вгадати, що це за емоція.
5. Той, хто вгадав, стає наступним виконавцем. Якщо вгадати важко, виконавець може додати характерні жести (наприклад, для страху – уявити, що ти щось побачив і відступаєш; для радості – підстрибнути і помахати руками).

Матеріали: Набір карток із зображенням або назвами емоцій.

Комунікативні навички: Виразність міміки та жестів, «зчитування» невербальних сигналів, контроль мови тіла, розвиток уваги.

2. Вправа «Емоційний скульптор»

Хід проведення:

1. Діти розбиваються на пари. Один у парі – «Скульптор», інший – «Глина».
2. «Скульптор» отримує секретне завдання (наприклад, «зліпи» з партнера **злого воїна** або **радісного клоуна**).
3. Завдання «Скульптора» – «ліпити» обличчя та позу партнера, акуратно руками показуючи, яку брову підняти, як скласти губи, куди дивитися, як поставити руки. «Глина» повинна бути слухняною та дозволяти «ліпити» себе.
4. Коли «скульптура» готова, інші пари намагаються вгадати, яку емоцію або образ зліпив скульптор.
5. Після цього діти в парі міняються ролями.

Матеріали: Картки із завданнями для «Скульпторів» (зліпи: сумного лісника, здивованого мандрівника, страшного монстра, щасливу принцесу).

Комунікативні навички: Контроль мови тіла, розуміння зв'язку між м'язовими напруженням обличчя/пози та емоцією, тактильна комунікація, довіра партнеру.

Заняття 7.3: «Закріплюємо навички емоційної виразності»

Мета заняття: Закріпити навички емоційної виразності в публічних виступах, вчити давати та приймати зворотний зв'язок.

1. Гра «Театр одного актора»**Хід проведення:**

1. Вихователь готує невеликі картки із простими ситуаціями, що містять явний емоційний підтекст. Наприклад:
«Ти знайшов на підлозі 100 гривень».
«Твоя улюблена чашка розбилася».
«Тобі подарували цуценя».
«Ти побачив/ла величезного павука на стіні».
2. Діти по черзі витягують картку. Вихователь зачитує ситуацію вголос для всієї групи.
3. Завдання дитини-«актора» – без слів, використовуючи лише міміку, жести та звуки (ой! ах! ура!), розіграти свою реакцію на цю ситуацію так, щоб глядачі зрозуміли, що сталося і які емоції переживає актор.
4. Виступ кожного «актора» супроводжується оплесками.

Матеріали: Картки із описами емоційних ситуацій.

Комунікативні навички: Публічне вираження емоцій, комплексне використання міміки, жестів та інтонації (вигуків), впевненість у собі, концентрація уваги.

2. Вправа «Аплодисменти»**Хід проведення:**

1. Після виступів у «Театрі одного актора» або будь-якої іншої презентації вихователь ініціює цю вправу.
2. Він пояснює правило: «Зараз ми будемо давати кожному актору не просто оплески, а особливі аплодисменти – ми скажемо, що саме нам сподобалося в його виступі».

3. Вихователь дає зразок зворотного зв'язку, використовуючи формулу «Я помітив/ла, що...» або «Мені дуже сподобалося, як ти...»:

«Мені сподобалося, як ти так реально злякався павука!»

«Я помітив, як ти використав усі свої тіло, щоб показати радість!»

«Твоя посмішка була такою щирою!»

4. Діти по черзі діляться своїми позитивними спостереженнями про виступи однолітків. Вихователь стежить, щоб відгуки були конкретними, добрими і стосувалися виступу, а не особистості.

Матеріали: Не потрібні.

Комунікативні навички: Приймання та давання зворотного зв'язку, вміння хвалити та підтримувати, формулювання конструктивних коментарів, створення безпечної підтримуючої атмосфери.

7: «Театр емоцій»

Мета: Вдосконалити виразність мовлення через ігри-драматизації.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
7.1	Розвивати виразність мовлення	Ігри-драматизації за казками «Теремок»: виразність міміки, жестикуляції, інтонації Вправа «Сказати фразу як...»: передавання різного емоційного стану через одну фразу	Інтонаційна виразність, контроль голосу
7.2	Вчити передавати емоції через жест та міміку	Гра «Вгадай емоцію»: пантомімічне зображення емоцій Вправа «Емоційний скульптор»: «ліпка» емоцій на обличчі партнера 	Виразність міміки та жестів, контроль мови тіла

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
7.3	Закріпити навички емоційної виразності	Гра «Театр одного актора»: розігрування невеликих сценок з різними емоціями Вправа «Аплодисменти»: обмін позитивними відгуками про виступи	Публічне вираження емоцій, приймання зворотного зв'язку

Заняття 8.1: «Вчимося «зчитувати» емоційні стани»

Мета заняття: Формувати вміння «зчитувати» емоційні стани за невербальними ознаками та враховувати їх у спілкуванні.

1. Сюжетно-рольова гра «Кафе»

Хід проведення:

1. Підготовка та мотивація:

Вихователь разом з дітьми облаштовує «кафе»: столики, стільці, меню (книжечка або табличка з малюнками страв), барна стійка.

Оголошується: «Сьогодні ми відкриваємо незвичайне кафе «Смачні емоції». Наші офіціанти – справжні чарівники. Вони мають не просто прийняти замовлення, а вгадати, який настрій у відвідувача, і запропонувати йому страву, яка покращить його самопочуття!»

2. Розподіл ролей та інструктаж:

Ролі: Відвідувачі, Офіціанти, Бармен, Адміністратор.

Завдання для «Відвідувача»: Отримати картку з описом емоційного стану (наприклад: «ти сумний, тому що твій друг поїхав у відпустку», «ти дуже радий, бо отримав п'ятерку», «ти стомлений після прогулянки», «ти трохи злий через шум»). Не кажучи про це прямо, відвідувач має демонструвати цей стан мімікою, позою, жестами.

Завдання для «Офіціанта»: Підійти до відвідувача, привітатися і, спостерігаючи за ним, спробувати зрозуміти його настрій. Потім запропонувати страву з «меню емоцій»: «Раджу вам сьогодні «сонячний мус» від нудьги» або «Пропоную «прохолодний лімонад» для заспокоєння».

Меню емоцій: Може містити умовні страви: «Суп-посмішка» (від суму), «Енергетичний фруктовий коктейль» (від втоми), «М'ятне печиво «Заспокойся»» (від злості).

3. Хід гри: Діти розігрують ситуації замовлення в кафе. Вихователь спостерігає та допомагає, якщо виникають труднощі.

Матеріали: Облаштування для кафе, меню з малюнками страв, картки для «відвідувачів» із описом емоційного стану, блокноти для замовлень, офіціантські тарілки.

Комунікативні навички: Врахування емоційного стану співрозмовника, «зчитування» невербальних сигналів, емпатійне спілкування, вміння робити припущення та пропозиції.

2. Гра «Комплімент до десерту»

Хід проведення:

1. Ця гра стає продовженням відвідування кафе або проводиться окремо.
2. Вихователь пояснює: «У нашому кафе до кожного десерту подають особливий комплімент. Це так само смачно, як і торт!»
3. Діти сидять у колі (за «столиками»). Вибирається «кондитер», який буде «готувати» компліменти.
4. «Кондитер» підходить до одного з «відвідувачів» і робить йому щирий комплімент, який стосується його внутрішніх якостей або вчинків. Наприклад: «Ти дуже винахідливий, мені подобаються твої ідеї в іграх» або «Ти завжди дуже чемно поводишся, це приємно».
5. «Відвідувач» відповідає: «Дякую, мені дуже приємно! Цей комплімент смачний, як торт!».
6. Потім той, хто отримав комплімент, стає новим «кондитером».

Матеріали: Можливий символічний десерт (наприклад, лотосове печиво або фруктові шматочки).

Комунікативні навички: Вміння робити приємні слова (компліменти), розпізнавання позитивних якостей в інших, формування звички висловлювати повагу та схвалення.

Заняття 8.2: «Вчимося реагувати на емоції інших»

Мета заняття: Розвивати вміння адекватно реагувати на емоції інших людей, пропонувати підтримку.

1. Вправа «Як допомогти другу посміхнутися»**Хід проведення:**

1. Вихователь пропонує дітям стати «спеціалістами з поліпшення настрою».
2. Він описує кілька ситуацій, коли друг/подруга перебуває у негативному емоційному стані:
«Олена дуже сумна, тому що її улюблений мультфільм закінчився».
«Максим розлютився, тому що не може знайти свою машинку».
«Софія нудьгує, тому що всі друзі зайняті, і їй немає з ким грати».
3. Діти (індивідуально або в малих групах) обговорюють та пропонують різні способи допомоги. Вихователь записує всі ідеї на дошці або фліп-чарті.
4. **Приклади ідей:** «Запропонувати зліпити щось разом», «Обійняти і посидіти мовчки поруч», «Сказати: «Давай разом повчимося робити веселі рожиці!»», «Знайти машинку разом», «Запропонувати пограти в нову гру».
5. Вихователь підкреслює, що іноді найкраща допомога – це просто показати, що ти поруч і тобі не байдуже.

Матеріали: Фліп-чарт або дошка, маркер.

Комунікативні навички: Адекватна реакція на емоції інших, пошук конструктивних способів підтримки, розвиток соціальної чутливості, генерація ідей допомоги.

2. Гра «Емоційний барометр»**Хід проведення:**

1. На стіні чи на підлозі розміщується велика шкала – «емоційний барометр». Зліва – смуга із зображенням сльозинки та хмаринки («сумно»),

праворуч – смуга із сонечком та посмішкою («радісно»). Можна додати проміжні стани.

2. Вихователь пояснює: «Це наш барометр настрою. Зараз кожен із нас покаже, яке в нього сьогодні «погодне» самопочуття».

3. Діти по черзі підходять до барометра і розміщують свою іменну картку (або магнітик) на тому місці шкали, яке відповідає їхньому поточному настрою.

4. Після цього кожна дитина (якщо бажає) коротко пояснює свій вибір: «Я сьогодні радісний, тому що прийшла бабуся», «Я трохи сумний, бо на дворі дощ, і не можна погуляти».

5. Інші діти можуть реагувати на почуття однолітка словами підтримки: «Я радий за тебе!» або «Сподіваюся, твій настрій скоро покращиться!».

Матеріали: Велика шкала-«барометр», іменні картки або магнітики для кожної дитини.

Комунікативні навички: Оцінка та опис свого емоційного стану, вербалізація почуттів, поважна реакція на емоції інших, усвідомлення різноманітності емоційних станів.

Заняття 8.3: «Підводимо підсумки модуля»

Мета заняття: Узагальнити знання про емоції, провести саморефлексію набутих вмінь.

1. Створення «Книги наших емоцій»

Хід проведення:

1. Вихователь пропонує дітям створити спільну книгу, яка стане підсумком їхньої подорожі світом емоцій.

2. Кожна дитина (або група дітей) обирає одну з базових емоцій, з якою вони хочуть попрацювати.

3. На окремому аркуші паперу дитина:

Малює обличчя з цією емоцією.

Пише (або диктує вихователю) короткий опис: «Що це за емоція?», «Коли вона з'являється?», «Що допомагає, коли ти її відчуваєш?».

Малює ситуацію, в якій виникає ця емоція.

4. Усі аркуші зшиваються в одну велику книгу. На першій сторінці можна разом придумати назву та намалювати обкладинку.

5. Книга залишається в групі і стає цінним ресурсом, до якого діти можуть звертатися.

Матеріали: Аркуші паперу формату А4, олівці, фломастери, фарби, дырокол, красиві шнурки або кільця для зшивання.

Комунікативні навички: Узагальнення знань про емоції, творче самовираження, структурування інформації, зв'язок між образом, ситуацією та словесним описом.

2. Рефлексія «Я навчився розуміти...»

Хід проведення:

1. Вихователь збирає дітей у коло для фінальної бесіди.

2. Він пропонує кожному закінчити фразу: «Під час нашої подорожі світом емоцій я навчився/навчилася...»

3. Діти по черзі діляться своїми відкриттями. Вихователь допомагає їм, якщо потрібно, наводячими питаннями:

«Ти навчився/ла краще розуміти, що відчувають інші?»

«Ти дізнався/лася, як можна допомогти, коли друг сумний?»

«Ти тепер знаєш, як показати свою емоцію без слів?»

«Які «лікувальні» слова ти запам'ятав/ла?»

4. Вихователь підбиває підсумки, підкреслюючи, як важливо вміти розуміти свої та чужі емоції, і хвалить дітей за їхній ріст.

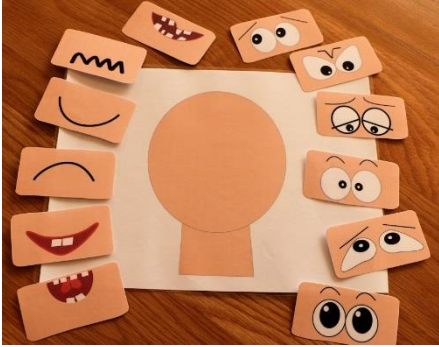
Матеріали: Можливий «камені успіху» – гладкі камінчики, які діти отримують як символ набутих знань.

Комунікативні навички: Саморефлексія, усвідомлення набутих вмінь, формування позитивної самооцінки, публічне висловлення своїх думок, підведення підсумків.

8: «Кафе «Смачні емоції»

Мета: Закріпити вміння розпізнавати та враховувати емоційні стани в спілкуванні.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
8.1	Формувати вміння «зчитувати» емоційні стани	Сюжетно-рольова гра «Кафе»: «офіціант» має зрозуміти бажання «відвідувача» Гра «Комплімент до десерту»: вміння робити приємні слова 	Враховання емоційного стану співрозмовника
8.2	Розвивати вміння реагувати на емоції інших	Вправа «Як допомогти другу посміхнутися»: пошук способів поліпшення настрою Гра «Емоційний барометр»: оцінка та опис свого емоційного стану	Адекватна реакція на емоції інших
8.3	Підвести підсумки модуля	Створення «Книги наших емоцій»: малювання та опис різних емоційних станів	Узагальнення знань про емоції, саморефлексія

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
		Рефлексія «Я навчився розуміти...»: обговорення набутих вмінь 	

МОДУЛЬ 3: «ВИРІШУЄМО РАЗОМ»

Загальна мета модуля: Формування навичок конструктивного діалогу, аргументації, вирішення конфліктів.

9: «Острів дивних ситуацій»

Мета: Навчити розпізнавати конфліктні ситуації та знаходити шляхи їх вирішення.

Заняття 9.1: «Вчимося ідентифікувати конфлікти»

Мета заняття: Навчити ідентифікувати конфлікти, визначати їх причини та вчити аргументувати свою позицію.

1. Аналіз ігрових конфліктних ситуацій

Хід проведення:

1. **Вступ:** Вихователь розповідає, що вони потрапили на «Острів дивних ситуацій», де часто виникають суперечки, і треба вчитися їх розпізнавати та вирішувати.

2. **Розігрування ситуацій:** Вихователь описує або показує за допомогою ляльок дві типові конфліктні ситуації:

«Одна іграшка на двох»: Дві дитини одночасно хочуть гратися однією й тією ж машинкою. Кожна тягне її до себе.

«Хто буде першим?»: Декілька дітей хочуть першими скотитися з гірки, штовхаються і сперечаються.

3. **Аналіз:** Після кожної сценки вихователь задає питання:

«Що сталося? Чи це конфлікт?»

«Яка причина конфлікту?» (Бажання мати одну річ, бажання бути першим).

«Як почувають себе діти в цій ситуації?» (Злість, образа, сум).

«Що вони роблять неправильно?»

4. **Мета:** Діти повинні зрозуміти, що конфлікт виникає через протилежні бажання та неправильні способи їх відстоювання.

Матеріали: Ляльки або іграшки для розігрування ситуацій, сюжетні картинки із конфліктними сценами.

Комунікативні навички: Визначення причин конфлікту, розпізнавання емоцій у конфліктній ситуації, аналітичне мислення.

2. Гра «Так і Ні»

Хід проведення:

1. Діти діляться на дві команди. Одна команда захищає думку «Так», інша – «Ні».

2. Вихователь оголошує тему для дискусії, що може викликати різні думки, наприклад:

«Чи потрібно завжди ділитися всіма своїми іграшками?»

«Чи завжди дорослі мають право першими заходити у двері?»

3. Команди по черзі висловлюють по одному аргументу на захист своєї позиції. Наприклад:

«Так»: «Потрібно ділитися, бо тоді всім весело».

«Ні»: «Не завжди потрібно, бо якщо це дуже дорога тобі іграшка, ти можеш боятися, що її зламують».

4. **Головне правило:** Не можна кричати або перебивати. Можна говорити лише тоді, коли тримаєш у руці «мікрофон» (символічний предмет).

5. Вихователь виступає модератором. Мета гри – не перекричати, а навчитися вислуховувати аргументи іншої сторони.

Матеріали: Символічний «мікрофон» (паличка, іграшковий мікрофон).

Комунікативні навички: Аргументація своєї позиції без конфлікту, вміння вислухати протилежну думку, формулювання логічних висловлювань.

Заняття 9.2: «Формуємо навички пошуку компромісів»

Мета заняття: Формувати навички пошуку компромісів та генерації ідей для вирішення суперечок.

1. Вправа «Знайди рішення»

Хід проведення:

1. Вихователь згадує одну з конфліктних ситуацій із минулого заняття (наприклад, «Одна іграшка на двох»).

2. Він оголошує «мозковий штурм»: «Давайте знайдемо якомога більше мирних способів вирішити цю суперечку! Будь-які ідеї, навіть самі смішні, вітаються!»

3. Діти по черзі пропонують рішення. Вихователь записує всі ідеї на дошці.

○ **Приклади ідей:** «Грати по черзі», «Знайти іншу таку саму іграшку», «Грати разом», «Пограти в іншу гру», «Кинути жереб», «Поставити таймер», «Один буде гараж, інший возить вантажі».

4. Після того як ідеї записані, разом з дітьми обираються 2-3 найбільш справедливі та здійсненні варіанти.

Матеріали: Дошка або фліп-чарт, маркер.

Комунікативні навички: Пошук компромісів, генерація ідей, колективне обговорення, критичне мислення.

2. Гра «Скарбничка рішень»

Хід проведення:

1. Вихователь показує дітям красиву скриньку («Скарбничку рішень»).
2. Він пропонує наповнити її «скарбами» – картками із найкращими способами вирішення конфліктів, які вони знайшли під час «мозкового штурму».
3. Діти разом з вихователем обирають найефективніші рішення (наприклад: «Грати по черзі», «Попросити дорослого допомогти знайти компроміс», «Сказати: «Давай зробимо по-іншому»«).
4. Кожне обране рішення вихователь коротко записує або замальовує на окремій картці, і діти кладуть їх у скарбничку.
5. Ця скарбничка залишається в групі. У разі реального конфлікту діти можуть звернутися до неї, щоб нагадати собі про мирні способи вирішення.

Матеріали: Скринька або коробка, картки, олівець.

Комунікативні навички: Узагальнення способів вирішення конфліктів, створення візуальної підтримки, закріплення позитивних стратегій поведінки.

Заняття 9.3: «Вчимося знаходити мирне рішення»

Мета заняття: Розвивати вміння виступати посередником у конфлікті та використовувати мирячі слова.

1. Гра «Посередник»

Хід проведення:

1. Вихователь розігрує невеликий конфлікт між двома ляльками або запрошує двох дітей зіграти сценку суперечки.
2. Потім він запрошує третю дитину виконати роль «посередника».

Завдання посередника:

Підійти до «суперників».

Спокійно вислухати кожну сторону («Олена, що сталося?», «Марко, а ти що скажеш?»).

Допомогти їм сформулювати причину конфлікту («Ви обидва хочете грати в цю машинку?»).

Запропонувати витягти з «Скарбнички рішень» 2-3 варіанти виходу з ситуації.

Допомогти їм обрати той, який влаштує обох.

3. Роль посередника може виконати кожен бажаючий. Вихователь допомагає і підказує.

Матеріали: «Скарбничка рішень» з попереднього заняття, ляльки для розігрування.

Комунікативні навички: Посередництво, вміння слухати обидві сторони, нейтральне формулювання проблеми, навіювання до компромісу.

2. Вправа «Мирилки»

Хід проведення:

1. Вихователь розповідає дітям, що існують спеціальні віршики-«мирилки», які допомагають помиритися. Він навчає дітей 1-2 традиційним мирилкам, супроводжуючи слова ритмічним рукостисканням або «гайчиком».

Наприклад:

Мирись, мирись, мирись, (беруться за мізинці)

І більше не дерись. (тримаються за мізинці)

А як бидеш ти діратись, (розходяться)

Я буду кусатись! (знову беруться за мізинці і посміхаються)

2. Потім він пропонує дітям вигадати свої власні, сучасні «мирилки». Наприклад: «Обіймись, посміхнись, за дружбу нашу бийся!»

3. Діти об'єднуються в групи та презентують свої «мирилки», показуючи рухи до них.

Матеріали: Не потрібні.

Комунікативні навички: Використання мирячих слів і ритуалів, творчий підхід до вирішення конфліктів, позитивне завершення суперечки.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
9.1	Навчити ідентифікувати конфлікти	Аналіз ігрових конфліктних ситуацій: «Одна іграшка на двох», «Хто буде першим?» Гра «Так і Ні»: вміння аргументувати свою позицію без конфлікту	Визначення причин конфлікту, аргументація
9.2	Формувати навички пошуку компромісів	Вправа «Знайди рішення»: мозковий штурм способів виходу з конфліктної ситуації Гра «Скарбничка рішень»: збірник варіантів вирішення суперечок	Пошук компромісів, генерація ідей
9.3	Розвивати вміння знаходити мирне рішення	Гра «Посередник»: вміння виступати посередником у конфлікті Вправа «Мирилки»: вивчення традиційних «мирилок» та створення власних	Посередництво, використання мирячих слів

Заняття 10.1: «Вчимося висловлювати почуття»

Мета заняття: Формувати вміння вербалізувати свої почуття та активно слухати співрозмовника.

1. Коло «Я сьогодні відчуваюся...»

Хід проведення:

1. Діти та вихователь сідають у коло. У центрі можуть лежати картки з емоціями або «емоційний барометр» для підтримки.

2. Вихователь починає першим: «Я сьогодні відчуваюся спокійною та трохи схвильованою, тому що ми з вами розпочинаємо нову цікаву гру».

3. Далі, передаючи символічний предмет (камінець, м'яку іграшку), кожна дитина намагається описати свій поточний емоційний стан, починаючи з фрази «Я сьогодні почуваюся...».

4. Вихователь заохочує дітей використовувати різноманітні слова (не лише «добре»/«погано»), а, наприклад, «задоволений», «зацікавлений», «засмучений», «спокійний».

Матеріали: Символічний предмет для передачі ходу, картки емоцій.

Комунікативні навички: Вербалізація почуттів, розширення емоційного словникового запасу, усвідомлення власного стану.

2. Гра «Запитай та вислухай»

Хід проведення:

1. Діти працюють в парах. Один розповідає партнеру на задану тему (наприклад, «Розкажи про свою улюблену гру»).

2. Завдання другого – бути **активним слухачем**. Це означає:

Дивитися на того, хто говорить.

Не перебивати.

Коли розповідь закінчиться, задати 1-2 питання за темою («А чому саме ця гра тобі подобається?», «А з ким ти в неї граєш?»).

Переказати коротко, що він зрозумів із розповіді («Значить, твоя улюблена гра – хованки, тому що там можна швидко бігати»).

3. Потім діти в парі міняються ролями.

Матеріали: Таймер (необов'язково, щоб контролювати час).

Комунікативні навички: Активне слухання, вміння задавати уточнюючі питання, концентрація уваги, підтвердження розуміння.

Заняття 10.2: «Розвиваємо здатність підтримувати діалог»

Мета заняття: Розвивати здатність підтримувати тему розмови, логічно продовжувати думку.

1. Вправа «Продовжи думку»

Хід проведення:

1. Всі сідають у коло. Вихователь починає розповідь: «Одного разу ми з вами вирушили в неймовірну подорож на гарячому повітряній кулі...»

2. Він передає хід дитині, яка сидить поруч. Та має продовжити історію одним-двома реченнями, логічно пов'язаними з попередніми.

3. Історія передається по колу. Кожна дитина є «продовжувачем».

4. Вихователь стежить за тим, щоб діти не збивалися з теми та враховували сюжет попередніх «авторів».

Матеріали: Не потрібні.

Комунікативні навички: Підтримка теми розмови, логічність висловлювань, розвиток уяви, вміння враховувати попередні репліки.

2. Гра «Інтерв'ю»

Хід проведення:

1. Діти розбиваються на пари. Один стає «журналістом», інший – «відомою людиною» (вченим, космонавтом, співаком, шеф-кухарем).

2. «Журналіст» бере інтерв'ю. Його завдання – задати 3-4 питання, щоб дізнатися щось цікаве про «знаменитість».

3. **Приклади питань:** «Чим ви займаєтесь?», «Що вам найбільше подобається у вашій роботі?», «Яка ваша мрія?»

4. «Знаменитість» відповідає, вигадуючи відповіді.

5. Після цього діти міняються ролями. За бажанням, пари можуть презентувати своє інтерв'ю всій групі.

Матеріали: Іграшковий мікрофон (необов'язково), картки із професіями для «знаменитостей».

Комунікативні навички: Ведення діалогу, постановка питань, розвиток уяви, підтримка соціальної ролі.

Заняття 10.3: «Вчимося задавати питання та давати розгорнуті відповіді»

Мета заняття: Вчити ставити різноманітні питання та давати розгорнуті, інформативні відповіді.

1. Гра «Допитливі знайомі»

Хід проведення:

1. Кожна дитина отримує картку із зображенням предмета, тварини або явища (наприклад, «веселка», «слон», «ліхтарик»).

2. Діти ходять по групі. Зустрічаючись, вони ставлять один одному питання про те, що зображено на картці співрозмовника.

3. **Правило:** Питання не можуть бути такими, на які відповідають «так» чи «ні». Потрібно ставити відкриті питання.

Замість: «Це слон?» (Неправильно)

Треба: «Що вміє робити ця тварина?», «Де вона живе?», «Який вона має хобот?» (Правильно)

4. Гра допомагає дітям формулювати питання, що змушують міркувати та описувати.

Матеріали: Набір карток із зображеннями різних предметів і тварин.

Комунікативні навички: Постановка питань (відкритих), формулювання допитливих реплік.

2. Вправа «Розкажи детальніше»

Хід проведення:

1. Вихователь задає дитині просте питання, наприклад: «Що ти робив на прогулянці?»

2. Дитина дає можливу коротку відповідь: «Грався».

3. Виховач використовує техніку «розгортуючих» питань, щоб допомогти дитині розповісти детальніше:

«А розкажи детальніше, у що саме ти грав?»

«А хто ще грав з тобою?»

«А що найцікавішого сталося?»

«А що ти при цьому відчував?»

4. Мета – навчити дитину бачити деталі та будувати розгорнуту відповідь. Вправа проводиться з кількома дітьми.

Матеріали: Не потрібні.

Комунікативні навички: Розгорнуте висловлювання, опис деталей, структурування розповіді, зв'язне мовлення.

10: «Коло комунікації»

Мета: Вдосконалити навички діалогічного мовлення, активного слухання.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
10.1	Формувати вміння висловлювати почуття	Коло «Я сьогодні відчуваюся...»: вміння висловлювати свої почуття Гра «Запитай та вислухай»: формування навичок активного слухання	Вербалізація почуттів, активне слухання
10.2	Розвивати здатність підтримувати діалог	Вправа «Продовжи думку»: розвиток здатності враховувати попередні репліки Гра «Інтерв'ю»: взаємні опитування на задані теми	Підтримка теми розмови, логічність висловлювань
10.3	Вчити задавати питання та давати розгорнуті відповіді	Гра «Допитливі знайомі»: вміння ставити різноманітні питання Вправа «Розкажи детальніше»: вміння давати розгорнуті відповіді	Постановка питань, розгорнуте висловлювання

Заняття 11.1: «Розвиваємо здатність до колективного прийняття рішень»

Мета заняття: Розвинути здатність до колективного прийняття рішень, вміння аргументувати свою позицію.

1. Проектна гра «Конституція нашої групи»

Хід проведення:

1. **Вступ:** Вихователь скликає «установчі збори» і пояснює: «Кожна дружна країна має свій основний закон – конституцію. Даваймо створимо «Конституцію дружньої групи» – головні правила, за якими ми хочемо жити разом».

2. **Мозковий штурм:** Вихователь запитує: «Які правила допоможуть нам жити дружно, щоб усім було комфортно та безпечно?» Діти пропонують ідеї. Вихователь записує всі пропозиції на великому аркуші паперу.

Приклади: «Не битися», «Ділитися іграшками», «Говорити ласкаво», «Прибирати за собою іграшки», «Допомагати тому, хто потрапив у біду», «Не сміятися з чужих помилок».

3. **Обговорення та аргументація:** По кожному пункту йде обговорення. Виховач задає питання: «Чому це правило важливе? Що буде, якщо його не виконувати?» Діти висловлюють свої думки.

4. **Прийняття правил:** Після обговорення проводиться «голосування». Якщо більшість дітей підтримує правило, воно вноситься до остаточного списку «Конституції». Правила формулюються позитивно (не «не битися», а «вирішувати суперечки словами»).

Матеріали: Великий аркуш паперу (ватман), маркери різних кольорів.

Комунікативні навички: Колективне прийняття рішень, аргументація своєї позиції, ведення конструктивної дискусії, врахування думки більшості.

2. Гра «Поясни правило»

Хід проведення:

1. Вихователь готує картки, на яких написані (або намальовані) прийняті правила.

2. Діти по черзі витягують картку. Їхнє завдання – пояснити це правило іншим дітям так, ніби вони розповідають йому новенькому в групі.

3. **Приклад:** Дитина витягує правило «Говоримо ласкаво». Вона має пояснити: «Це правило означає, що ми не кричимо один на одного, не обзиваємося, а говоримо спокійно і використовуємо слова «будь ласка» та «дякую»».

4. Інші діти можуть доповнювати пояснення. Гра допомагає усвідомити глибинний зміст правил.

Матеріали: Картки із написами або малюнками правил з «Конституції групи».

Комунікативні навички: Вміння аргументувати необхідність правил, чітке і зрозуміле формулювання думок, публічне виступлення.

Заняття 11.2: «Формуємо відповідальність за спільні рішення»

Мета заняття: Формувати відповідальність за дотримання спільних рішень, вміння оцінювати поведінку.

1. Вправа «Як ми виконуємо правила»

Хід проведення:

1. Через кілька днів після створення «Конституції» вихователь знову збирає дітей.

2. Він разом з ними аналізує, як виконуються прийняті правила. Питання для обговорення:

«Які правила нам виконувати легко?»

«Які правила іноді порушуються? Чому так відбувається?»

«Чи допомагають наші правила жити дружніше?»

«Чи не хоче хтось запропонувати нове правило або змінити старе?»

3. Мета – не викликати почуття провини, а спонукати до саморефлексії та колективного пошуку шляхів покращення.

Матеріали: Готова «Конституція групи».

Комунікативні навички: Аналіз дотримання норм, критичне мислення, здатність до саморефлексії, відкритий діалог.

2. Гра «Суддя»

Хід проведення:

1. Вихователь пропонує зіграти в гру, де діти будуть «суддями», але не для покарання, а для допомоги.
2. Розігрується невелика конфліктна ситуація між двома ляльками або двома дітьми-акторами (наприклад, одна лялька забрала в іншої м'яч без дозволу).
3. «Суддя» (дитина) вислуховує «свідків» і аналізує, яке правило «Конституції» було порушено.
4. Завдання «судді» – не «винести вирок», а допомогти знайти шлях вирішення проблеми, виходячи з прийнятих правил. Наприклад: «Правило каже: «Просимо дозволу, щоб взяти чужі реч». Тобі потрібно повернути м'яч і попросити дозволу».
5. Роль «судді» оберігається, щоб кожен міг побувати в цій ролі.

Матеріали: «Конституція групи», ляльки для розігрування ситуацій.

Комунікативні навички: Вміння оцінювати дотримання правил, застосування правил на практиці, посередництво, справедливе та об'єктивне міркування.

Заняття 11.3: «Створюємо візуальне підкріплення правил»

Мета заняття: Узагальнити комунікативні норми, створити наочний матеріал для їх закріплення.

1. Створення «Пам'ятки доброго співрозмовника»

Хід проведення:

1. Вихователь пропонує створити красиву пам'ятку, яка нагадуватиме про основні секрети вдалого спілкування.
2. Разом з дітьми вони обирають 5-7 найголовніших правил комунікації, виведених з усієї програми. Наприклад:
Дивись тому, з ким розмовляєш.
Говори ласкаво та спокійно.
Вмій слухати, не перебивай.
Висловлюй свої почуття словами.
Допомагай і підтримуй.
Вмій миритися.
3. Кожне правило ілюструється малюнком-символом, який створюють самі діти.
4. Пам'ятка оформлюється на великому аркуші та вивішується на видному місці в групі.

Матеріали: Великий аркуш паперу, фломастери, олівці, кольорові картки для малювання символів.

Комунікативні навички: Узагальнення комунікативних норм, творче осмислення правил, створення спільного продукту.

2. Рефлексія «Наші успіхи»

Хід проведення:

1. Вихователь ініціює бесіду, спрямовану на усвідомлення дітьми свого прогресу.
2. Питання для обговорення:
«Як ми спілкувалися раніше? А як зараз?»

«Що найважливішому ми навчилися?»

«Чи стало в нашій групі більше дружніх розмов? Менше сварків?»

«Як наші правила допомагають нам у спілкуванні?»

3. Вихователь підкреслює позитивні зміни і хвалить дітей за їхні зусилля.

Матеріали: Не потрібні.

Комунікативні навички: Саморефлексія, оцінка групової динаміки, усвідомлення власного зростання, позитивне підкріплення.

11: «Створюємо правила нашої групи»

Мета: Формувати здатність до колективного прийняття рішень, усвідомлення необхідності правил.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
11.1	Розвинути здатність до колективного прийняття рішень	Проектна гра «Конституція нашої групи»: спільне обговорення та прийняття правил Гра «Поясни правило»: вміння аргументувати необхідність правил	Колективне прийняття рішень, аргументація
11.2	Формувати відповідальність за спільні рішення	Вправа «Як ми виконуємо правила»: аналіз дотримання прийнятих норм Гра «Суддя»: вміння оцінювати дотримання правил	Відповідальність за дотримання правил
11.3	Створити візуальне підкріплення правил	Створення «Пам'ятки доброго співрозмовника»: візуалізація основних комунікативних правил Рефлексія «Наші успіхи»: обговорення змін у спілкуванні	Узагальнення комунікативних норм

Заняття 12.1: «Підводимо підсумки всієї програми»

Мета заняття: Підвести підсумки всієї програми, комплексно застосувати набуті навички.

1. Ігровий квест «Подорож до країни Спілкування»

Хід проведення:

1. Вихователь оголошує, що сьогодні фінальна подорож – квест по всіх «країнах», які вони відвідали.

2. Група ділиться на 2-3 команди. Кожна команда отримує маршрутний лист із завданнями:

- **Станція «Міст Дружби» (Модуль 1):** Командно збудувати міст з конструктора, обговорюючи кожну деталь.
- **Станція «Озеро Емоцій» (Модуль 2):** Визначити емоції персонажів на картинках та порадити, як їм допомогти.
- **Станція «Гори Компромісів» (Модуль 3):** Знайти мирне вирішення запропонованої конфліктної ситуації.

3. На кожній станції команда отримує частину ключової фрази (наприклад, «МИ», «ДРУЖНІ», «ПОМІЧНИКИ»). Після проходження всіх станцій команди складають фразу-девіз.

Матеріали: Маршрутні листи, обладнання для станцій, картки із завданнями, частини фрази.

Комунікативні навички: Комплексне застосування всіх навичок (співпраця, розпізнавання емоцій, вирішення конфліктів), командна робота.

2. Створення «Дерева наших досягнень»

Хід проведення:

1. На великому аркуші паперу вихователь разом з дітьми малює велике дерево з гілками, але без листочків.
2. Кожна дитина отримує кілька кольорових паперових листочків.
3. Завдання: на кожному листочку написати або намалювати те, чому дитина навчилася протягом програми («Я навчився миритися», «Я тепер не боюся говорити про свої почуття», «Я вмію допомагати»).
4. Діти по черзі підходять до дерева і приклеюють свої листочки, коротко розповідаючи про своє досягнення. Дерево стає яскравим і рясним.

Матеріали: Великий аркуш паперу, шаблони листочків різних кольорів, клей, олівці, фломастери.

Комунікативні навички: Рефлексія набутих комунікативних умінь, візуалізація успіху, підвищення самооцінки.

Заняття 12.2: «Формуємо позитивне ставлення до спілкування»

Мета заняття: Формувати позитивне ставлення до спілкування, висловлювати подяку та позитивні емоції.

1. Гра «Подарунок другові»

Хід проведення:

1. Проводиться жеребкування, щоб кожна дитина дізналася, для кого вона буде таємним другом і готуватиме подарунок.
2. Діти малюють або роблять аплікації (наприклад, «Медаль дружби», «Орден доброти»).
3. Вручаючи подарунок, дитина каже кілька теплих слів однолітку, наприклад: «Дякую, що ти завжди веселий і з тобою цікаво грати», «Мені подобається, яка ти уважна».
4. Акцент робиться на словесному висловлюванні подяки та визнанні, а не на матеріальній цінності подарунка.

Матеріали: Папір, олівці, фломастери, клей, нитки для медалей.

Комунікативні навички: Висловлення позитивних емоцій, подяка, вміння робити компліменти, створення атмосфери взаємоповаги.

2. Вправа «Найяскравіша спільна подія»

Хід проведення:

1. Діти сидять у колі. Вихователь пропонує згадати всю програму і обрати найяскравіший, найцікавіший момент для кожного.
2. Діти по черзі діляться враженнями: «Мені найбільше сподобалося, коли ми будували місто», «А мені – коли ми лікували ляльок у лікарні Айболіта», «А я запам'ятав, як ми вигадували мирилки».
3. Вихователь підкреслює, що всі ці спогади – про спільну діяльність та дружнє спілкування.

Матеріали: Фотографії з занять (за наявності).

Комунікативні навички: Обмін враженнями, висловлення позитивних емоцій, формування спільних приємних спогадів.

Заняття 12.3: «Закріплюємо позитивний досвід»

Мета заняття: Закріпити позитивний досвід співпраці, провести фінальну саморефлексію.

1. Святкування з чаюванням

Хід проведення:

1. Це неформальне частина заняття. Вихователь разом з дітьми накриває стіл (соки, печиво, фрукти).
2. Під час чаювання панує легка, святкова атмосфера. Діти спілкуються вільно, використовуючи набуті навички: просять передати щось, дякують, ведуть доброзичливі бесіди.
3. Можна включити веселу музику, пограти в спокійну гру.

Матеріали: Чаювання, торт або тістечка, тарілки, чашки.

Комунікативні навички: Закріплення позитивного досвіду спілкування в невимушеній обстановці, дотримання правил етикету.

2. Рефлексія «Яким я став»

Хід проведення:

1. Фінальна бесіда у колі. Вихователь пропонує кожному закінчити фразу: «Після нашої програми я став/ла...».
2. Діти розповідають про зміни в собі. Вихователь допомагає їм, якщо потрібно: «Ти став впевненішим?», «Ти навчився краще розуміти друзів?».
3. Кожна дитина отримує символічну грамоту або медаль «Експерта з дружнього спілкування».
4. Вихователь дякує дітям за їхню роботу, сміливість і бажання вчитися спілкуватися.

Матеріали: Символічні грамоти або медалі для всіх дітей.

Комунікативні навички: Саморефлексія, усвідомлення власного зростання, позитивне завершення програми, формування успішного образу «Я».

12: «Фестиваль дружнього спілкування»

Мета: Закріпити навички, отримані протягом всієї програми, створити ситуацію успіху.

Заняття	Мета заняття	Основні види ігрової діяльності	Комунікативні навички
12.1	Підвести підсумки всієї програми	Ігровий квест «Подорож до країни Спілкування»: комплексне використання набутих навичок Створення «Дерева наших досягнень»: рефлексія набутих комунікативних умінь	Комплексне застосування всіх навичок
12.2	Формувати позитивне ставлення до спілкування	Гра «Подарунок другові»: створення та вручення саморобних подарунків Вправа «Найяскравіша спільна подія»: обмін враженнями від програми	Висловлення позитивних емоцій, подяка
12.3	Закріпити позитивний досвід	Святкування з чаюванням: закріплення позитивного досвіду спілкування Рефлексія «Яким я став»: самоаналіз змін у своїй комунікативній поведінці	Саморефлексія, позитивне завершення програми

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Роль вихователя: виконує функції організатора, фасилітатора, активного учасника ігор, моделює корисні комунікативні стратегії.

Створення предметно-ігрового середовища:

Організація центрів сюжетно-рольових ігор з різноманітними атрибутами

Комплектування куточка настільних кооперативних ігор

Створення «куточка міркувань» для обговорень та вирішення конфліктів

Наповнення «куточка емоцій» дзеркалами, картками емоцій, матеріалами для творчості

Критерії оцінювання ефективності програми:

Підвищення активності участі в групових іграх.

Зменшення конфліктних ситуацій та збільшення спроб самостійного їх вирішення.

Розширення активного словникового запасу, особливо соціально-емоційної лексики.

Поліпшення якості діалогічного мовлення (здатність слухати, задавати питання, аргументувати).

Позитивна динаміка в розпізнаванні та врахуванні емоційних станів однолітків.

Рекомендації щодо диференційованого підходу:

Для дітей з низьким рівнем комунікації: спрощені завдання, індивідуальна підтримка, партнерство з більш комунікабельними дітьми

Для дітей з середнім рівнем: завдання середньої складності, роль помічників у складних іграх

Для дітей з високим рівнем: складні творчі завдання, ролі організаторів та модераторів у групових обговореннях

Програма може бути корисна вихователям дошкільних навчальних закладів, практичним психологам, студентам педагогічних спеціальностей та батькам для цілеспрямованого розвитку комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку.

